

ZBORNIK RADOVA S KONFERENCIJE DANI GEOGRAFSKIH IMENA 2023.

Novigrad/Cittanova
18. – 19. listopada 2023.

ZBORNIK RADOVA S KONFERENCIJE DANI GEOGRAFSKIH IMENA 2023.

Novigrad/Cittanova

18. – 19. listopada 2023.

REPUBLIKA HRVATSKA
Državna geodetska uprava

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena
Zagreb, 2025.

ZBORNIK RADOVA S KONFERENCIJE DANI GEOGRAFSKIH IMENA 2023.

Izdavači

Državna geodetska uprava

Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek

Za izdavača

Antonio Šustić

Mirko Planinić

Urednica

Ivana Crljenko

Uredništvo

Goranka Blagus Bartolec

Tomislav Ciceli

Alan Čaplar

Davor Kršulović

Helena Pavletić

Ivan Zupanc

Recenzentice

Anđela Frančić

Borna Fuerst-Bjeliš

Ivana Racetin

Lektorice

Goranka Blagus Bartolec

Helena Pavletić

Tehnički urednik

Tomislav Ciceli

Dizajn i grafička oprema

Grupa ultima d.o.o.

Tisak

Printeraj

Naklada

200 kom.

ISBN 978-953-6076-84-0 (tiskano izdanje)

ISBN 978-953-6076-85-7 (e-izdanje)

UDK

Kategorizirani radovi su pojedinačno dvostruko slijepo recenzirani.

SADRŽAJ

01

1. JEZIKOSLOVNO PODRUČJE

VLADIMIR SKRAČIĆ

RAZMIŠLJANJA I PRIJEDLOZI UZ AŽURIRANJE *REGISTRA GEOGRAFSKIH IMENA* 10

DOMAGOJ VIDOVIĆ

TOPONIMI IZMEĐU MJESNOGA I STANDARDNOJEZIČNOGA LIKA 19

02

2. GEOGRAFSKO PODRUČJE

JOSIP FARIČIĆ

IMENA MORSKIH CJELINA NA HRVATSKOM DIJELU JADRANSKOG MORA 30

DIMITRIJE VUKADINOVIĆ

PROMJENE OJKONIMA I HODONIMA U BARANJI OD 1918. DO DANAS 50

IVANA CRLJENKO

NAJČEŠĆA PITANJA I ODGOVORI O EGZONIMIMA 68

03

3. GEODETSKO PODRUČJE

ROBERT ŽUPAN, STANISLAV FRANGEŠ, BRANKO MANOJLOVIĆ,
BOJAN LINARDIĆ

SMJEŠTAJ GEOGRAFSKIH IMENA NA KARTAMA 78

TOMISLAV CICELI, LJERKA MARIĆ, DAVOR KRŠULOVIĆ

RAZVOJ PODRUČJA GEOGRAFSKIH IMENA
U DRŽAVNOJ GEODETSKOJ UPRAVI 92

MARIJA BRNOT

STANDARDIZACIJA I UPRAVLJANJE GEOGRAFSKIM IMENIMA U REPUBLICI SLOVENIJI 100

04

4. PRILOZI

IRENA MAGDIĆ

REGISTAR PROSTORNIH JEDINICA 108

ZVONKO ŠTEFAN

RAZVOJ *REGISTRA GEOGRAFSKIH IMENA* 110

PROGRAM ZNANSTVENO-STRUČNE KONFERENCIJE
DANI GEOGRAFSKIH IMENA 2023.

112

ZNANSTVENO-ORGANIZACIJSKI ODBOR KONFERENCIJE

113

A topographic map with contour lines, a dashed line, and various symbols (squares, a cross) is shown in the background. A semi-transparent gray rectangle is centered on the page, and the text "00" is printed in a large, bold, black font over it.

00

PREDGOVOR

Punih četrnaest godina nakon Prvog nacionalnog znanstvenog savjetovanja o geografskim imenima, održanog u Zadru 23. i 24. listopada 2009. u organizaciji Sveučilišta u Zadru i Hrvatskog geografskog društva, u istarskom je Novigradu/Cittanovi 18. i 19. listopada 2023. održan drugi sličan događaj posvećen geografskim imenima. Riječ je o znanstveno-stručnoj konferenciji Dani geografskih imena 2023. koju je organizirala Državna geodetska uprava u suradnji s Povjerenstvom za standardizaciju geografskih imena. Ideja konferencije bila je multidisciplinarno okupljanje znanstvenika i stručnjaka koji se u svojem radu i/ili svojim interesima susreću s geografskim imenima – uistinu interdisciplinarnom temom koja i u teoriji i u praksi podrazumijeva otvorenost prema različitim pristupima te konkretnu suradnju između istraživača i stručnjaka iz više znanstvenih disciplina, što je osobito izraženo u postupku standardizacije geografskih imena. Cilj je bio predstavljanje različitih pristupa, tehnika i metodologija koje se upotrebljavaju u radu s geografskim imenima, a sve kako bi se u konačnici doprinijelo širenju svijesti o tematici geografskih imena u Hrvatskoj i uputilo na potrebu za njihovom standardizacijom. Bilo je to mjesto iznimno uspješne razmjene mišljenja i iskustava te korisna uvida u aktualni položaj i tretman geografskih imena u znanstvenim i stručnim krugovima te u uporabu i percepciju toponima u široj javnosti. Okupilo se sedamdesetak sudionika iz različitih područja, ponajviše geodeta i kartografa, jezikoslovaca i geografa.

U ime Državne geodetske uprave sudionicima se obratio glavni ravnatelj Antonio Šustić te otvorio konferenciju. Prisutne je pozdravila i pročelnica Upravnog odjela za komunalni sustav, prostorno uređenje i zaštitu okoliša Grada Novigrada/Cittanova Ana Karlović.

Pozvano predavanje pod naslovom „Imena morskih cjelina na hrvatskom dijelu Jadranskog mora” održao je rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić. Potom je Ivana Crljenko, kao urednica, predstavila publikaciju *Geografska imena: Skriveni dio naše svakodnevice*. Publikacija je nastala kao rezultat zajedničkih napora članova Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena i Državne geodetske uprave, a namijenjena je široj javnosti, tj. svima koji stvaraju i upotrebljavaju geografska imena.

Radni dio konferencije nastavio se kroz jedanaest izlaganja podijeljenih u tri tematske sesije. U prvoj su sesiji održana četiri izlaganja posvećena teorijskim promišljanjima o geografskim imenima. Druga je sesija okupila izlaganja koja su tematizirala različite registre u kojima se, među ostalim, popisuju geografska imena u Hrvatskoj i Sloveniji. U trećoj su sesiji bila izlaganja koja su ponajviše istaknula izazove uporabe geografskih imena u praksi.

Ovaj *Zbornik* donosi prispjele cjelovite znanstvene i stručne radove koji su oblikovani prema izlaganjima ili su rezultat istraživanja koja su prethodila izlaganjima. Osam je radova prošlo recenzijski postupak dvostruke slijepe recenzije te su kategorizirani sukladno sa znanstvenom metodologijom. Svrstani su u tri područja ovisno o tematici i prevladavajućem pristupu koji obrađuju: jezikoslovno, geografsko i geodetsko. Jezikoslovno je područje predstavljeno dvama radovima. Prvi se bavi promišljanjima i prijedlozima koji mogu poslužiti prilikom ažuriranja *Registra geografskih imena*, a drugi problematiziranjem razlika i sličnosti između mjesnih i standardnojezičnih toponimskih likova. Unutar geografskog područja tri su rada. Tematiziraju imena morskih cjelina u hrvatskom dijelu Jadrana, zatim promjene imena naselja i ulica u Baranji u posljednjih stotinjak godina te nedoumice o egzonymima, tj. prilagođenim geografskim imenima. Geodetsko područje zastupljeno je trima radovima, koji su posvećeni smještaju geografskih imena na kartama, razvoju tematike geografskih imena u Državnoj

00

01

02

03

04

geodetskoj upravi te upoznavanju postupaka standardizacije i upravljanja geografskim imenima u Sloveniji. Dva su izlaganja oblikovana kao vrijedni prilozi koji pobliže opisuju strukturu i razvoj *Registra geografskih imena* i *Registra prostornih jedinica*.

Uz dužnu zahvalu izdavačima, izlagačima, autorima, recenzentima i svima drugima koji su pomogli u održavanju konferencije i objavljivanju ove publikacije, *Zbornik* predajemo znanstvenoj i stručnoj zajednici te čitateljskoj javnosti za daljnje promišljanje o pojmu, vrstama, značenju i promjenama geografskih imena, o izazovima u njihovu popisivanju, registriranju i predočivanju, o nedoumicama s kojima se korisnici suočavaju u svakodnevnoj uporabi geografskih imena te o važnosti njihove standardizacije.

Ivana Crljenko, urednica *Zbornika*

1. JEZIKOSLOVNO PODRUČJE

RAZMIŠLJANJA I PRIJEDLOZI UZ AŽURIRANJE REGISTRA GEOGRAFSKIH IMENA

Vladimir Skračić

e-mail: vskracic@unizd.hr,
vladimir.skracic@gmail.com

izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42'373.21
81'373.21(497.5)
911.8:811.163.42
DOI 10.21861/GEOG.01.01

SAŽETAK

Ovaj je rad zamišljen kao niz opservacija i preporuka, uglavnom onomastičkih, koje bi bilo dobro uzeti u razmatranje pri ažuriranju novog *Registra geografskih imena*. Većina njih proizlazi iz iskustava stečenih tijekom dugogodišnjih terenskih istraživanja na hrvatskim otocima od Raba do Čiova. Preporuke su podijeljene u dvije cjeline. Jedna je više-manje teorijska i upućuje na dobra terminološka razgraničenja, a druga je više faktografska. U njoj su prezentirani pojedini primjeri iz stanja na terenu u usporedbi sa stanjem na kartama te ponekad ponuđena moguća rješenja. Autor poziva buduće istraživače na oprez zbog toga što je postojeći sustav bilježenja toponimskih likova na kartama dosta nekonzistentan te ne bi bilo dobro da se pri ažuriranju *Registra* ponove pogreške ili dogode nove.

Ključne riječi: toponomastika, kartografija, Hrvatska

1. UVOD

Ovaj će se prilog temeljiti na opažanjima i terenskim istraživanjima koja je vodio autor sam ili sa svojim suradnicima u Centru za jadransku onomastiku i etnolingvistiku Sveučilišta u Zadru na hrvatskim otocima od Raba do Čiova te na objavljenim terenskim rezultatima drugih istraživača na obali i otocima.

S obzirom na to da je rad zamišljen kao potpora i pomoć budućim izmjenama i dopunama *Registra geografskih imena*, osvrnut ću se najprije na neke onomastičke postulate koje bi trebalo što dosljednije provoditi. Iako zvuči malo pretenciozno, autor smatra da ovakav prilog može biti od pomoći autorima novog *Registra*. Ne dovodeći ni na koji način u pitanje njihovu kompetentnost, iz iskustva se zna da je konzistentna obrada i sistematizacija velikih korpusa kao što je ovaj, iznimno zahtjevna.

2. ONOMASTIČKE NAPOMENE

Onomastika – imenoslovlje. Ne umanjujući važnost nijedne znanosti ili discipline, osobito ne geografije i geodezije, izrada *Registra* prije svega je onomastički, u najvećoj mjeri toponomastički i u konačnici jezični postupak, postupak pučkim rječnikom rečeno *nadijevanja imena*. Kada, kako i u kojim uvjetima; što znači ime i je li u skladu s jezičnom normom; odnosi li se na mikroreferente ili makroreferente; koji su vanjski čimbenici potaknuli pojedino imenovanje, sve to i još mnogo toga manje je važno i jedva da pripada postupku denominacije i identifikacije (v. Skračić 2011). Takvim, u

načelu izvanredno važnim, ponekad toliko važnim činjenicama da zasjenjuju bit problema, bave se druge znanosti i znanstvene discipline, od etimologije preko povijesti imena do sociologije.¹

Temelji onomastičkoga sustava. Svaki jezični i identifikacijski sustav počiva na razlikama. Sve što se ne razlikuje ne pripada jeziku, pa prema tome ni onomastici.

Načini na koji se te razlike postižu isključivo su jezični. Ono što se imenuje (referent) – što se zove – kako bi se reklo – zadano je i u načelu nepromjenjivo (vrh zauvijek ostaje vrhom, a *Rijeka* rijekom), što ne znači da se geografska imena ne mijenjaju. Mijenjaju se itekako, osobito ona koja nisu motivirana inherentnim obilježjima ili se ta obilježja ne mogu prepoznati. Primjera je napretek: Kissa : Pag, Srmač : Murter, Dlačnik : Premuda, Krmčina : Sveti Petar i dr. No, referent se ne mijenja, on ostaje isti, dočim su razlozi zbog kojih se mijenja toponimski lik najčešće izvanjezične prirode (povijesni, društveni, gospodarski, propagandni...). Neke su od tih promjena i zakonski regulirane, ma kakva bila kvaliteta takvih zakona

Formiranje toponimskih likova. Načini za formiranje toponimskog lika, imena, popularnije toponima, vrlo su brojni, a ovo su najčešći:

- a) preuzimanje leksema iz općeg jezika: rijeka – *Rijeka*, poljana – *Poljana*, poluotok – *Poluotok*
- b) preuzimanje leksema iz starijih jezičnih slojeva: Trata, Sukošan, Ortopola, Diklo, Sestrunj
- c) derivacijom: Gaženica, Vruljica, Osorčica, Maslinjak, Prišnjak
- d) afiksacijom: Zapuntel, Načarnje, Podvrške, Vis, Ugljan
- e) slaganjem leksema (kompozicijom): Vela Proversa, Dobra Voda, Punta Križ
- f) kombinacijama jednog i drugog: Zmorašnja Punta Velikoga Rašipa, Južnja Glava Braka o Prišnjaka, Južnja Punta Blitvice (Skračić 2011).

Značenje i identifikacija. Svi su toponimski likovi u bilo kojem jeziku u jednom trenutku bili leksemi iz općeg jezika zato što su u svom sadržaju imali neko značenje. *Rijeci* je bio sadržaj 'voda tekućica', *rtu/ratu* 'produženi završetak kopna u more', a *luci* 'uvala pogodna za siguran boravak broda'. Međutim, kad su ovi leksemi postali toponimima, izgubili su svoj semantički sadržaj i postali imena (toponimski likovi) koja sada u novoj funkciji identificiraju određenu točku u prostoru bez obzira na značenja koje su imali prije.² To što su prije značili, njihova polazna leksička značenja postaju nevažna. Primjerice: *Rijeka* postaje grad/luka na Kvarneru, *Rt/Rat* naselje (Veli Rat i Dugi Rat), a Luka naselje na Dugom otoku ili povijesno ime jedne hrvatske županije. Razlika između onima/toponima i leksema/riječi temelji se dakle na razlici između značenja i identifikacije.

Pismom potvrđeno i izgovoreno. Često se korisnici onomastičkih likova pitaju postupaju li ispravno koristeći se ovim ili onim jezičnim oblikom. Svi su toponimi nastali u govoru, a ne u jeziku (u smislu de Saussureove definicije govora i jezika, gdje je *jezik* sustav, a *govor* realizacija toga sustava). Razvojem jezika kodificirani su pismom i standardnom upotrebom, ma što u pojedinom slučaju značilo *standardno*. Danas smo svjedoci šarolikog izgovora toponimskih likova, što ne čudi i na onomastičkoj razini uglavnom ne zabrinjava jer se u najvećem broju slučajeva identifikacija provodi bez poteškoća

¹Uvriježen je stav kod neupućenih, ali i kod obrazovanih pojedinaca te znanstvenika različitih profila, da se toponomastika bavi pitanjima podrijetla i tumačenja sadržaja u toponimskom liku – značenja. Svakako i time, ali to nije njen primarni zadatak.

²Evidentni su primjeri takva stanja zaboravljena značenja ovih naizgled razumljivih toponimskih likova: *Punta Oštro* nije 'oštri rt' nego rt koji se pruža u smjeru juga (S) – lat. AUSTER – hrv. *oštar* – naziv za vjetar iz S smjera. *Kurba* nije otok koji svojim izgledom izaziva lascivne misli ribara, kako komentiraju Smodlaka (1946) i Skok (1950), nego je otok koji je savijen na jednom mjestu tako da prijevaj gotovo dotiče more, dakle prema lat. CURVUS, hrv. 'savijen'; Ugljan nije otok na kome je mnogo ugljena, ni otok kojemu su velike količine ulja potaknule imenovanje, pa ga tobože zato Talijani izgovaraju [uljan], što je suvišno komentirati. Međutim, neki Ugljanci stoje na tomu da mu treba promijeniti ime u *Uljan*. A riječ je o predijalnom toponimu izvedenom iz imena stanovitoga Rimljanina *Geliusa* (Vuletić 2007: 345–361).

(usporedi: *Rika* : Rijeka, *Siba* : Silba, *Kun* : Tkon, *Bonjan* : Obonjan, *Sale* : Sali, *Bargulje* : Brgulje...)³. Treba li toponime pisati po *narodnu* ili *pravilno*, ma što značilo *pravilno*, pitanje je bez odgovora. Terenski istraživač po vokaciji, odmah bi rekao po *narodnu*.

Racionalni korisnik i još k tomu onomastičar, rekao bi *pravilno*. Ustvari, ni jedan ni drugi način ne daje konačan odgovor. Zato treba postupati oprezno i od slučaja do slučaja⁴. Kartografija i jezična praksa dale su nekim pisanom riječju nepotvrđenim imenima identifikacijski legalitet koji ne bi trebalo dirati (*Svetac* za Sveti Andrija, *Sveti Petar* za Krmčinu, *Sveti Filip i Jakov* za Filipjakov⁵, *Velarski Školj* za Magarčić, a *Božavski Školj* za Baršćak, itd).

Iako možda nije nužno, ne bi trebalo u ovoj zbrci koja vlada oko zakonskoga normiranja jezika, reći da u jeziku, a osobito u onomastici, ništa nije pogrešno što pouzdano identificira objekte (referente) u prostoru. Samo nedvosmislena identifikacija daje legalitet upotrebe nekom jezičnom obliku. Sve ostale rasprave oko pravilnog i nepravilnog, učenog i narodnog, pismom potvrđenog i pismom nepotvrđenog, izlaze iz onomastičkog okvira.

Prestiž pisanog nad izrečenim. *Carta canta!, Verba volant scripta manet!* stare su uzrečice koje upućuju na prednost napisanog i pismom potvrđenoga nad izrečenim. Unatoč činjenici da je najveći broj toponimskih likova nastao u govoru, ipak su zapisani oblici, bilo na kartama bilo u arhivskim dokumentima, često odnosili pobjedu nad izgovorenima, pa čak i onda kada su nedvosmisleno bili potpuno pogrešno navedeni. Pritisak topografske karte na ime, golem je (Faričić 2013: 341–441). Primjera je bezbroj, kako povijesno dokumentiranih i starih, tako i potpuno recentnih. Otok Murter i najveće naselje na njemu u više su povijesnih razdoblja mijenjali ime. Antički grad na današnjem Murteru zvao se *Colentum*. To je ime nestalo razaranjem grada i nije ostavilo traga u murterskoj toponimiji (Skračić 1995: 127–142). Kada su se Hrvati doselili na otok, dali su mu ime *Srimač*. Ovo je ime živjelo u narodu sve do sredine XIX. stoljeća, ali zajedno s novim imenom *Murter* (Jurišić 1953: 235–252). Toponimski lik Murter nastao je upravo zahvaljujući kartografskom postupku. Na početku XIV. stoljeća na Vescontijevoj karti zabilježen je oblik *Mortar*. Sada pouzdano znamo da se on odnosio na uvalu *Murtar* s JZ strane otoka kod Jezera jer se ona i danas tako zove⁶. Od toga je trenutka zapisano ime postupno odnijelo pobjedu nad starim imenom unatoč tomu što je i staro bilo potvrđeno u arhivskoj građi. Očito su specifičan tijek događaja koji ne znamo (nevažno iz imenodavne perspektive) te velika važnost uvale *Murtar* išli na ruku novom imenu. Slični su primjeri: *Ošljak* : *Lazaret*, *Veli Rat* : *Punta Bijanka*, *Verunić* : *Verona*, *Veli Školj* : *Logorun*, *Zmajen* : *Orut* itd (Skračić 2011; Skračić 2013: 721–734).

Promjena ili pokušaj promjene imena nisu karakteristični samo za povijesne toponime. Pod pritiskom marketinga i propagande izmišljaju se danas i guraju u upotrebu nova, „ljepša“ imena za otoke i uvale. To se naizgled čini nepotrebnim, međutim marketinški stručnjaci znaju da tomu nije tako. Oni se ravnaju po drugačijim mjerilima. Korisnici koji čuju samo ta imena (redovito turisti) uzimaju ih zdravo za gotovo.

³ Budući da se naglasci ne bilježe u pisanim dokumentima, postavlja se pitanje kako doći do pravilna izgovora toponimskih likova. Ako na to nisu obvezni svi korisnici hrvatskoga jezika, pronositelji javne riječi (školski sustav i mediji) to bi trebali biti. Inače će se za sve toponimske likove, bez obzira na dijalektnu provenijenciju, primjenjivati sustav novoštokavske prozodijske osnove. Ustvari, to je već na djelu!

⁴ Smatra se općenito da je nepotrebno težiti nekakvu toponomastičkom pravopisu kojemu bi bio cilj iscrpan popis toponima prema standardima koje bi odredili autori takva pravopisa. Takvi pokušaji redovito završavaju u pretjeranom (silovanom) normiranju koje ne doprinosi onomu što je jedino važno u onomastici – identifikaciji. Štoviše, uvjerenje je da šteti.

⁵ Ovdje treba primijetiti da je etnik (ime za stanovnika naselja) Sveti Filip i Jakov zadržan i nakon ponovne promjene imena. Glasi: *Filipjanac/Filipjanka*, a kletik, pridjevski oblik, filipjanski, -a, -o.

⁶ Riječ je o metafori. Uvala naime ima takav oblik da podsjeća na mortar/mužar. Velika okrugla kamenica za ulje i danas se u murterskom govoru zove *murtar* (Skračić 1995: 127–142). Na Jadranu su još četiri toponima s tom leksičkom osnovom.

Takvi su primjeri: *Otok života* za Govan, *Otok ljubavi* za Sustipanac/Mojster, *Pusti otok* za Madonu, *Crveni otok* za Svetog Andriju, *Sunčana uvala* za Veli Žal itd. Iz onomastičke (imenodavne) perspektive ova su imena pravilna onda kad služe svojoj svrsi, tj. identifikaciji⁷.

3. PRIJEDLOZI ZA POJEDINA RJEŠENJA NA KARTAMA

3.1. Više referenata nego toponimskih likova

Objekata za imenovanje (referenata) beskonačno je mnogo i nijedan jezični sustav ne raspolaže tolikim brojem polaznih leksema, najčešće imenica, da bi svakom referentu mogao biti dodijeljen jedan različit od svih drugih. Zbog toga se pribjegava istim imenima za iste ili slične konfiguracije (za otoke npr: *Bisaga, Sestrica, Tovarnjak*, za poluotoke: *Škrovađa, Arat, Zaglav*; za lokve: *Aranj, Jezero, Slatina*, za uvale: *Tatinja, Lojišće, Vrulja*). Odnos između svih potvrđenih toponima na zadarskim otocima vanjskog i srednjega niza i broja različitih toponimskih likova otprilike je 5 : 1 u korist onih koji se ponavljaju više puta (Skračić 1996). Na primjer: u istom akvatoriju *punta* je potvrđena u imenu više od 300 puta, a *straža* više od pedeset⁸. Kako se problem rješava, a da ne dođe do pomutnje u identifikaciji?

- a) Ako su referenti prostorno blizu jedan drugomu, dodaje se razlikovni element. Na primjer za *puntu*: *suha, zmorašnja, gornja, od deškomoda, Čičina, bela*; za *stražu*: *vela, crljena, mala, ribarska, Malića*; za *školj*: *Božavski, burnji, Finkin, Luški, zmorašnji*; za *valu*: o *Turčina, Luška, Savarska, Velarska, plitka, duboka* itd.
- b) Ako se ponavljaju u daljini, to jest na tolikoj udaljenosti da se iz zone jednih ne vide oni u zoni drugih, u načelu ne postoji potreba za isticanjem razlike. Takva je otprilike i praksa iako je nemoguće precizno odrediti što je to *zona rasprostiranja toponima* i koji je njezin obuhvat⁹. Ako kao primjer uzmemo toponime kao što su *Novigrad, Drage, Rogoznica, Blato, Nerezine*¹⁰, koji se ponavljaju u udaljenim zonama, moći ćemo se slobodno njima koristiti bez ikakve dopune. No ako je kontekst takav da može doći do pomutnje u identifikaciji, morat će se upotrijebiti dopune: za *Novigrad* na primjer: *Istarski, Dalmatinski, Podravski, na Dobri*.

Broj virtualno postojećih toponima nerazmjerno je veći od broja popisanih i broja zabilježenih na kartama svih vrsta. Međutim, to u načelu ne opterećuje onomastičku komunikaciju jer se ona uvijek svodi u okvire potrebnoga minimuma (kao i svaka druga jezična komunikacija u teoriji). A taj minimum varira od slučaja do slučaja. Vrlo minuciozni popisi kakvi se rade u izdanjima Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku sigurno nisu operativni u komunikaciji s nerezidentnim stanovništvom. Oni više funkcioniraju kao baza podataka za različite onomastičke i jezične potrebe¹¹. Jedno od pitanja

⁷Ipak treba nastojati dati prednost od ranije ustaljenim imenima, a osobito onda kada je riječ o imenima/neimenima kao što su: *Hrid Stolac 1, Hrid Šestakovac 1, ili Otočić 1* (Duplančić Leder i dr. 2004). I još više kad ime glasi: *Bezimena hrid* ili *Bezimeni greben*. Takvih je imena ukupno 130 na popisu u zborniku *Nacionalni program razvitka otoka* (1997). Između dvadesetak tisuća imena u popisima Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku nema takva imena.

⁸Ovdje je riječ o tzv. mikrotoponimima koji često nisu zabilježeni na topografskoj karti. O stavovima glede ovoga termina vidi: Skračić 1996: 66; Skračić 2011: 100; Jurić 2007: 101.

⁹Zanimljivo je da se neki toponimski likovi javljaju samo na određenoj zoni i nigdje više. Takvi su primjeri: *Škrovađa* za poluotok (zadarski i šibenski otoci, 14 puta), *Prišnjak* za otok (samo u murtersko-kornatskom akvatoriju 5 puta), *Gustac, Aba* za otok i *Lonča* za poluotok tri puta i više (samo u Kornatima), *Aranj* i varijante gotovo samo na zadarskim otocima (više od 40 puta) itd.

¹⁰Problem se javlja u velikim popisima (usp: Duplančić Leder i dr. 2004). U spomenutom popisu navode se ista imena za različite otoke (*Smokvica, Sestrica, Maslinjak, Borovnik* itd.), a razlika između njih (njihov identitet ustvari) može se utvrditi samo ako se znaju njihove površine navedene uz ime otoka. A to je vrlo neprikladan način za identifikaciju. Treba reći, međutim, da su i u ovom popisu neki od toponima kojima se ponavlja toponimski lik, definirani prostornom dopunom u zagradi. Nije jasan kriterij po kojemu je to učinjeno za jedne, a nije za druge.

¹¹U izdanjima Centra i onima koja su u pripremi popisano je nešto manje od 20 000 toponimskih likova na otocima od Raba do Čiova.

00

01

02

03

04

u organizaciji ažuriranja buduće građe za *Registar* bit će, osim potrebnih korekcija i nadopuna, i mjera do koje će se ići u širinu (popisa) na ažuriranim kartama.

3.2. Isto ime susjednih referenata

Kako nedvosmisleno identificirati otok, uvalu ili rt ako nosi isto ime kao susjedni otok, uvala ili rt, a nema jezične dopune koja bi ga diferencirala? Takvih je primjera mnogo. Na otoku Lavsi u Kornatima na karti TK-25 dvije su susjedne uvale navedene pod imenom *Studenjak*. Isto tako, dva susjedna otoka u istom arhipelagu zovu se *Gustac*, a u Pašmansko-sitskoj otočnoj skupini dva gotovo susjedna otoka *Gangarol*¹².

Ovdje se nameće jedno pitanje na koje je nemoguće dati jednoznačan odgovor. Naime, koja je to udaljenost na kojoj bi otoci, uvale ili vrhovi trebali biti, a da bez opasnosti za identifikaciju mogu nositi ista imena kao njihovi bliski susjedi? Jasno je da se ta udaljenost ne može ni izmjeriti ni preporučiti. Zato treba postupati od slučaja do slučaja¹³. U načelu se može reći da je to ona udaljenost koja ne dovodi u pitanje identifikaciju različitih referenata istoga imena.

3.3. Postoje li pogrešna imena?

Što je pogrešno, neispravno ime? Postoji li uopće? Pogrešnim imenom može se smatrati samo ono koje vodi prema pogrešnoj identifikaciji. Zato bi bolje bilo na ovoj razini problema koristiti se sintagmom postojeće ime (nije važno je li pismom potvrđeno ili nije). U praksi je mnogo imena za koje karta kaže jedno, a jezična upotreba korisnika, osobito lokalnih, drugo. U takvu su odnosu toponimi Ošljak : *Lazaret*; Pirovac : *Zlosela*; Baričevac : *Kobiljak*; Dinarić : *Blitvica*; Kalahatin : *Saparica* i brojni drugi (toponim pisan uspravno danas je u službenoj upotrebi).

Kod pismom potvrđenih toponima, prednost bi trebalo dati njima nad pismom nepotvrđenima, iako su i jedni i drugi u svojoj temeljnoj funkciji za zajednice koje se njima služe, valjani. Naime, svaki od njih ispunjava onomastičko načelo – precizno identificira referent.

U toponimiji je mnogo referenata koji nose dva pa i više imena. Često je riječ o toponimskim likovima iz različitih epoha, odnosno, o referentima udaljenim od jedinstvenoga toponomastičkog ishodišta pa se svaka zajednica koristi svojim likovima¹⁴. A zbrci oko ove vrste višimenosti doprinijele su i karte. Takav su primjer Kornati gdje je identificirano 40 referenata (otoka) s najmanje dvama imenima, a ima ih s tri, jedan čak s četiri (Skračić 2009). Urednici *Registra* vjerojatno će se morati odlučiti za samo jedno od njih, a u tom slučaju iz pragmatičnih razloga prednost bi trebalo dati onomu koje je već zabilježeno na karti pa makar je nastalo arbitrarnim postupkom¹⁵.

Svi ti toponimi ne mogu se ni teoretski upotrebljavati u općoj toponomastičkoj komunikaciji, ali mogu i potrebni su u svakoj pojedinoj zoni, otoku ili skupini otoka. A na jezikoslovnoj razini daju kompleksniji uvid u jezične procese koji su se zbivali u pojedinoj zoni i u cjelini.

¹² Zanimljiv je primjer Gangarola (Skračić 2007: 193–205). Autori karte, svjesni problema, pokušali su uvesti distinktivni element u jedno od imena pa se jedan zove *Gangaro*, a drugi *Gangarol*, što je u biti isto ime. Čest je, naime, slučaj u čakavskim zajednicama, a takva je baš murterska, da se završno *l* u nominativu ne izgovara. Da je riječ o istom imenu, vidi se iz ostalih padeža tih dviju tobože različitih imenica: *G Gangarola*, *D i L Gangarolu*, *I Gangarolun* (za jedan i drugi referent). Lokalna zajednica problem rješava uvođenjem posvojnog pridjeva vlasničkog prezimena, imena ili nadimka pa nastaju parovi: *Dulukin : Bašin Gangaro*, *Metodov : Skračin Gustac*, a kod susjednih uvala dva potpuno različita imena: *Studenjak* i *Raspoznjak*.

¹³ Na otoku Kornatu (duljina 25,2 km) tri se vrha zovu Veli Vrh. Nijedan od njih nije u optičkom doseg susjednoga vrha.

¹⁴ *Toponomastičko ishodište* jezična je zajednica iz koje dolaze imenodavni impulsi. Koji je govor koje zajednice zastupljen u toponimskim likovima, može se provjeriti usporedbom lokalnoga govora s jezičnim manifestacijama u toponimskim likovima. Udaljeni i nenaseljeni otoci često su bili na udaru različitih imenodavaca, što se evidentno manifestira u njihovim imenima, kako na razini leksika tako i na razini sintakse i prozodije.

¹⁵ No, kako sada stvari stoje, ni sve karte ne idu za tim da izaberu samo jedno od imena pa nalazimo na primjer, opet u Kornatima, na *Hrvatskoj osnovnoj karti 1 : 50 000* više od dvadeset otoka uz koje stoje zapisana dva imena. Samo nekoliko primjera (drugo se ime navodi u zagradi): O. Šilo M. (Crnikovac), Tovarnjak (Prišnjak), Mrtovac (Mrtvac), Rt Sit (Škrovađa), Mišine (Kamičić).

3.4. Oktroirana imena

Oktroiranim imenima nazivamo ona imena koja nisu motivirana nekim inherentnim obilježjem referenta, već su proizvod različitih, često trenutačnih, društvenih potreba za imenovanjem (Skračić 2011: 93). Lepeza ovih imena vrlo je široka. Često nastaju kao posljedica nekog administrativnog postupka ili političke odluke (samovolje). Takve su prirode uglavnom toponimi nastali po osobnom imenu (antropotoponimi), a među njima najčešći su hodonimi (imena ulica, trgova, cesta) i ojkonomi (imena gradova i gradskih četvrti). Riječ je, dakle, o nemotiviranim i promjenjivim imenima. Primjera je napretek: gradovi utemeljeni u prošlosti s imenima careva i diktatora (Aleksandar, August, Staljin, Tito)¹⁶. Imena ulica, kvartova, putova nakon revolucionarnih promjena i pobjeda u ratovima (Francuska, Oktobarska, jugoslavenska revolucija, Domovinski rat). Da je postupak arbitran i administrativan, vidi se i po tome što stanovnici dotičnih naselja, kvartova i ulica nastavljaju i nakon promjene imena, nazivati ih po starom. Tako su stari Zagrepčani glavni gradski trg u bivšoj Jugoslaviji nazivali Jelačić plac, a Zadran i danas glavnu ulicu, antički decumanus, u staroj gradskoj jezgri (na Poluotoku), zovu *Kalelarga*, a ne *Široka ulica*, kako je prevedeno njezino ime.

Oktroiranim imenima posebne vrste može se smatrati i nasilno prevođenje toponima i antroponima za čim često posežu okupatori. Takvih je pokušaja bilo mnogo na hrvatskim prostorima, a jedan od najsustavnije provedenih, reguliran i Zakonom, bio je onaj zadarski nakon Rapalskog ugovora (1920), kada je grad pripojen Kraljevini Italiji¹⁷.

3.5. Treba li mijenjati imena na kartama?

Koja imena treba mijenjati? Samo pogrešna? Već smo ranije utvrdili da se pogrešnim imenima mogu smatrati samo ona koja ne vode nedvosmisleno do referenta. A budući da ima i takvih, trebalo bi postupiti otprilike ovako:

- a) **obavezno promijeniti/dopuniti** ime kada postojeći upisi na karti unose konfuziju i remete pouzdanu identifikaciju: dvije susjedne uvale na otoku Lavsi u Kornatima ne mogu nositi isto ime: *Studenjak* i *Studenjak* (TK-25). Što vrijedi za uvale, vrijedi i za sve ostale referente.
- b) **obavezno promijeniti** sintaktički raspored u dvorječnim imenima, ako promjena ne bi štetila ni tradiciji ni identifikaciji, a bolje bi se uklapala u normu hrvatskoga jezika. Ovo se pitanje uglavnom odnosi na dvorječna imena preuzeta (prevedena) iz romanskih jezika s drugačijom sintaksom pridjeva od one u hrvatskom. Evo nekoliko primjera za toponime preuzete iz mletačkih/talijanskih karata. U takvim je imenima pridjev postponiran i često je zbog štednje prostora naveden inicijalnim slovom *G.* (*grande*) i *P.* (*piccolo*). Sintaksa pridjeva u hrvatskom, međutim, nalaže da pridjev, barem u načelu, stoji ispred imenice: Poželjno bi dakle bilo pisati *V. Rašip*, a ne *Rašip V.*, *V. Lavdara*, a ne *Lavdara V.*, *M. Prišnjak*, a ne *Prišnjak M.* itd.

¹⁶ Na svijetu je do danas preživjelo nekoliko gradova s imenom Aleksandra Velikog (najveći je Aleksandrija u Egiptu), čak četrnaest s imenom cara Augusta (Aosta, Austa, Zaragoza, Autun i dr.), dočim su onima s Titovom dopunom vraćena stara imena bez dopuna. Zadarska riva na primjer, a ona nije usamljen primjer, u nešto više od stotinu godina četiri je puta mijenjala ime: Obala Franje Josipa, Obala Viktora Emanuela III., Obala Josipa Broza Tita i danas Obala Petra Krešimira IV.

¹⁷ Kako postupiti u ovim slučajevima, često je stvar političke odluke pa se ide u promjene i onda kada to nije nužno. Jedan od oglednih primjera nekonzistentnosti jest preimenovanje naselja *Krmčina* u *Sveti Petar* nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj. Lokalne su vlasti, naime, odlučile da svojem mjestu promijene ružno „komunističko“ ime *Krmčina* (koje je u raznim varijantama trajalo od XIV. st.) i da mu nadjenu „lijepše“, a u biti stvoreno za vrijeme nasilnih preimenovanja u Dalmaciji. Naime, talijanske su vlasti u Zadru sustavno mijenjale toponime i antroponime od 1920., a u cijelom zadarskom kraju to su činile i tijekom okupacije u Drugom svjetskom ratu (Jelić 1973). Ondje gdje hrvatske ojkonomi nisu znali prevesti ili adaptirati u talijanski sustav, naselju bi odredili ime prema titularu mjesne (najčešće župne) crkve, a titular u Krmčini bio je sveti Petar. Dakle, *San Pietro*. Budući da je *San Pietro in Selve* već postojao u Istri, i dalmatinskom je trebao razlikovni dodatak, pa je postao *San Pietro sul mare*. Prevedeno drugi put, najprije u *Sveti Petar na Moru*, a nakon toga u *Sveti Petar*.

Takav raspored ne bi trošio više prostora što je bitno za kartu, a bio bi u duhu hrvatske sintakse.

- c) **postupiti s velikim oprezom** ako je samo riječ o odnosu kartografski zapis, odnosno arhivska potvrda : lokalno ime (Juran 2013 : 447–459). Gujak : *Lopatica*; Orut : *Zmajan*; Veli Škoj : *Logorun*, Baričevac : *Kobiljak*; Donja Sikica : *Caparinjak*; Mala Dajna : *Klin* (ukošeno je kartografsko ime, tj. ime zapisano na karti)¹⁸.

U ovoj skupini mnogo je malih referenata sa svojim imenima, poznatim samo korisnicima slabo i rijetko napućenih zajednica kakve su one na malim otocima. Reprezentativan je primjer imena uvale *Šibenska* potvrđen na otoku Olibu i Unijama. Što radi *Šibenska* na ovim otocima? Otoci Olib i Unije susjedi su Silbi, a u jednu od njihovih uvala dolazili su *Sibenjani* (dakle stanovnici Silbe) pa su po njihovu etniku nazvane uvale, a autori karte ktetik od Silba (sibenski) nisu prepoznali pa su iskoristili njemu najbližnji, dakle šibenski, -a, -o¹⁹.

- d) **postupiti s velikim oprezom** u slučaju spontanoga transfera toponimskoga lika na susjedni referent. Mnogi toponimski likovi malih referenata postupno su počeli pokrivati sve širi prostor. Tako su nastala imena čitavih država, pokrajina, velikih otoka i velikih rijeka. U takvim se procesima događa da novi lik postane hiperonimom za golem broj novih referenata. Ovo su tipični onomastički procesi i na njih se ne može utjecati nego jezičnom prisilom. Zato smatramo da ne bi trebalo kartografski intervenirati samo zato što znamo kako je *nekada bilo i odakle je sve krenulo*.

- e) **mijenjati eventualno** kada je riječ o izmišljenim ili promotivnim imenima, iako su i ona onomastički relevantna kada pouzdano identificiraju referent. Već smo spomenuli: Otok života (staro ime *Govan/Govanj*); Otok ljubavi (staro ime *Mojster i Sustipanac*); Pusti otok (staro ime *Madona*); Crveni otok (staro ime *Sveti Andrija*) itd.

3.6. Nevidljivi i slabo vidljivi referenti

Čak ni na pomorskim kartama često nisu zabilježena imena podmorskih referenata koji su inače vrlo važni i za plovidbu i za ribarstvo. Ovo je jedno od onomastičkih polja koje je jako slabo istraženo (v. Skračić 1988: 17–34; 1996: 270–275; 2016: 311–321; 2020: 203–220). Smatramo da bi toponimske likove ovih važnih referenta također trebalo upisivati barem na topografske karte tzv. specijalke. Međutim, tomu na putu stoje mnoge teškoće, a najvažnija među njima jest slab interes onomastičara za podmorske konfiguracije (osim ako istovremeno nisu i ribari). Drugi važan razlog samo je ime podmorskoga referenta. Budući da je on nevidljiv ili slabo vidljiv, ime mu se oblikuje s pomoću vidljivih referenata na kopnu, a to dalje znači da mu je ime redovito dvorječno, trorječno ili višerječno, sastavljeno po formuli: podmorski referent (obično imenica) + prijedlog *od* + toponimski lik vidljivog referenta na kopnu u genitivu: *Brak od Gustaca*; *Mela od Velike Panitule*; *Zmorašnja Glava od Braka od Prišnjaka* itd. Ta su imena objektivno predugačka za karte i zauzimala bi mnogo prostora na njima.

¹⁸ Takvih je potvrda na terenu bezbroj i svaki pokušaj davanja prednosti kartografski nepotvrđenom imenu mogao bi dovesti do konfuzije u – recimo – hitnoj intervenciji. Unesrećenik koji bi je zatražio, morao bi biti siguran da daje pouzdan podatak o svojoj lokaciji, a to bi promjena u imenovanju, osobito ako ne bi bila dobro koordinirana na svim razinama, mogla onemogućiti. Istina, danas postoje i sofisticirani tehnološki postupci za određivanje lokacije, no karte zbog toga neće prestati postojati.

¹⁹ Ovaj primjer spada u sferu pučke etimologije i/ili analogije. Takvih je primjera mnogo na prostorima koji su bili pod okupacijom, ali okupacija ovoj pojavi nije jedini razlog. Glavni razlog za preoblikovanje imena jest da se ono dovede do razumljiva sadržaja ako je on nerazumljiv pa tako Veli Žal postaje *Val di Sole*, Stomorin (jedno od starih imena za Kornat) 'otok sto mora', Škrovađa *Skrivadica* 'skriveni otočić', Čikat *Cigale* 'cvrčak' itd. A neodoljiv je primjer, iako nije onomastički, naziv koji smo čuli od ispitanika za našu disciplinu: dakle, **toponomistika**.

4. ZAKLJUČAK

Nije moguće na ograničenom prostoru kao što je prigodni članak navesti sva opažanja i predvidjeti sve situacije u kojima će se zateći izrađivači ažuriranoga *Registra geografskih imena*. Jedno od važnih pitanja na koje se, zbog zadanih okvira, nije bilo moguće ni osvrnuti, jest vođenje terenskih istraživanja i anketiranje ispitanika s obzirom na sve manji broj raspoloživih osoba na mnogim točkama. A ni broj kvalificiranih istraživača neće biti najmanji problem. Zaključak o onome što je ovdje napisano bio bi kratak i jednostavan. Unatoč svim objektivnim teškoćama i turbulentnim vremenima kroz koje su prošle institucije Republike Hrvatske posljednjih tridesetak godina, ipak se nije posvetilo dovoljno pozornosti suradnji s onomastičarima na ovom polju! Nastojanja pojedinaca i grupa, ma kako uspješna bila, nisu mogla pokrenuti golem sustav bez odgovarajuće politike prema tako važnom segmentu za život nacije. No, važno je da je to danas prepoznato. Put do ažuriranoga *Registra* bit će trnovit i dugotrajan, ali i za najduži put treba napraviti prvi korak – kako kaže uzrečica.

Osiguranju kvalitete *Registra geografskih imena* treba pristupiti s najvećim mogućim oprezom, što boljom upućenošću i s oglednim simulacijama. Možda bi se moglo raditi na tome da se svi identificirani problemi nakon simulacija popišu, egzemplificiraju i prouče te predstave tiskano ili elektronički kao neka vrsta naputka za rad na *Registru*.

LITERATURA

- Duplančić Leder, Tea; Tin Ujević; Mendi Čala. 2004. Coastline lengths and areas of islands in Croatian part of the Adriatic Sea determined from the topographic maps at the scale of 1: 25 000. *Geoadria* 9/1. 5–32.
- Faričić, Josip. 2013. Geografska imena Kornata na starim kartama. *Toponimija Kornatskog otočja*. Ur. Skračić, Vladimir. Sveučilište u Zadru. Zadar. 341–441.
- Jelić, Roman. 1973. Potalijančivanje hrvatskih prezimena u Zadru za vrijeme fašizma. *Radovi JAZU u Zadru* XX. 49–110.
- Juran, Kristijan. 2013. Otok s četiri imena – Kornat u ispravama srednjega i novoga vijeka. *Toponimija Kornatskog otočja*. Ur. Skračić, Vladimir. Sveučilište u Zadru. Zadar, 447–459.
- Jurić, Ante. 2007. Što je „mikro“ u *mikrotoponimiji* zadarskih otoka? *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zadarski filološki dani* I. Ur. Babić, Vanda; Matek Šmit, Zdenka. Sveučilište u Zadru. Zadar. 160–171.
- Jurišić, Blaž. 1953. Starohrvatska imena dvaju naših otoka. *Rad JAZU* 293. 235–252.
- Nacionalni program razvitka otoka*. 1997. Ur. Starc, Nenad; Kaštelan-Macan, Marija; Ćurlin, Silvana. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja Republike Hrvatske. Zagreb.
- Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Jadranski institut JAZU. Zagreb.
- Skračić, Vladimir. 1988. Toponimija kornatskog podmorja. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 27/17. 17–34.
- Skračić, Vladimir. 1995. Imena mjesta i otoka Murtera (identifikacija – distribucija – etimologija). *Folia onomastica Croatica* 4. 127–142.

00

01

02

03

04

Skračić, Vladimir. 1996. Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka. Književni krug Split – Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Split – Zadar.

Skračić, Vladimir. 2007. Dvije Kurbe i dva Gangarola. *Folia onomastica Croatica* 16. 193–205.

Skračić, Vladimir. 2009. Višeimenost u jadranskoj nesonimiji (na primjeru Kornatskog otočja). *Geoadria* 14/1. 141–163.

Skračić, Vladimir. 2011. Toponomastička početnica – Osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir. 2013. P. Alega, Puncta, Puncta Alba, Puncta Magna, Punte Bianche i Veli Rat – šest imena za jedno naselje i rt. *Veli Rat*. Ur. Faričić, Josip; Uglešić, Ante. Sveučilište u Zadru. Zadar. 721–734.

Skračić, Vladimir. 2016. Onimikon šibenskoga podmorja. *Toponimija Šibenskog otočja*. Ur. Skračić, Vladimir. Sveučilište u Zadru. Zadar. 311–320.

Skračić, Vladimir. 2020. Bentonimi – toponimi morskoga dna. *Folia onomastica Croatica* 29. 203–220.

Smodlaka, Josip. 1946. *Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije*. Prilog Vjesnika za arheologiju i hist. dalm. 52. Novo doba. Split.

Vuletić, Nikola. 2007. Toponimi romanskoga postanja na Ugljanu i Pašmanu. *Toponimija otoka Ugljana*. Ur. Skračić, Vladimir. Sveučilište u Zadru. Zadar. 345–361.

THOUGHTS AND SUGGESTIONS REGARDING THE UPDATING OF THE REGISTER OF GEOGRAPHICAL NAMES

This paper is conceived as a series of observations and recommendations, primarily onomastic in nature, which should be considered while updating the *new Register of Geographical Names*. Most of these insights stem from the experience gained through years of field research on Croatian islands, from Rab to Čiovo. The recommendations are divided into two sections. The first is more theoretical, emphasizing clear terminological distinctions. The second is more factual, presenting specific examples from field observations compared to map representations, occasionally offering possible solutions. The author urges future researchers to exercise caution, as the current system of recording toponymic forms on geographical maps is somewhat inconsistent. It is essential to avoid repeating past mistakes or introducing new ones while updating the *Register*.

Keywords: map, referent, toponomastics, toponym, toponymic form

TOPONIMI IZMEĐU MJESNOGA I STANDARDNOJEZIČNOGA LIKA*

Domagoj Vidović

Institut za hrvatski jezik
e-mail: dvidovic@ihjj.hr

pregledni rad

UDK 811.163.42'373.21
81'2(497.5)
DOI 10.21861/GEOG.01.02

SAŽETAK

U ovome se radu naznačuju izazovi s kojima se stručnjaci susreću pri standardizaciji toponima. U uvodnome se dijelu rada iznosi kratak presjek povijesnoga razvoja standardizacije hrvatskih toponima. Zbog iznimne je dijalektne raznolikosti hrvatskoga jezičnog područja od XIX. stoljeća u hrvatskoj normativistici temeljno pitanje treba li i u kojoj mjeri u oblikovanje standardnojezičnih toponimskih likova uključiti mjesne i narječne značajke područja u kojima su pojedini toponimi nastali.

Ključne riječi: standardizacija toponima, Hrvatska

1. UVOD

Svojevrsnim začetkom standardizacije toponima mogu se smatrati zapisi na zemljovidima te popisi naselja različite namjene. U drugoj se polovici XX. stoljeća, ponajprije iz administrativnih potreba, standardizaciji toponima (poglavito imena hrvatskih naselja) prišlo sustavno i u okviru zakonodavne regulative. Tijekom toga su razdoblja na standardizaciju toponima nastojali utjecati pripadnici zagrebačke filološke škole i vukovci (ne samo hrvatski). Dok su pripadnici zagrebačke filološke škole u oblikovanje standardnojezičnih toponimskih likova nastojali uključiti barem neke mjesne i narječne značajke krajeva u kojima su nastajali, vukovci su nastojali ukloniti sve mjesne (posebno neštokavske) i narječne značajke te toponimske likove uskladiti s novoštokavskom (i)jekavskom normom¹ (Šimunović 2009: 127).

Jedan od prvih koraka u standardizaciji toponima zbio se početkom XX. stoljeća, točnije 29. travnja 1907. Tad je donesen *Zakon o nazivlju občina i prebivališta*, kojim je određeno da svaka općina i naselje mogu imati samo jedno ime. Konačnu odluku o standardiziranome imenu donosila je Zemaljska vlada nakon što bi se saslušali predstavnici lokalne ili područne samouprave te nakon što bi Odbor za unutarnje poslove utvrdio jesu li prijedlozi tih predstavnika usklađeni sa Zakonom o nazivlju občina i prebivališta. Postupak je, među ostalim, podrazumijevao i pravopisnu usklađenost.

* Ovaj rad napisan je u okviru projekta Hrvatski mrežni rječnik (Mrežnik) – 2. faza, koji financira Europska unija – NextGenerationEU.

¹ Usp. likove *Dionice* za Delnice, *Hlijevno* za Livno i *Spljet* za Split koje su promicali vukovci. Ti likovi nisu oslužbenjeni niti su ušli u opću uporabu. Za razliku od njih oslužbenjeni su likovi *Đurđevac* (mjesno *Đurdevec*), *Karlovac* (mjesno *Karlovec*), *Rijeka* (mjesno *Rika* i *Reka*), *Sisak* (mjesno *Sisek*), *Sljeme* (mjesno *Sleme*) i sl. Ti su likovi i danas standardnojezični.

00

01

02

03

04

Statistički ured u Zagrebu vodio je evidenciju o svim imenima i njihovim mogućim promjenama, a podupiralo ga je Zemaljsko povjerenstvo za nazivlje obćina i prebivališta u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Predsjednik Povjerenstva bio je ravnatelj Statističkoga ureda, a članove je imenovao ban. Povjerenstvo su činila: tri predstavnika Odjela za unutarnje poslove, jedan iz Odjela za bogoštovlje i nastavu, dva predstavnika Statističkoga ureda, dva predstavnika Zemaljskoga arhiva, dva člana JAZU-a, tri predstavnika Mudroslovnoga fakulteta (*historijske, geografske i filološke struke*) i dva člana izabrana na temelju prijedloga predsjednika Zemaljskoga povjerenstva za nazivlje obćina i prebivališta. Povjerenstvo je imalo i Izvršujući odbor koji je odlučivao o predmetima imenovanja novih općina i u slučajevima kad su pojedina naselja nosila ista imena (Mataija 2011: 125). U razdoblju 1918. – 1945. ukinuta su stručna tijela te su se pokušali standardizirati toponimski likovi u skladu s tadašnjom jezičnom politikom kojom se nastojalo dokinuti hrvatsko-srpske jezične razlike uglavnom na hrvatsku štetu². Pritom su se predstavnici lokalnih i područnih administrativnih jedinica opirali nametnutim rješenjima. Hrvatsku su imenoslovnu posebnost utemeljenu na dijalektnoj raznolikosti u prvoj polovici XX. stoljeća nastojali ušćuvati jezikoslovci poput pravopisca Dragutina Boranića koji je, u skladu s hrvatskom tradicijom, pri odabiru standardnojezičnoga toponimskog lika uzimao u obzir mjesne i narječne značajke posebnosti sredine unutar koje su toponimi oblikovani (Šimunović 2009: 128), a 1936. pokušajima se preimenovanja naselja čija su imena stranoga jezičnog postanja³ suprotstavio JAZU (Mataija 2011: 127–130). Tijekom Drugoga svjetskog rata vlasti su NDH mijenjale imena pojedinačnih naselja⁴. U Istri i dijelovima Dalmacije koje su Talijani dijelom zaposjeli još na koncu Prvoga svjetskog rata, a dijelom tijekom njega sustavno su se zatirali hrvatski toponimski likovi te su službenima postali isključivo talijanski. Isto se dogodilo i nakon što je Italija 1941. ovladala širim dijelovima Dalmacije. Ideološki su motivirana preimenovanja imena naselja obilježila razdoblje 1945. – 1990., kad je, primjerice, Korenica preimenovana u Titovu Korenicu, a Ploče u Kardeljevo (Mataija 2011: 136). Izvorna su imena tih naselja vraćena nakon hrvatskoga osamostaljenja⁵.

Ploče, Pločanin, Pločanka, pločanski

Plòče, G Plòčā, DI Plòčama, A Plòče, L ù Pločama / u Plòčama

Plòčanin, GA Plòčanina, DL Plòčaninu, V Plòčanine, I Plòčaninom; mn. NV Plòčani, G Plòčānā, DLI Plòčanima, A Plòčane

Plòčānka, G Plòčānkē, DL Plòčānki, A Plòčānku, V Plòčānko, I Plòčānkōm; mn. NAV Plòčānke, G Plòčānkā/Plòčānkī, DLI Plòčānkama

plòčanski

² Zoran je primjer srijemskoga naselja Križevci koje je 30-ih godina prošloga stoljeća preimenovano u *Karadžićevo* u spomen na srpskoga preporoditelja Vuka Stefanovića Karadžića, a zanimljivo je da izvorno ime toga naselja nije vraćeno ni tijekom NDH niti nakon Domovinskoga rata. S druge strane, gradić je Punat na Krku 1921. – 1943. nosio ime *Aleksandrovo* (po jugoslavenskom kralju Aleksandru I. Karađorđeviću), a 1943. vraćeno mu je izvorno ime. U Bosni i Hercegovini godine je 1928. Duvno (koje se tijekom austrijske uprave nazivao Županjac) preimenovano u *Tomislavgrad* u povodu rođenja princa Tomislava, sina kralja Aleksandra iako je stvarna motivacija za promjenu imena bila proslava 1000. obljetnice krunidbe prvoga hrvatskog kralja Tomislava. Grad je ime Tomislavgrad nosio do 1945. te ga ponovno nosi nakon 1990.

³ Primjerice, Illok je trebao biti preimenovan u *Pragovo*, a Daruvar u *Podborje* (Mataija 2011: 130).

⁴ Primjerice, kćetk se *srpski* u višerječnim ojkonimima često mijenjao u hrvatski (Mataija 2011: 133).

⁵ Na usmenome podatku zahvaljujem dr. sc. Ivi Oreškoviću, zaposleniku Državnoga arhiva u Dubrovniku.

Napomena: Stariji je mjesni lik Ploča. Potvrđen je od 1387. (spominje se luka Ploča) te još prevladava u okolici grada. Luka je na području grada tijekom francuske uprave početkom XIX. stoljeća nosila imena Porto Tolare i Port Royal, a tijekom austrijske Porto Tolero. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije preimenovana je u Aleksandrovo (po Aleksandru I. Karađorđeviću). Tijekom talijanske okupacije luka se ponovno nazivala Porto Tolero. Godine 1945. nakratko je vraćeno mjesno ime Ploča. Uz luku je nakon Drugoga svjetskog rata podignut grad koji je u dva navrata (1950. – 1954. i 1980. – 1990.) nosio ime Kardeljevo (po Edvardu Kardelju). Ime Ploče, koje je prevladavalo i za vrijeme SFR Jugoslavije (1954. – 1980.), konačno je oslužbenjeno 9. kolovoza 1990.

Prilog 1. Obradba ojkonima Ploče u bazi Etnici i ktetici na portalu Hrvatski u školi Instituta za hrvatski jezik (URL 1)

Tijekom 70-ih godina XX. stoljeća rasprava je o odnosu između mjesnoga i standardnojezičnoga lika postala jednim od ključnih pitanja hrvatske normativistike s tim da je većina hrvatskih jezikoslovaca po stavu o tome treba li mjesne i narječne značajke mjesnih govora uzimati u obzir pri standardizaciji toponimskih likova bila bliskija pripadnicima zagrebačke filološke škole nego vukovcima. Slavko Pavešić (1971: 20) u *Jezičnome savjetniku s gramatikom* navodi: „Imena naselja i njihovih stanovnika i pridjevi izvedeni od tih imena u književnome se jeziku upotrebljavaju u onom obliku u kojem ih upotrebljavaju sami oni o čijim se imenima radi.” Domeće ipak kako donosi i likove čija tvorba nije u skladu s normom. Ljudevit Jonke (1975: 33–34) smatra kako su pravopisi i suvremeni normativni priručnici nastojali pomiriti dva oprečna gledišta: da se toponimi pišu onako kako ih narod izgovara ili da se prihvate ustaljeni likovi bez obzira na značajke mjesnih govora. Stjepan Babić (1982: 65) piše o načelnome konsenzusu hrvatskih jezikoslovaca „da u književni jezik ne mogu ući likovi koji narušavaju njegovu strukturu, njegove sustave, ali sloge nestaje kad treba odrediti koje ih konkretne osobine narušavaju.” Na koncu, iako Petar Šimunović (2009: 129–137) naznačuje kako se standardizacija treba provoditi na ortoepskoj, ortografskoj, fonetskoj, morfološkoj i tvorbenoj razini uz poštivanje tradicijskoga načela i načela potvrđenosti u uporabi te poznavanje mjesnih govora unutar kojih su toponimi nastajali uz nastojanje da se izvorna imena ušćuvaju, bio je itekako svjestan nužnosti suradnje znanstvenika iz različitih znanstvenih područja i poštivanja mjesne imenoslovne baštine pri standardizaciji imena koja su „najintimniji izraz svekolikog sadržaja vezanog za jezik i zavičajnu povijest”. Uzimajući u obzir sve navedeno, Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena u svibnju je 2020. objavilo *Preporuke za standardizaciju geografskih imena u Republici Hrvatskoj – imenovanje naselja, ulica i trgova*. U *Preporuke* se nastojalo ugraditi dosadašnja iskustva i spoznaje, a one će se, ovisno o izazovima koji će se pri standardizaciji pojaviti, posuvremenjivati.

2. KAKO UTVRDITI MJESNI LIK?

Budući da je pri standardizaciji toponimskoga lika polazni lik mjesni, vrlo je važno utvrditi izvorni toponimski lik. Uoči odlaska na teren prvi je korak proučavanje dostupne literature o području na koje se odlazi. Među ostalim pregledavaju se zemljovid (povijesni, suvremeni, temeljni, katastarski itd.) kako bi se dobio početni uvid u područje koje treba istražiti. Tijekom terenskoga istraživanja treba voditi računa o više čimbenika:

1. Gustoća se toponima razlikuje ovisno o reljefnome izgledu pojedinoga područja. Ona je znatno veća u brdskim i bezvodnim nego u nizinskim i vodom bogatim područjima. Ujedno je veća i u krajevima u kojima je udio starosjedilačkoga stanovništva veći jer su u krajevima u kojima

je došlo do znatnoga iseljavanja (poput Like⁶) ili zamjene stanovništva (što je osobito često u dijelovima Slavonije, Baranje i Bačke) mnogi toponimi pali u zaborav⁷ te su se stvorili novi, koji počesto nisu usklađeni s mjesnom imenoslovnom tradicijom.

2. Ni likovi na zemljovidima nisu uvijek pouzdani. Povijesne su zemljovide vrlo često izrađivali autori koji nisu poznavali hrvatski jezik te je točnost zapisa upitna⁸. Na suvremenim se zemljovidima uza toponime počesto domeću geomorfološki nazivi kao što su *jezero*, *rt* ili *uvala*. Oni se na zemljovidima pišu velikim slovom (npr. *Jezero Parila*, *Rt Oštro*, *Uvala Duba*) iako nisu dijelom imena, pa je riječ o pravopisnoj pogrešci (ako se već navodi dodatak uza toponim, treba ga pisati malim početnim slovom, dakle: *jezero Parila*, *rt Oštro*, *uvala Duba*)⁹. S druge se strane na katarskim zemljovidima, zbog potrebe za imenovanjem određenoga referenta, čestice imenuju prema apelativima (npr. *Komin*, *Kuća*, *Kuhinja* ili *Zoganj* na Pelješcu). Toponomastičari kod takvih imenovanja moraju biti osobito oprezni jer navedeni apelativi koji preuzimaju ulogu zemljišnih imena nisu toponimi.
3. Da ni zapisi u jezikoslovnim djelima ne moraju uvijek odražavati stvarno stanje na terenu pokazuje primjer hidronima *Peruća* koji je u Akademijinu rječniku (Arj IX: 797) zapisan kao *Peruća*. Taj se lik, nepotvrđen u mjesnim govorima u Cetinskoj krajini, prenio na specijalne vojne zemljovide, a iz njih i u enciklopedije i leksikone te su trebala proći desetljeća kako bi se u službenu uporabu vratio lik *Peruća* (usp. Babić 1996: 194).
4. Da se ne može uvijek potpuno pouzdati u ispitanike, pokazuju povijesni toponimi. Tako ispitanici počesto tvrde da pojedini toponim nije mjesno potvrđen iako je obilno potvrđen u povijesnim vrelima. Tijekom vlastitih su me istraživanja u Neretvanskoj krajini ispitanici uvjerali kako je ime *Mislina* (to je ime za gornji tok rječice koja se u srednjemu toku naziva Maticom, a donjemu Prunjkom) izmišljeno iako je obilno potvrđeno u povijesnim vrelima i na zemljovidima. Mjesni je puk navedenu rječicu nazivao *Rijekom*. Slično je i s naseljem *Osobjava* na Pelješcu koje mještani danas zove Sobjava (te prema tome liku tvore etnike *Sobjavac* i *Sobjavka*) te službeno ime drže izmišljenim i nametnutim. Međutim, iz povijesnih je izvora razvidno da je lik *Osob(l)java* potvrđen duže od 600 godina te da je bio u uporabi još u prvoj polovici XX. stoljeća.
5. Pri odlasku na teren, usto, treba voditi računa o mjesnim načinima imenovanja jer se oni često ne poklapaju s administrativnim imenima. Vidljivo je to već na primjeru imena naselja jer se administrativna imena nerijetko razlikuju od terenski potvrđenih. Naime, mnoga administrativna imena sadržavaju pridjev *gornji* i *donji* (npr. *Gornji* i *Donji Karin*), a mjesno stanovništvo dva administrativna naselja koja sadržavaju te sastavnice često smatra jedinstvenim naseljem (*Karin*). Nadalje, stanovnici se, poglavito u dalmatinskome zaleđu, identificiraju s imenom župe, a ne naselja (npr. župa Rašćane na granici Imotske i Vrgorske krajine obuhvaća tridesetak zaselaka, ali se stanovnik svakoga od tih zaselaka temeljno identificira s imenom župe¹⁰).

⁶ U Lici su, kako navodi Ivica Mataija (2022: 25), imena mnogih vrhova oblikovali planinari i geometri, a imena špilja i srodnih objekata uglavnom strani speleolozi, u novije vrijeme najčešće Slovaci, a u manjoj mjeri Mađari, Poljaci, Rusi, Belgijci, Nizozemci i Litavci. Mnoga su od spomenutih imena ušla u neku vrstu neslužbene ili (polu)službene uporabe. Najviše je primjera slovačkih imena (npr. *Horal*, *Fučak*, *Grepova*, *Hrncovi meandar*, *Cez celu zem*, *Kankulovska vetva*, *Žumpa*, *Fosilna chodba*, *Hermanova studnja*, *Cyklop*).

⁷ Donekle su toponimi ušćuvani u katastrima, no u krajevima u kojima je udio starosjediškoga stanovništva malen, toponimski se likovi zapisani u njima ne mogu ovjeriti.

⁸ Primjerice, Metković je na zemljovidu iz 1787. zapisan kao *Mircovich*.

⁹ Opširnije o toponimima u kartografiji vidjeti u Skračić 2011: 67–69.

¹⁰ Pritom treba napomenuti da je i jedan dio općina prozvan po tradicionalnim imenima župa bilo kao crkvenih (npr. *Pojezerje*, *Slivno*, *Zažablje*), bilo kao administrativnih (npr. *Konavle*, *Župa dubrovačka*) jedinica.

Ujedno su neka administrativna naselja nastala spajanjem imena dvaju neovisnih terenski potvrđenih naselja. Primjerice, naselje *Buk-Vlaka* nastalo je administrativnim spajanjem naselja *Buk* i dijela naselja *Vlaka*, koje se nakon razdvajanja Općine Slivno i Grada Opuzena našlo unutar opuzenskih administrativnih granica. S druge strane, ime *Plina Jezero* nastalo je spajanjem imena *Plina* (koje se odnosi na cjelokupnu župu) i sastavnice *Jezero* (kojom nije imenovano nijedno naselje u okolici). Administrativno naselje Plina Jezero, naime, obuhvaća više zaselaka župe *Plina* (npr. *Obličevac* i *Zavala*), od kojih nijedno ne sadržava sastavnicu *Jezero*. Godine 1981. naselje je Krvavac razdvojeno na administrativna naselja *Krvavac I* i *Krvavac II* te je tako prvi put uz službeno ime naselja dometnut broj. Imena *Buk-Vlaka*, *Plina Jezero* te *Krvavac I* i *Krvavac II* nisu odrazom mjesne imenoslovne tradicije te ta imena, da su se imenovatelj posavjetovali sa stručnjacima, ne bi bila nadjenuta. Skupini administrativnih imena pripadaju i različita imena oblikovana u turističke svrhe poput *Otoka života* u Malostonskome zaljevu (mjesno se otok zove Govanj) ili *Makarske rivijere* (koja se nekoć nazivala Krajinom, a danas se naziva Makarskim primorjem). Nekad su administrativna imena nužna jer za neki referent ne postoji mjesno potvrđen toponim. Tako za nesonim *Dugi otok*, koji je nastao prevođenjem imenâ *Isola Grossa*, *Isola Granda* i *Longa* zabilježenih na zemljovidima (Skračić 1998: 8), ne postoji suvremeni mjesni lik.

6. Poseban su izazov i izmjene u okolišu uvjetovane ljudskim djelovanjem, npr. stvaranje umjetnih jezera, melioracija, otvaranje kamenoloma i slično. Pri nadijevanju imena tim referentima trebalo bi voditi računa o hrvatskoj imenoslovnoj tradiciji, kojoj ne pripadaju imena kao što je *Betonara* (umjetno jezero u Podravini).

3. NEKI PROBLEMI PRI STANDARDIZACIJI

Temeljni su problemi pri standardizaciji toponima višeimenost, zapis toponimskih likova izvan štokavskoga područja te pitanje prostornoga obuhvata samoga toponima:

1. Jedan je od većih problema pri standardizaciji toponima višeimenost. Tako se područje uz donji tok rijeke Neretve od ušća te rijeke do granice s Bosnom i Hercegovinom u literaturi naziva *Dolina Neretve*, *Donjoneretvanski kraj*, *Neretvanski kraj*, *Neretvanska krajina*, *Neretvanska dolina*, *Južno Poneretavlje*, *Hrvatsko Poneretvlje*, *Delta Neretve*, *Donja Neretva*, *Neretva*, *Donjoneretvanska delta* itd., pa se postavlja pitanje koje ime odabrati jer se ne mogu sva zabilježiti na zemljovidu. Ime može ovisiti i o zemljopisnome položaju referenta, pa se neko brdo s jedne strane može nazivati *Osojem*, a s druge *Prisojem* te i tad treba odabrati službeno ime. Nadalje, pojedini toponim može imati različit prostorni obuhvat, pa tako do danas nismo posve sigurni koje su granice Like ili Dalmacije jer i mjesno stanovništvo i stručnjaci različito određuju granice tih hrvatskih pokrajina.

00

01

02

03

04

Neretvanska krajina, Neretvanin, Neretvanka, neretvanski

Nerètvanskā krājina, G Nerètvanskē krājinē, D Nerètvanskōj krājini, A Nerètvanskū krājinu, L u Nerètvanskōj krājini, I Nerètvanskōm krājinōm

Nerètvānin, GA Nerètvānina, DL Nerètvāninu, V Nerètvānine, I Nerètvāninom; mn. NV Nerètvāni, G Nerètvānā, DLI Nerètvānima, A Nerètvāne

Nerètvānka, G Nerètvānkē, DL Nerètvānki, A Nerètvānku, V Nerètvānko, I Nerètvānkōm; mn. NAV Nerètvānke, G Nerètvānkā/Nerètvānkī, DLI Nerètvānkama

nerètvanskī

Napomena: U mjesnoj su uporabi horonimi Neretva, Donja Neretva, Dolina Neretve i Neretvanska dolina. Povjesničari i zemljopisci upotrebljavaju i imena Hrvatsko poneretvlje, Delta Neretve, Donjoneretvanska delta, Donjoneretvanski kraj i Donje poneretavlje. U nekim se priručnicima navode etnici Neretljanin i Neretljanka te ktetik neretljanski. Njih je prvi upotrijebio Đuro Daničić te nisu potvrđeni u ranijim povijesnim vrelima niti su ikad bili u mjesnoj uporabi. Uz gore navedene standardnojezične etnike i ktetik (potvrđene od XVIII. stoljeća u djelima samih Neretvana) u povijesnim su vrelima zabilježeni etnici Nerenčanin (XVIII. stoljeće) i Neretvanac (XIX. stoljeće; u hipokorističnome je značenju i danas u mjesnoj uporabi) te ktetik neretavski (1492.). Na Pelješcu su terenski potvrđeni etnici Neretavac i Neretavka, a u prezimenskome je fondu okamenjen muški etnik Neretljak.

Prilog 2. Obradba toponima *Neretvanska krajina* u bazi *Etnici i ktetici* na portalu *Hrvatski u školi* Instituta za hrvatski jezik (URL 1)

2. Poseban je problem zapis toponimskoga lika izvan štokavskoga područja, koji je vrlo često nedosljedan. Tako su u Zagrebu zabilježeni mjesni kajkavski likovi *Savišće* i *Središće*, ali se razmjerno novo gradsko naselje naziva *Lanište* iako je, da je nazvano prema mjesnomu liku, moralo ponijeti ime *Lanišće*. Zapis toponima na kajkavskome području nastoji se ujednačiti, pa tako u *Hrvatskome pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (HP: 7) stoji: „Dosadašnja pravopisna tradicija uglavnom dopušta i pisanje Ferenščica, Medveščak, Peščenica i Ferenščica, Medveščak, Peščenica, tj. i prema mjesnome i prema standardnojezičnome liku. Prednost dajemo likovima Ferenščica, Medveščak, Peščenica jer je tako u administrativnoj praksi uobičajeno na području na kojemu se upotrebljavaju.” Na zagrebačkome je području raznolik i odraz *jata* u toponimiji. Tako se gora nad Zagrebom naziva Medvednicom (s ekavskim odrazom *jata*), a njezin najviši vrh Sljemenom (s jekavskim, standardnojezičnim odrazom *jata*) iako se on u mjesnim govorima naziva *Sleme*¹¹.
3. Na štokavskome području također postoje razlike između mjesnoga i standardnojezičnoga lika. Poglavitito se to odnosi na toponime koji sadržavaju ili su sadržavali početni *h*, koji se izgubio u mnogim štokavskim govorima. Tako se kod Grubišnoga Polja, Čazme, Trogira i Imotskoga nalaze naselja koja nose ime *Rastovac* (< **Hrastovac*), a kod Garešnice i Đakova *Hrastovac*. Nadalje, u službenoj su uporabi na štokavskome području katkad i ojkonomi čiji je temeljni lik zabilježen u akuzativu kao što je *Kučiće* (nominativni je lik *Kučići*) kod Omiša, a u neslužbenoj su uporabi takva imena i znatno istočnije, od Neretvanske krajine (npr. *Galoviće*, *Goračiće*, *Komazine*) do Boke kotorske (npr. *Belane*, *Bogdašiće*, *Krašiće*).

¹¹ Problem je bilježenja *jata* prisutan i na štokavskome području. Tako je most nedaleko od Ploča nazvan *Most Crna Rijeka* iako je ime mosta motivirano prema hidronimu *Crna rika*. Usto je pri imenovanju mosta došlo do pravopisne pogreške jer se riječ *rijeka* po hrvatskim pravopisnim pravilima trebala pisati malim slovom. U Bosni i Hercegovini je, pak, ime *Lištica* 1991. promijenjeno u *Široki Brijeg* iako su *Širokobriježani* ikavci te je najstariji ojkonomski lik *Široki Brig*.

4. U toponima koji se odnose na referent s većim prostornim obuhvatom mogu se pojaviti različite etimološke istovrijednice koje se naglasno ili fonološki razlikuju zbog toga što stanovnici područja na koje se referent odnosi govore različitim dijalektima ili narječjima. Tako Brač čakavci nazivaju *Brōč*, *Brōc* i (najrjeđe) *Brăč*, a standardnojezični lik *Brăč* u uporabi je u samo jedinome štokavskom bračkom naselju, Sumartinu.

Brač, Bračanin, Bračanka, brački

Brōč, G Brăča, DL Brăču, A Brōč, I Brăčem

Brăčanin, GA Brăčanina, DL Brăčaninu, V Brăčanine, I Brăčaninom; mn. NV Brăčani, G Brăčānā, DLI Brăčanima, A Brăčane

Brăčanka, G Brăčānkē, DL Brăčānki, A Brăčānku, V Brăčānko, I Brăčānkōm; mn. NAV Brăčānke, G Brăčānkā/Brăčānkī, DLI Brăčānkama

brōčkī

Napomena: Mjesno se ime otoka različito izgovara. Uz standardnojezični su lik (potvrđen u Sumartinu, jedinomu štokavskom naselju na otoku) potvrđeni različiti čakavski likovi (npr. *Brac*, *Broc* i *Broč*) te etnici tvoreni od tih likova (npr. *Bracanin*, *Brocanin*, *Bročanin*, *Bračka*, *Broško*).

Prilog 3. Obradba nesonima Brač u bazi *Etnici i ktetici* na portalu *Hrvatski u školi* Instituta za hrvatski jezik (URL 1)¹²

Kako bi se prevladali postojeći problemi, Povjerenstvo je za standardizaciju geografskih imena 11. travnja 2022. izradilo *Metodologiju postupanja u standardizaciji geografskih imena u bazi Registra geografskih imena* koja sadržava sedam načela:

1. Pri postupku standardizacije uvijek se polazi od mjesnoga lika uz iznimku toponimskih likova koji odstupaju od mjesnoga lika, ali su se ustalili prema tradicijskome načelu (npr. *Osijek*, *Rijeka*, *Dugi otok* itd.).
2. Geografska imena moraju biti grafijski i fonološki (zapisuju se isključivo slovima hrvatske abecede) te pravopisno (dosljedno se provode pravila pisanja velikoga i maloga slova te glasovne promjene; npr. *Pothum* i *Potkula*, a ne *Podhum* i *Podkula*) prilagođena hrvatskomu standardnom jeziku.
3. Mjesni se likovi dodatno prilagođuju i kad je polazni mjesni lik proziran s dijakronijskoga stajališta bez obzira na to što ih se može zapisati slovima hrvatske abecede (mjesni likovi kao što su *Stori Grad*, *Kun*, *For* ili *Vidova gora* ne zamjenjuju likove *Stari Grad*, *Tkon*, *Hvar* ili *Vidova gora*).

¹² Opširnije o tvorbi standardnojezičnih etnika od imena naselja koja ne pripadaju štokavskom području na primjeru bračkih etnika i ktetika vidjeti u Lasić i Nigoević 2020.

Hvar, Hvaranin, Hvaranka, hvarski

Hvâr, G Hvára, D Hváru, A Hvâr, L u/na Hváru, I Hvárom

Hváranin, GA Hváranina, DL Hváraninu, V Hváranine, I Hváraninom; mn. NV Hvárani, G Hvárānā, DLI Hváranima, A Hvárane

Hvárānka, G Hvārānkē, DL Hvārānki, A Hvārānku, V Hvārānko, I Hvārānkōm; mn. NAV Hvārānke, G Hvārānkā/Hvārānkī, DLI Hvārānkama

hvarski

Napomena: Kad se misli na otok, lokativ dolazi isključivo uz prijedlog na, a kad se misli na istoimeno naselje, isključivo uz prijedlog u. Današnje je mjesno čakavsko ime otoka i istoimenoga grada Fõr, a štokavsko Fār. Najčešće su potvrđeni čakavski etnici Forānin i Fõrka te ktetik fõrski, a štokavski Fāranin i Fārka te fārski. Zabilježen je ujedno povijesni ženski ktetik Hvarkinja. U prezimenima su okamenjeni etnici Hvarac i Farac.

Prilog 4. Obradba nesonima Hvar u bazi *Etnici i ktetici* na portalu *Hrvatski u školi* Instituta za hrvatski jezik (URL 1)

4. Pri odabiru službenoga lika treba voditi računa o načelu ovjerenosti i potvrđenosti u uporabi (u mjesnim govorima, ali i na kartama, u atlasima te povijesnim i drugim vrelima).
5. U postupku standardizacije primjenjuje se načelo otvorenosti prema korisnicima.
6. U postupku standardizacije provodi se načelo jednostavnosti (teži se jednomu standardiziranom toponimskom liku).
7. U postupku standardizacije primjenjuje se načelo sustavnosti, poglavito pri standardizaciji dosad nestandardiziranih imena (npr. standardiziraju se isključivo nastavci *-išće i -ščak* kako bi se izbjeglo dosadašnje dvojako bilježenje navedenih nastavaka *-išće/-išče i -ščak/-ščak*)."

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Vrlo je teško postaviti granicu do koje se mjere standardnojezični toponimski likovi mogu oblikovati prema mjesnima. U radu Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena odlučeno je da se toponimi djelomično prilagode čak i kad se mogu zabilježiti glasovima hrvatskoga standardnog jezika (npr. mjesni lik *Vidovo gora* za *Vidovu goru*) upravo kako se ne bi prekršilo tradicijsko načelo.

Međutim, u nekim su općinama u suradnji s onomastičarima, prije osnutka Povjerenstva, imena ulica i trgova zadržala i neke mjesne fonološke značajke. Tako u Pučišćima na otoku Braču ulice nose imena *Botak*, *Put Molega Raca* ili *Put Rogoja* (da su se prilagođivali fonološkomu sustavu hrvatskoga standardnog jezika, imena bi glasila *Batak*, *Put Maloga Ratca* i *Put Rogaja*), no imena se naselja nisu dodatno prilagođivala (*Pražnica* nisu postala *Prožnica*) niti su likovi u kojima su se zadržale te fonološke značajke ucrtani na zemljovide (npr. oronim *Čad* nije promijenjen u *Čod*).

Pitanje prilagodbe mjesnih toponimskih likova i njihova uklapanja u hrvatski standardni jezik nije, dakle, još konačno riješeno, no već duže od stoljeća hrvatski jezikoslovci (uključujući i vukovce) pri standardizaciji toponima uzimaju u obzir mjesne likove. Standardizacija se toponima nastoji ujednačiti primjenom određenih glasovnih i morfoloških načela (toponimi se bilježe hrvatskim standardnojezičnim slovopisom te se barem djelomično i morfološki prilagođuju), administrativne

prakse (ujednačivanje zapisa skupa -šč-/-šć- u toponimima s kajkavskoga područja) te tradicijskoga načela (jer bismo, da ga ne poštujemo, morali promijeniti čak i ime jednoga od četiriju najvećih hrvatskih gradova, Rijeke). U tome je postupku ključna uloga Povjerenstva koje standardizaciji toponima prilazi sustavno, sveobuhvatno i multidisciplinarno.

LITERATURA

- ARJ IX= *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. IX (obradio: Tomo Maretić). 1924. – 1927. JAZU. Zagreb.
- Babić, Stjepan. 1982. O razlikama između narodnih i službenih imena mjesta u SR Hrvatskoj. *Jezik* 3. 65–74.
- Babić, Stjepan. 1996. Peruća ili Peruča? *Jezik* 44/5. 193–195.
- HP = Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica; Milković, Alen; Ramadanović, Ermina; Stojanov, Tomislav, Štrkalj Despot, Kristina. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Jonke, Ljudevit, 1975. Standardizacija imena mjesta. *Jezik* 2. 33–36.
- Lasić, Josip; Nigoević, Magdalena. 2020. Tvorbeni oblici etnika otoka Brača. *Periferno u hrvatskom jeziku, kulturi i društvu*. Ur. Bońkowski, Robert; Lukić, Milica; Mićanović, Krešimir; Pycia-Košćak, Paulina; Zubčić, Sanja. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice. 187–200.
- Mataija, Ivica. 2011. Promjene imena naselja na hrvatskome području u svjetlu administrativnih određenja od 1860. do 1990. godine. *Folia onomastica Croatica* 20. 121–149.
- Mataija, Ivica. 2022. Specificity of the Northern Velebit Speleonyms. *Magistra ladertina* 17/1. 9–44.
- Metodologija postupanja u standardizaciji geografskih imena u bazi Registra geografskih imena, https://rgi.dgu.hr/wp-content/uploads/2022/05/Metodologija-postupanja-u-standardizaciji-GI_v1.pdf. Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena. 2022. (pristupljeno 29. studenoga 2023.).
- Pavešić, Slavko (ur.). 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Preporuke za standardizaciju geografskih imena u Republici Hrvatskoj - imenovanje naselja, ulica i trgova, <https://rgi.dgu.hr/wp-content/uploads/2020/12/Preporuke-za-standardizaciju-geografskih-imena-u-Republici-Hrvatskoj-imenovanje-naselja-ulica-i-trgova.pdf>. Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena. 2020. (pristupljeno 1. prosinca 2023.).
- Skračić, Vladimir. 1998. Toponomastička građa Dugog otoka. *Čakavska rič* XXVI/1–2. 5–23.
- Skračić, Vladimir. 2011. *Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*. Sveučilište u Zadru. Zadar.
- Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- URL 1: Hrvatski u školi – etnici i ktetici, <http://hrvatski.hr/etnici-i-ktetici/> (pristupljeno 12. prosinca 2023.).

00

01

02

03

04

TOPONYMS BETWEEN THE LOCAL AND STANDARD LANGUAGE FORM

This paper analyzes the challenges that the experts face while standardizing toponyms. The introduction gives a short overview of the historical development of standardization of Croatian toponyms. Due to the dialectological diversity of the Croatian area from the XIX century, a key question of Croatian standardology arose: is it necessary and to what extent to include local forms and dialectal features in forming standard forms of toponyms in the area of origin of certain toponyms?

Keywords: toponyms, standardization, local form, language diversity

00

01

02

03

04

2. GEOGRAFSKO PODRUČJE

IMENA MORSKIH CJELINA NA HRVATSKOM DIJELU JADRANSKOG MORA

Josip Faričić

Sveučilište u Zadru
e-mail: jfaricic@unizd.hr

pregledni rad

UDK 911.2:556](497.5)
528.91(262.3)
DOI 10.21861/GEOG.01.03

SAŽETAK

Jadransko more dio je Sredozemnoga mora i tisućljećima prostor intenzivnih društveno-ekonomskih interakcija i prožimanja. Povijesne jadranske interakcije ostavile su trag u jadranskoj toponimiji koja je bogata riznica nematerijalne kulturne baštine. Jadranska toponimija predmet je mnogih istraživanja u okviru različitih znanstvenih disciplina. U ovom su članku prikazani rezultati istraživanja imena Jadranskog mora i pojedinih morskih cjelina na hrvatskom dijelu tog mora koja su razmatrana s geografskog motrišta, i to na temelju različitih pisanih i kartografskih izvora prostornih podataka. Posebno je analizirana uporaba geografskih naziva u tom dijelu korpusa hrvatske toponimije. Utvrđene su različite prakse, ponajprije dihotomije u pogledu službeno verificiranih toponimskih likova i onih koji su dio leksika lokalnih zajednica, što posljedično rezultira izazovima u oblikovanju infrastrukture prostornih podataka. Također, istaknut je problem koji proizlazi iz činjenice da u službenoj kartografiji, a posljedično i u *Registru geografskih imena* te u različitim geoinformacijskim sustavima, nisu zabilježena sva imena morskih cjelina kojima se koriste stanovnici obalnih kopnenih i otočnih naselja, a s obzirom na depopulaciju i starenje stanovništva tog prostora postoji izgledna opasnost da će ta službeno nezabilježena imena posve nestati.

Ključne riječi: hidronim, toponim, kartografija, Jadransko more

1. UVOD

Jadransko more dio je Sredozemnoga mora i tisućljećima prostor intenzivnih društveno-ekonomskih interakcija i prožimanja. Povijesne jadranske interakcije ostavile su vidan trag, poput okamina, u jadranskoj toponimiji koja je bogata riznica nematerijalne kulturne baštine. Međutim, te okamine, za razliku od onih paleontološko-geoloških, nisu samo dokazi u prilog tezama o dataciji te paleokolišnim i biološkim procesima, već su i dio živoga leksika svjedočeći o kulturno-jezičnim sedimentacijama i prožimanjima. Jezični su elementi koji upućuju na svojevrsnu perzistenciju (dijakronijsku postojanost) pa i rezistenciju (sinkronijsku otpornost) što je, pak, u vezi s geografskom matricom u kojoj funkcioniraju kao identifikatori i deskriptori geografskih objekata u kontekstu njihove važnosti za društveno-gospodarske sustave.

U tom je smislu imena morskih cjelina u hrvatskom dijelu Jadrana potrebno razmatrati kao dio nematerijalne pomorske kulturne baštine koja živi u pomorskim i ribarskim mikrosvijetovima hrvatske obale i otoka, a koja u suvremenim okolnostima rastuće tzv. plave ekonomije biva važnim sredstvom

komunikacije. Dodiri novoga – „modernoga” i „postmodernoga” – s tim tradicionalnim kulturnim elementima ne rezultiraju uvijek apsorpcijom i inkluzijom, već i nametanjem „inovativnih” rješenja koja kadšto zrcale i posve nove pristupe. Ti, pak, pristupi često nisu u duhu geografskih, ponajprije, geomorfoloških, oceanografskih i pomorskih logika, već odražavaju partikularne i često kontinentalne poglede na obalu, otoke i more.

Takvi pogledi usmjereni su na utilitarne prakse (primjerice, u okrilju nautičkog turizma i marikulture) i površne doživljaje, pri čemu se kompleksna i višeslojna estetika rastače pa se od svoje punine reducira na vanjske ljuštore u kojima ne mogu (op)stati fenomeni višeimenosti i dijalekatne posebnosti (posebno u pogledu akcentuacije i specifične tvorbe riječi). Nasuprot tomu, toponimija uvijek postiže svoju puninu kada se sadašnje prožima s povijesnim, partikularno s općim, utilitarno (pragmatično) s estetskim, autohtono i kontinuirano s alohtonim i povremenim (sezonskim). Primjerice, uvala Sakarun na sjeverozapadnom dijelu Dugog otoka turistički se brendira svojom tirkizno-plavom bojom i poput brašna sitnim pijeskom. Pritom se ime te uvale u promidžbenim materijalima navodi u inačici kojom se koriste Saljani (Saharun) i turiste se pogrešno upućuje na mogućnost uživanja na pješčanoj obali na kojoj zapravo pijeska gotovo i nema jer su tamošnje žalo i stijene prekriveni lažinom (nanosom otrgnutih listova morske cvjetnice posidonije koju otočani duž cijeloga hrvatskog dijela Jadrana smatraju algom, a zapravo je riječ o travi). Nerijetko turistički vodiči ime te uvale izvode iz veze tamošnjega pijeska s jednom od najvećih i najpoznatijih svjetskih pustinja, a ne iz oblika uvale u obliku *sake* (vreće), što je najvjerojatniji motiv za imenovanje te male morske jedinice. Srećom, na topografskim i službenim pomorskim kartama zabilježeno je ime kojim se koristi lokalno stanovništvo – Sakarun. Na tim istim kartama Sakarunu nasuprotno položena uvala zabilježena je kao Zaljev Pantera i pod tim imenom poznata je među nautičarima. Velarčani (stanovnici Velog Rata) se koriste za tu uvalu imenom Velarska vala, dok u susjednom Veruniću (koji njegovi stanovnici imenuju ojkonom Verona) Verunjani preferiraju ime Pantera (Jurić 2013), vjerojatno slijedeći praksu uporabe starog toponimskog lika i pritom ne želeći ime uvale vezivati uz ime susjednoga naselja s kojim dijele ribarske pošte u tom morskom prostoru. Ime Pantera na pomorskim kartama bilježi se od 1822., kada je zapisano na VII. listu *Carta di cabottaggio del Mare Adriatico* koju je na temelju prve sustavne hidrografske izmjere cijeloga Jadrana objavio Vojnogeografski institut u Milanu. Koje je od tih imena „pravo”? Odgovor ne može biti jednostran: pravo je svako od tih dvaju imena u svakoj od zajednica koje ga upotrebljavaju i pritom pod njim podrazumijevaju isti dio Jadranskog mora na sjeverozapadnom dijelu Dugog otoka.

2. PREDMET I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Jadranska toponimija predmet je mnogih istraživanja u okviru različitih znanstvenih disciplina. Ovom prigodom predstavljaju se rezultati istraživanja imena pojedinih morskih cjelina na hrvatskom dijelu Jadranskog mora koji su razmatrani s geografskog motrišta, i to na temelju različitih pisanih i kartografskih izvora prostornih podataka. Posebno je analizirana uporaba geografskih naziva u tom dijelu korpusa jadranske toponimije. Utvrđene su različite prakse, ponajprije dihotomije u pogledu službeno verificiranih toponimskih likova i onih koji su dio leksika lokalnih zajednica, što posljedično rezultira izazovima u oblikovanju infrastrukture prostornih podataka.

Među korištenim izvorima izdvajaju se tri grupe: 1) kartografski izvori, 2) znanstvena literatura s popisima geografskih imena te 3) mrežni geoinformacijski portali – *Registar geografskih imena i Croatian Marine Data Geoportal*. Kartografske izvore čine stare geografske, pomorske i druge tematske karte, najnovije topografske i pomorske karte te pisano-kartografski izvori – *Granice morskih predjela teritorijalnog mora SFRJ* (Split: Hidrografski institut Jugoslavenske ratne mornarice, 1976.) i Peljar I:

00

01

02

03

04

Jadransko more – istočna obala (5. izd., Split: Hrvatski hidrografski institut, 2012.).

Literatura je o geografskim imenima pojedinih cjelina Jadranskog mora gotovo nepregledna. Međutim, potrebno je istaknuti neka referentna djela koja čini temelj za sva istraživanja jadranske toponimije. To su ponajprije knjige Petra Šimunovića *Toponimija otoka Brača* (1972; dopunjeno izdanje pod naslovom *Bračka toponimija*, 2004) i *Istočnojadranska toponimija* (1986; dopunjeno izdanje pod naslovom *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*, 2005), knjige Vladimira Skračića *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka* (1996) i *Toponomastička početnica* (2011), knjige Marine Marasović-Alujević i Katarine Lozić Knezović *Toponimija otoka Šolte* (2014) i *Toponimija otoka Drvenika i Ploče* (2018) i knjiga Joška Božanića i Marine Marasović-Alujević *Toponimija otoka bivšega života – Svetac i Šćedro* (2020). Uz te knjige, objavljeni su i brojni znanstveni članci u časopisima, uredničkim znanstvenim monografijama i zbornicima radova hrvatskih jezikoslovaca i geografa u kojima su artikulirane metode istraživanja geografskih imena. U tim publikacijama rasprava je u pravilu zasnovana na iscrpnim popisima toponima koji *per se* čine korpus na temelju kojega je moguće potvrđivati postojeće zaključke ili pak donositi posve nove, ovisno o motrištu s kojeg su ta imena razmatrana. Među njima obiljem izvornoga korpusa hidronima ističu se znanstvene monografije o toponimiji Pašmana (Skračić 2006), Ugljana (Skračić 2007), Vrgade (Skračić 2009), Murtera (Skračić 2010), Paga (Skračić 2011), kornatskog otočja (Skračić 2013), šibenskog otočja (Skračić 2016) koje je uredio Vladimir Skračić te znanstveni članci o toponimiji zapadne Istre, Cresa i Lošinja (Jurišić 1956), obalnoj toponomiji u sjevernoj zadarskoj regiji (Finka 1960), primorskoj toponimiji zadarskog i šibenskog kraja (Jurišić 1964), obalnoj toponimiji zadarsko-šibenskog kopna i šibenskog otočja (Finka i Šojat 1973), obalnoj toponimiji Elafitskih otoka (Šimunović 1973), onimikonu Palagruže (Božanić 1996), čiovske toponimiji (Jurić 2005), toponimiji otoka Rave (Jurić 2008), obalnoj toponimiji stonskoga područja (Gudelj 2011), toponimiji Velog Rata na Dugom otoku (Jurić 2013), toponimiji otoka Vira (Skračić i Šprljan 2016), toponimiji otoka Rivnja (Šprljan 2017), obalnoj toponimiji otoka Brača (Lozić Knezović 2018) i o obalnoj toponimiji trogirskog akvatorija (Jurić i Pažanin 2021). Naravno, spomenuti popis radova nije cjelovit i definitivan, ali je dovoljno reprezentativan da uputi čitatelje u činjenicu da su obalni i otočni toponimi koji se odnose i na morska područja koji okružuju obalu kopna i otoke čest, a očito i atraktivan predmet istraživanja. Toj privlačnosti zasigurno pridonosi činjenica da je obala prostor višestrukih demografskih, kulturnih, socijalnih i ekonomskih dodira i prožimanja koji se održavaju i u toponimiji.

Konačno, važan su izvor podataka o imenima morskih cjelina mrežni geoinformacijski sustavi. Osnovni je *Registar geografskih imena* Državne geodetske uprave koji se temelji na toponimima ispisanim na topografskim kartama, posebno onima u mjerilu 1 : 25 000. *Registar* je mrežno dostupan i lako pretraživ. U njemu se trenutačno nalazi 4031 zapis, od imena Jadransko more do 4030 imena koja su tipološki sistematizirana u sljedeće kategorije: morska luka (91), morska pličina (217), morski kanal (65), morski predio (25), morski prolaz (49), uvala (3510) i uvalica (73). Uz njega važan je *Croatian Marine Data Geoportal*. On je dio portala *GeoAdriatic* Hrvatskoga hidrografskog instituta. Na tom portalu imena morskih cjelina Jadrana navedena su u sloju „Morska područja”. Svako ime pridruženo je omeđenom poligonu – morskoj cjelini na koju se odnosi, s tim da su navedena imena kanala, morskih prolaza, zaljeva i većih uvala, a ne i druga imena morskih cjelina koja se sadržana u *Registru geografskih imena*, bez obzira na to koliko se poveća („zoomira”) prikaz na zaslonu računala.

3. OPĆENITO O IMENIMA MORA

Cjelokupno more na Zemlji naziva se svjetskim morem i čini oko 71 % Zemljine površine (Riđanović 2002). Svjetsko more dijeli se na pet oceana, a svaki ocean dijeli se na mora, zaljeve i druge manje prostorne jedinice – uvale, luke, (prirodne i umjetne) kanale, tjesnace i dr. Sve te prostorne cjeline imaju svoja imena. Veće među njima taksativno su navedene u publikaciji *Names and Limits of Oceans and Seas* koju je Svjetska hidrografska organizacija posljednji put ažurirala (ostavljajući napomenu da je riječ o radnoj verziji) 2002. godine (International Hydrographic Organization, 2002).

Općenito, imena svih vodenih tijela, uključujući dijelove svjetskog mora, nazivaju se *hidronimima*, dok je više prijedloga kojima bi se u toponomastičkoj terminologiji imena prostornih jedinica svjetskog mora trebala diferencirati od različitih pojava vode na kopnu. Neki među tim stručnim nazivima jesu *talasonim* i *pelagonim* (Skračić 2011) te *mareonim* (Lovrić 1988).

S etimološkog aspekta mnoga su imena mora i manjih morskih cjelina formalno primarna, pri čemu je presudan motiv za imenovanje njegovo određenje po strani svijeta (npr. Južni ocean, Sjeverno more), nekom posebnom obilježju

(npr. Žuto more po nanosima kineskih Rijeka, posebno Žute rijeke – *Huáng Hé*, Koraljno more po Velikom koraljnom grebenu) ili pak po istraživaču ili nekoj drugoj osobi koja se komemorira takvim geografskim imenom (npr. Barentsovo more, Beringovo more) te sekundarna imena čiji je specifičan element ime geografskog objekta koji se nalazi uz imenovano more i na neki ga osobit način determinira (Gammeltoft 2016). Sekundarno ime morskog prostora može biti povezano uz ime naselja (Jadransko more, Azovsko more), ime otoka (Grenlandsko more, Kretsko more) te ime države ili regije (Norveško more, Baltičko more). Naravno, moguće su i kombinacije primarnih i sekundarnih elemenata, na što upućuju imena poput Istočnoga kineskog mora, Južnoga kineskog mora i Istočnoga sibirskog mora. Ista morska cjelina može imati i više imena, pri čemu te razlike mogu uzrokovati i političke prijeopore. Među takvim su primjerima imena Perzijski zaljev i Arapski zaljev (Levinson 2011) za morsku cjelinu između Arapskog/ Arabijskog poluotoka i Irana (po kojemu se Svjetska hidrografska organizacija za taj prostor koristi imenom *Gulf of Iran*, opredjeljujući se tako za inačicu koju preferira Iran za razliku od država na tom poluotoku koje preferiraju arapski ktetik). U svjetskim medijima često se za taj morski prostor koristi jednostavno ime Zaljev (*The Gulf*) kojim se izbjegava priklanjanje suprotstavljenim stranama. Nesuglasja su izražena i oko imena mora koje se nalazi između Japana i azijskog kopna, koje Japanci imenuju hidronimom Japansko more, a Korejci Istočnim morem (Short i Dubots 2022; Shim 2022). Takvu razinu prijepora nema ime zaljeva koji dijele Hrvatska i Slovenija, iako postoje prijeopori oko razgraničenja u morskom prostoru koji Hrvati nazivaju hidronimom Savudrijska vala, a Slovenci hidronimom Piranski zaliv (Degan 2019; Kladnik i Pipan 2008; Kladnik i dr. 2014; Gammeltoft 2016).

Etimologija imena mora kompleksna je tematika u koju se često upuštaju i „znalci” bez specijaliziranih jezikoslovnih znanja. Čak i kada se čini da je s kognitivnog motrišta neko ime morske cjeline značenjski prozirno, njegovo podrijetlo i njegova povijest mogu bitno odudarati od onoga što bi se laički zaključilo jednostavnim, a kadšto i banalnim tumačenjem riječi koja tvori imensku formulu. Primjerice, dok je ime Bijeloga mora u vezi s činjenicom da je velik dio tog mora tijekom zime zaleđen i da u preostalom dijelu godine na njemu plutaju sante leda, ime Crnog mora nije vezano uz crnu boju morske vode ili krajolika koji ga okružuje, nego uz boju kojom su anatolijski Turci simbolično označavali sjever (Karatay 2011). U pogledu Bijeloga mora potvrde o utjecaju leda na njegovo ime mogu se pronaći u mnogim povijesnim izvorima, uz ostalo na to upućuju i imena na starim kartama (npr. Abraham Ortelius na karti Sjeverne Europe tiskanoj pod naslovom *Septentrionalium Regionvm Descrip.* 1570. velik dio Arktičkog

oceanu imenuje hidronimom *Mare con gelatvm* – More s ledom). Za Crno more tijekom prošlosti su, sve do širenja Turaka koji su zaposjeli Malu Aziju, korištena imena koja nisu uključivala crnu boju, bez obzira na to je li nešto u tom moru bilo te boje ili je ta boja korištena simbolično, već su najčešće korištene različite inačice antičkoga grčkog imena *Εὐξεινος Πόντος* (*Euxinos Pontos*) u značenju 'Gostoljubivo more' (Allen 1947; Karatay 2011). K tomu, za to su se more antički grčki i rimski pisci koristili i skraćenim imenom grč. *Πόντος* (*Pontos*) / lat. *Pontus*. Znanstvena zajednica već stoljećima pokazuje interes za utvrđivanje podrijetla imena Crvenog mora. Dok su to more stari Egipćani nazivali Zelenim morem, stari Grci i Rimljani nazivali su ga Crvenim morem (Copisarow 1962). Antički grčki geograf Strabon smatrao je da je ime povezano uz boju morske vode, bilo da je ona vezana uz odsjaj Sunca (pri izlasku i pri zalasku) bilo da je ona vezana uz odraz okolnih uzvisina. U 19. st. smatralo se da boja mora potječe od boje mikroskopskih algi, da bi se potom uvriježila teza da je boja mora povezana uz cijanobakteriju *Trichodesmium erythraeum* (Hoyt 1912). Tragom simboličnog značenja boja, pri čemu se crvena boja upotrebljava kao oznaka juga (Knobloch 1979), moguće je pretpostaviti kao jedno od mogućih rješenja da je Crveno more, položeno južno od središnjeg dijela Sredozemnog mora, zapravo izvorno imalo takvo ime u značenju 'Južno more'.

4. NAZIVI MORE I ZALJEV U IMENIMA MORSKIH CJELINA

Naziv (apelativ) i ime u stalnoj su funkcionalnoj interakciji, koja, uz ostalo, može rezultirati uključivanjem naziva u ime (radi dodatne diferencijacije imenovanog objekta u odnosu na susjedne geografske objekte), ali i s temeljitijom funkcionalnom preobrazbom koja se očituje u dvama procesima: apelativizaciji i toponimizaciji. Pri apelativizaciji od imena nastaje naziv. Primjer je takva postupka naziv *ocean* (i njegove izvedenice poput *oceanologije*) koji potječe od grčkog imena *Ὠκεανός* (*Ōkeanós*). To je ime jednoga od titana, važnoga u grčkoj mitologiji i kozmogoniji, po kojemu su stari Grci imenovali veliku gorku rijeku koja okružuje Zemlju zamišljenu kao okruglu ravnu ploču (Algra 1999). Toponimizacija je, pak, postupak pri kojem ime nastaje od naziva. Dobri su primjeri imena Veli Ždrelac i Mali Ždrelac za tjesnace koji otok Ugljan dijele od otoka Ravnja i od otoka Pašmana, Novsko ždrilo koje spaja Velebitski kanal i Novigradsko more te Karinsko ždrilo koje spaja Novigradsko more i Karinsko more. Ta imena potječu od mjesnih naziva *ždrelac* i *ždrilo* koji se odnose na tjesnac, pritom je očita veza sa ždrijelom, cjevastim organom u tijelu čovjeka i drugih sisavaca. Anatomska nazivlje krije se, u prenesenom značenju, i u imenu Boka kotorska. U tom imenu nalazi se riječ *usta* (tal. *bocca*), koja se odnosi na relativno uski ulaz u taj duboko uvučeni zaljev u kojemu se nalazi povijesno važan grad Kotor. Isti talijanski naziv nije se sačuvao u hidronimu kojim se označava ulaz u Kvarnerski zaljev. Naime, dok je na mletačkim kartama taj morski prostor imenovan hidronimom *Bocca del Quarner* (tako je primjerice, učinio Vincenzo Maria Coronelli na karti *Ristretto della Dalmazia Divisa ne suoi Contadi*), danas se za njega koristi ime Vela Vrata. Naravno, usta i vrata semantički su u vezi, s tim da su u pogledu spomenutih hidronima *usta* obuhvatila cijeli zaljev, dok se vrata odnose samo na dio zaljeva.

Veza naziva i imena u pojedinim slučajevima može rezultirati neobičnim nizovima riječi, a kadšto i tautologijom – nizanjem riječi istoga značenja. Primjer neobičnog nizanja riječi jest hidronim Uvala Bregdeti u Zadru. Sastavni je dio tog imena opća imenica (naziv) *uvala* kojom se u hrvatskom jeziku označava zaljev manjih dimenzija (kada je riječ o oceanografiji, za razliku od karstologije koja pod uvalom podrazumijeva krški geomorfološki oblik) i opća imenica *bregdetti* kojom se u albanskom jeziku označava obala. Naravno, besmisleno bi bilo taj hidronim kroatizirati i navoditi ga u obliku *Uvala Obala*. Međutim, otkud albanski jezik u Zadru? Naime, riječ je o uvali koju s jugozapadne strane zatvara poluotok Arbanasi koji je početkom 18. st. naseljen katoličkim albanskim stanovništvom

(Arbanasima) koje je do tada živjelo uz obale Skadarskog jezera, tada pod osmanskim državnom upravom i crkvenom jurisdikcijom katoličkoga barskog nadbiskupa. Tijekom mletačko-osmanskog sukoba ti su Albanci stali na mletačku stranu pa su poslije rata u kojem Mlečani nisu postigli svoje ciljeve u tom dijelu Europe bili primorani napustiti svoje domove. Mletačke su ih vlasti u suradnji sa zadarskim nadbiskupom Vickom Zmajevićem, prethodno barskim nadbiskupom, naselile u Zadru i u nekim okolnim naseljima, posebno u Zemunik (Erber 1883/2015). Primjer je tautologije hidronim *Bai von Vallegrande* koji je zapisan na pomorskom planu tog prostora koji je objavio Hidrografski ured Carske i kraljevske mornarice u Puli 1869. (a zatim ponovno tiskao 1901.)¹. Njemačka riječ *bai* odnosi se na zaljev, a hidronim *Vallegrande* etimološki je vezan uz mletački idiom talijanskog jezika u značenju velike uvale, tj. zaljeva (*valle* 'uvala', *grande* 'velika'). U naslovu toga pomorskog plana navodi se *Hafen Vallegrande*, pri čemu njemačka riječ *hafen* ima značenje luke. Hrvatski je hidronim (i njemu analogan ojkonom) Vela Luka. Takve su tautologije česte kada se sinkrono kombiniraju riječi iz više jezika, a da oni koji su ime zabilježili nisu bili svjesni značenja tih riječi ili nisu htjeli intervenirati u leksički rebus svjesni da ne bi trebali dirati u toponimiju radikalnim zahvatima poput prevođenja uzimajući geografsko ime kao „cementirani” jezični entitet.

U imenima morskih cjelina koje se sastoje od više riječi često se nalaze nazivi koji uz pridjev pobliže oceanografski determiniraju i tako dodatno diferenciraju imenovani objekt u odnosu na slične imenovane morske prostore. Pritom naziv kao dio imenske formule ne mora biti u neposrednoj vezi s veličinom imenovane morske cjeline. To posebno dolazi do izražaja pri korištenju nazivima *more* i *zaljev*, pri čemu se leksikografski i udžbenički *more* definira kao veća, a zaljev kao manja morska cjelina (koja je pritom s triju strana okružena kopnom). Primjerice, uzimajući u obzir podatke koji se navode na mrežnim stranicama *Ocean Literacy Portala* (koji objavljuju UNESCO-ov Regionalni ured za znanost i kulturu u Veneciji i UNESCO-ovo Međuvladino oceanografsko povjerenstvo), Gvinejski zaljev (2,35 mil. km²) površinom je neznatno manji od Sredozemnog mora (2,51 mil. km²), a znatno veći, poput Bengalskog zaljeva (2,17 mil. km²) i Meksičkog zaljeva (1,55 mil. km²), od mnogih na svjetskoj razini oceanografski te društveno-gospodarski relevantnih morskih cjelina koje u svojem imenu imaju riječ *more*². Važno je pritom istaknuti da je riječ *zaljev* u imenima većih morskih cjelina etimološki izvorik za druga imena, poput Golfske (Zaljevske) struje u Atlantskom oceanu (koja nastaje u Meksičkom zaljevu) ili, pak, Zaljevskog rata kojim je imenovan sukob SAD-a i saveznika s Irakom krajem 1990. i početkom 1991. tijekom kojega su vojne operacije vođene iz Perzijskoga/Arapskog zaljeva. Valja napomenuti da se pojam *more* nalazi i u imenima pojedinih jezera. Na primjer, riječ *more* dio je imena Mrtvog mora koje se nalazi između Izraela i Jordana. To je slano jezero (saliniteta od približno 300 ‰, u usporedbi s prosječnim salinitetom svjetskog mora koji iznosi oko 35 ‰). Ekstremna slanost (i s njom povezana činjenica da je to stanište na kojem mogu opstati samo rijetke vrste, i to uglavnom mikroorganizama; Bardell 2009) očito je bila ključna motivacija za formiranje njegova imena od antike (starogrčki *Νεκρά Θάλασσα*, latinski *Mare Mortuum*, arapski *al-Bahr al-Mayyit*). Hebrejsko ime *Yām HamMelaḥ* (More soli) na sličan način odražava tu činjenicu. Na mnogim jezicima ime Kaspijskog jezera sadrži riječ *more* (npr. rus. *Каспiйское море* / *Kaspiyskoye more*; eng. *Caspian Sea*). Motivacija za takvo imenovanje povezana je s činjenicom da je voda u tom jezeru slana (salinitet iznosi oko 12,8 ‰), ali i veličinu tog jezera, najvećega na svijetu (Kosarev 2005).

Ono površinom nadilazi mnoge morske jedinice koje u svojem imenu imaju riječ *more*. Primjerice, površinom od oko 371 000 km² gotovo je tri puta veće od Jadranskog mora (138 595 km²). K tomu,

¹Adriatisches Meer – Ostküste: Hafenpläne XII e-4, Blatt 7, Hydrographisches Amt der k. u. k. Kriegsmarine, unter der Direktion T. Oesterreicher, Pula, 1869., pretisak 1901. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zbirka zemljovida i atlasa, Zagreb, Sign. 000635906 • IX-JM-I-15).

²Ocean Literacy Portal, <https://oceanliteracy.unesco.org/ocean-and-seas/> (pristupljeno 20. travnja 2024.).

tretiranje tog jezera kao mora ima političke i pravne implikacije povezane s korištenjem prirodnih resursa i primjenom pojedinih odredaba međunarodnog prava (Zimnitskaya i von Geldern 2011).

5. IMENA JADRANSKOG MORA

Ime Jadranskog mora tijekom prošlosti odražavalo je njegovo poznavanje i položaj u društveno-gospodarskom sustavu Sredozemlja. Najstarija imena Jadranskog mora zabilježena su u različitim antičkim grčkim izvorima. Među njima je ime Kronovo more (u rimskoj inačici Saturnovo more) (Kozličić 1990). Kron (Saturn) je, ovisno o inačicama grčke mitološke teogonije, bio ili Uranov i Gejin ili Oceanov i Tetidin sin. Krona su s prijestolja zbacila njegova djeca, a među njima na čelu pobune bili su Zeus, Posejdon i Had. Moguće je da ta teogonija odražava povijesne mijene u počecima helenske civilizacije. Jadran je bio periferija u odnosu na jezgru te civilizacije. U toj periferiji postupno je intenzivirana trgovina u kojoj su sve više participirali i Grci, koji su zatim počeli osnivati i svoja obalna uporišta. Jedno od njih bila je Adria u blizini ušća rijeke Po. Upravo je po tom gradu imenovano Jadransko more – *Αδριατική θάλασσα* (*Adriatikí thálassa*). Rimljani su preuzeli grčko ime pri čemu su korištene dvije inačice, jedna u kojoj je taj dio Sredozemnog mora tretiran kao more (*Mare (H)Adriaticum*), a druga kao zaljev (*Sinus Adriaticus*). K tomu, Rimljani su za isto more upotrebljavali i ime Gornje more (*Mare Superum*), za razliku od Tirenskog mora koje je imenovano Donjim morem (*Mare Inferum*). Pridjev gornje odnosi se na činjenicu da se to more nalazi sjevernije od Apeninskog poluotoka (Faričić i dr. 2023). S vremenom se uvriježilo ime tog dijela Sredozemnog mora na latinskom jeziku *Mare Adriaticum* pa je postupno preuzeto u druge europske jezike, one koje rabe narodi koji nastanjuju obale tog mora (talijanski *Mare Adriatico*, slovenski Jadransko morje, hrvatski i crnogorski *Jadransko more*, albanski *Deti Adriatik* i moderni grčki *Αδριατική θάλασσα*) i one ostalih europskih naroda (primjerice, engleski *Adriatic Sea*, francuski *Mer Adriatique*, njemački *Adriatische Meer*, ruski *Адриатическое море*). Međutim, jezična sedimentacija obilježena prevođenjem i drugim jezičnim prilagodbama nije se zbivala u stabilnim političkim okolnostima pa je tijekom kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka došlo do interpolacije jednoga imena koje je bilo povezano uz politička i druga društvena zbivanja u čijem je središtu bila Venecija, odnosno Mletačka Republika kao vodeća pomorska i ekonomska sila na Jadranu. Venecija je, nastojeći na različite načine iskazivati svoju dominaciju na Jadranu, to more imenovala svojim zaljevom – *Golfo di Venezia*.

Možda je najbolji primjer iskaza mletačke dominacije na Jadranu karta *Golfo di Venezia* koju je izradio Vincenzo Maria Coronelli 1688. (Sl. 1)³ Na toj je karti preko Jadrana ispisao hidronim *Golfo di Venezia olim Adriaticum Mare*, navodeći tako da je nekadašnje ime tog mora Jadransko more. Na toj je karti dodao likovne sadržaje koji su trebali potkrijepiti mletačku ulogu na Jadranu. U donjem lijevom kutu karte nacrtao je vijenac od lovorova lišća u kojemu se nalaze okrugli medaljoni s tlocrtima svih važnijih jadranskih gradova, bez obzira u kojoj su se državi nalazili u vrijeme izrade karte.

Svi ti medaljoni iste su veličine. Međutim, na vrhu vijenca nalazi se ovalni medaljon s panoramskim prikazom Venecije uz koju je napisan tekst *Venetia, Capital e Dominante del Golfo* ('Venecija, glavni i dominantni [grad] Zaljeva'). Na gornjem desnom kutu karte nacrtao je navigacijski šestar s više usporednih grafičkih mjerila karte koji se nalaze na raskošnom baldahinu. Podno tog baldahina crtež je krilatog lava, simbola sv. Marka evanđelista, svetca zaštitnika Venecije. Taj lav na glavi ima duždevu kapu i u rukama drži otvorenu knjigu s motom *Pax tibi Marce, Evangelista meus* ('Mir tebi Marko, moj evanđelistu'). Mletački „naboj” te Coronellijeve karte iskaz je supremacije, gotovo na razini arogancije, što je, uz ostalo, povezano uz pobjedonosne mletačke vojne operacije u zaleđu Dalmacije kojima

³ Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zbirka zemljovida i atlasa, Zagreb, Sign. S-JZ-XVII-56.

su u Morejskom ratu (1684. – 1699.) nadoknađeni gubitci Venecije u korist Osmanskog Carstva na Peloponezu (po mletačkom imenu Morea za taj grčki poluotok i nazvan je taj rat).

Sl. 1. Coronellijeva karta Jadranskog mora, Venecija, 1688.

Činjenica da se ime *Golfo di Venezia* navodilo na kartama pospješila je njegovu diseminaciju među geografima, pomorcima i svima drugima koji su bili zainteresirani za korištenje geografskim i pomorskim kartama (kao jedne od najčešće korištenih vrsta tematskih karata), koje su im bile važan izvor prostornih podataka, odnosno najprikladniji način prikazivanja različitih prostornih odnosa relevantnih u različitim sferama društvenoga i političkog života. S obzirom na to da su karte mletačkih autora često korištene kao predlošci za izradu karata Jadrana ili generaliziranih karata Sredozemlja i pojedinih europskih regija (Selva 2013), europski kartografi iz različitih zemalja preuzimali su s takvih karata i geografska imena (Rossit i dr. 2009; Faričić 2009), a među njima, naravno, i mletačko ime Jadranskog mora. Reprodukcijska geografskog sadržaja nije nužno podrazumijevala preuzimanje ideja ili, pak, nakana autora ili naručitelja originalnih karata, već jednostavno tehničko kopiranje sadržaja lišeno bilo kakve semiotike. To znači da nije moguće utvrditi da su svi europski kartografi korištenjem različitim inačicama mletačkog imena za taj dio Sredozemnog mora ujedno smatrali da je riječ o moru na kojem isključiva politička i gospodarska prava ima Venecija. Unatoč tomu, mletačka poruka bila je uspješno poslana i učinkovito raspršena u Europi barem na razini jezične komunikacije u prostoru i o prostoru. To potvrđuju hidronimi na engleskom (*Gulf of Venice*), francuskom (*Golfe de Venise*), nizozemskom (*Golf van Venetië*) i na drugim europskim jezicima. Unatoč tomu, antičko ime Jadranskog mora nije posve nestalo. Preferirali su ga kartografi iz Habsburške Monarhije, uključujući i hrvatske kartografe (koristeći se inačicama na latinskom, talijanskom i njemačkom jeziku: *Mare Adriaticum*,

00

01

02

03

04

Mare Adriatico, Adriatische Meer) koji nisu prihvaćali mletački narativ. Mnogi drugi europski kartografi istodobno su upotrebljavali i antičko i mletačko ime tog mora (Faričić i dr. 2023).

Uz karte na kojima su korištene različite inačice antičkoga i mletačkoga imena Jadranskog mora posebno treba izdvojiti dvije karte na kojima je ispisano više imena tog mora. Sva je antička imena Jadranskog mora (*Cronivm, Hadriaticvm, et Supervm mare. Priscis Quibvsdam etiam Ionivm; et Rheae Sinvs*) na karti zabilježio Abraham Ortelius na karti antičke Panonije i Ilirika (*Pannoniae et Illyrici veteris tabula*), koja je objavljena u Amsterdamu 1590⁴. Slično je učinio i Daniele Farlati na karti Ilirika (*Tabvla Illyrici Vniversalis et Hodierni*) koju je objavio u Veneciji 1751. u prvom volumenu višesveščanog djela *Illyricum sacrum (Illyrci sacri Tomus primus. Ecclesia Salonitana)* (Sl. 2)⁵ On je na karti zabilježio sljedeća imena Jadranskog mora: *Mare Saturnum, Ionium, Adriaticum, Liburnicum, Illyricum, Superum, Dalmaticum, Venetum*. Za razliku od Orteliusa, za Krona je upotrijebio njegovo rimsko ime Saturn, a dodao je i imena mora koja su nastala od imena antičkih naroda koji su nastanjivali njegove obale: Liburni, Delmati i Veneti.

Sl. 2. Farlatijeva karta Ilirika s osam imena Jadranskog mora, Venecija, 1751.

Ime *Golfo di Venezia* drastično je promijenilo svoje značenje poslije ukinuća Mletačke Republike 1797. Ono je postupno do sredine 19. st. (zbog svojevrstne inercije u produkciji kartografskih i različitih pisanih publikacija) svedeno na hidronim kojim se imenuje maritorij u neposrednoj blizini Venecije,

⁴Sveučilišna knjižnica u Splitu, Kartografska zbirka, Split; Sign. ZZ-XVI-2.

⁵Sveučilište u Zadru, Znanstvena knjižnica, Zadar; Sign. R 243.

slično imenu *Golfo di Trieste* za maritorij u blizini Trsta. Na svjetsku scenu vratio se hidronim Jadransko more kao politički neutralno ime koje u jezičnoj komunikaciji nema „suparnika”. No, u mjesnim govorima hrvatskih otoka trag mletačkog imena Jadranskog mora nije posve iščeznuo. Krije se u apelativu *kulaf* kojim stanovnici na dalmatinskim otocima nazivaju pučinu Jadranskog mora.

6. NEKE OSOBITOSTI U IMENIMA JADRANSKIH MORSKIH PROSTORA

Osim imena cijeloga Jadranskog mora imena njegovih pojedinih dijelova također svjedoče o dijakronijskoj jezičnoj sedimentaciji, ali i sinkronim jezičnim prožimanjima. Imena pojedinih cjelina Jadranskog mora najčešće su motivirana reljefnim značajkama obale, postojećim imenima naselja i otoka te karakterističnim zoološkim (ihtiološkim) elementima, a zatim i različitim oblicima društvenoga i gospodarskog vrednovanja mora i obale, posebno pomorstvom (navigacijom i brodogradnjom), ribarstvom i solarstvom. Pritom se kadšto u višesložnim hidronimima upotrebljavaju apelativi koji po geografskim i oceanografskim tipologijama nisu očekivani. Primjerice, Novigradsko i Karinsko more po geografskoj su tipologiji zaljevi tipa rijas (riječna ušća potopljena tijekom gornjeg pleistocena i početka holocena poslije zadnjega glacijala Würma). Vjerojatno su među najmanjim prostornim jedinicama svjetskog mora koje u svojem imenu imaju riječ *more*. U različitim izdanjima te na mrežnim stranicama kao najmanje more na svijetu često se navodi Mramorno more (11,35 tis. km²). Iako je znanstveno irelevantno, za opću javnost ima odgovarajuću važnost činjenica da je to more navedeno kao „najmanje svjetsko more” u Guinnessovoj knjizi svjetskih rekorda⁶. Međutim, Karinsko more – dio zaljeva uz ušće Karinšice, pokraj Karina u sjevernoj Dalmaciji – u svojem imenu ima riječ *more* iako je to dio Jadranskog mora površine od svega 6 km².⁷ Taj je morski prostor imenovan po naselju Karin koje je prvi put u povijesnim izvorima spomenuto u 1. st. u Plinijevu *Prirodopisu* (*Naturalis Historia*). Plinije Stariji u 140. poglavlju treće knjige *Prirodopisa*, svojevrstne antičke enciklopedije, navodi *Corinium* među liburnskim gradovima (*oppida*) (Čače 1993). To je u antici bilo liburnsko naselje koje je tijekom rimske uprave romanizirano. U srednjem vijeku imalo je istaknutu ulogu na dodiru Ravnih kotara i Bukovice, bivajući središtem roda Karinjana (Majnarić 2007), a zatim je tijekom osmanske uprave izgubilo nekadašnji značaj. Kulturni kontinuitet u tom je naselju osiguravao franjevački Samostan sv. Marije. Okolnim krajolikom prevladavaju Velebit i krš Bukovice pa je vjerojatno postojanje slane vode u takvu ambijentu trebalo posebno obilježiti. Slično je i s nešto većim Novigradskim morem čija je površina 29,71 km².⁸

Najstariji kartografski tekst kojim se opisuje Karinsko more jest bilješka Qua se pesca le ostrige na karti sjeverne Dalmacije i dijela Like i Krbave (Tvto el Côtado di Zara e Sebenicho) nepoznatog autora

⁶ Guinness World Records, <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/498330-smallest-sea> (pristupljeno 30. travnja 2024.).

⁷ Na portalu Hrvatskoga hidrografskog instituta, sloj „Morska područja” (<https://hhi.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=4f4f42fb922b4cd5b8729f26e4117b2d>, pristupljeno 20. travnja 2024.) uz poligon Karinsko more navodi se površina od 601 ha (6,01 km²), a površina Karinskog ždrila koje spaja Karinsko more s Novigradskim morem iznosi 52 ha (0,52 km²). Na mrežnom izdanju *Pomorske enciklopedije* Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža u natuknici „Karinsko more” navodi se površina tog mora od 5,4 km² (natuknica „Karinsko more”, <https://pomorska.lzmk.hr/Natuknica?id=3244>, pristupljeno 20. travnja 2024.).

⁸ Na portalu Hrvatskoga hidrografskog instituta, sloj „Morska područja” (<https://hhi.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=4f4f42fb922b4cd5b8729f26e4117b2d>, pristupljeno 20. travnja 2024.) uz poligon Novigradsko more navodi se površina od 2971 ha (29,71 km²), a površina Novskog ždrila koje spaja Novigradsko more s Velebitskim kanalom iznosi 80 ha (0,80 km²). Na mrežnom izdanju *Hrvatske enciklopedije* Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža u natuknici „Novigradsko more” navodi se površina tog mora od 28,6 km² (natuknica „Novigradsko more”, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/novigradsko-more>, pristupljeno 20. travnja 2024.). Na mrežnom izdanju *Pomorske enciklopedije* (trenutačno) nema teksta pod natuknicom „Novigradsko more” (natuknica „Novigradsko more”, <https://pomorska.lzmk.hr/Natuknica?id=4145>, pristupljeno 20. travnja 2024.).

00

01

02

03

04

koju je Matteo Pagano tiskao u Veneciji oko 15309. Ta bilješka upućuje na bogatstvo kamenicama, školjkašima ukusna mesa, kojima pogoduje bočata voda Karinskog mora. Zanimljiva je, međutim, bilješka Aqua salsa koju je na karti iz rukopisnog atlasa Jadrana, izrađena oko 1600.,¹⁰ napisao nepoznati autor. Slično njemu postupio je i mletački kartograf Vincenzo Maria Coronelli. On je na karti zadarske regije (Contado di Zara. Parte della Dalmatia) izrađenoj u Veneciji 1688.¹¹ Karinsko more imenovao Karinskim jezerom uz bilješku da se u njemu nalazi slana voda (Carin Lago con Salina). Coronelli je na istoj karti Novigradsko more imenovano Novigradskim kanalom (Can: di Nouegradi). Bilješke Aqua salsa i Lago con Salina iskaz su namjere kartografa da posebno naglase prisutnost slane vode čime su korisnike karte uputili na to da ta u kopno uvučena vodena cjelina nalik jezeru zapravo ima morska obilježja. Tu se možda krije jedan od motiva za kasnija imenovanja tog prostora.

Na karti Dalmacije (Dissegno corografico della provincia di Dalmazia) koju je nepoznati autor izradio oko 1718.¹² Novigradsko more imenovano je hidronimom Laguna, a Karinsko more nije imenovano. Ta je karta bila prototip mnogih karata Dalmacije izrađenih u 18. st. na kojima je ponavljano ime Novigradskog mora koje upućuje na pjeskovit i s morem uskim prolazom povezan zaljev (Laguna). Tako su, uz ostalo, učinili Frane Melchiori na karti Corografia della Provincia di Dalmazia colla distinzione degli stati che vi possiede nel 1729 la Serenissima Repubblica di Venezia,¹³ Pietro Santini na Nouvelle Carte de la Partie Occidentale de Dalmatie tiskanoj u Veneciji 1780.¹⁴ i Lodovico Furlanetto na Nuova carta Topografica della Provincia di Dalmazia divisa ne suoi territori koju je tiskao u Veneciji 1787.¹⁵ Taj se mletački izdavač referirao na kartografske aktivnosti inženjera (Frane) Melchiorija i (Frane) Zavorea.

Za razliku od tih karata Dalmacije izrađenih s visokim stupnjem generalizacije, detaljan prikaz kopnenog dijela zadarske regije dao je geodet (*publico perito*, javni mjernik) Giovanni Battista Lodoli. On je na karti zadarskog kotara (bez naslova) koju je izradio u Zadru 1745. (Sl. 3),¹⁶ uz ostalo, napisao imena Novigradsko more (*Mare di Novegradi*) i Karinsko more (*Mare di Carin*), što je prva kartografska potvrda uporabe riječi more u hidronimima kojima su imenovane te morske cjeline Jadrana.

Lodolijevim je tragom, za razliku od Melchiorija, Santinija i Furlanetta, krenuo kartograf Giuseppe Antonio Grandis koji je ista imena Novigradskog i Karinskog mora zabilježio na karti *Dissegno o' carta topografica della Dalmazia* koju je u Zadru izradio 1781. (Sl. 4)¹⁷. Grandis je djelovao u jednoj o zadarskih geodetsko-kartografskih radionica i zasigurno mu je, za razliku od mletačkih kartografa i urednika kartografskih publikacija, bio poznat rad G. B. Lodolija. Zbog toga se, pripremajući svoju kartu Dalmacije, koristio Lodolijevim podacima kao i podacima drugih zadarskih geodeta s karata manjih prostornih cjelina izrađenih u krupnijem mjerilu. Izradio je kompozit koji je sadržajem bio inovativan u odnosu na karte Dalmacije koje su se izrađivale u Veneciji tijekom 18. st.

⁹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zbirka zemljovida i atlasa, Zbirka Novak, Zagreb, Sign. ZN-Z-XVI-PAG-1530.

¹⁰ Biblioteca Seminario Vescovile di Padova.

¹¹ Sveučilište u Zadru, Znanstvena knjižnica, Zadar, Sign. 212162 S-2.

¹² Državni arhiv u Zadru, Kartografska zbirka, HR-DAZD-383, 1.3.1.

¹³ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien, Kartensammlung, sign. B IX c 594.

¹⁴ Državni arhiv u Zadru, Kartografska zbirka, HR-DAZD-383, 2.2.18.

¹⁵ Državni arhiv u Zadru, Kartografska zbirka, HR-DAZD-383, 2.2.23.

¹⁶ Državni arhiv u Zadru, Kartografska zbirka, HR-DAZD-383, 1.2.1.

¹⁷ Državni arhiv u Zadru, Kartografska zbirka, HR-DAZD-383, 1.3.3.

Sl. 3. c, Zadar, 1745.

Grandisovu kartu Dalmacije kao predložak upotrebljavali su i drugi kartografi u državnim zajednicama kojima je pripadao taj dio današnje Hrvatske na prijelazu iz 18. na 19. st. Preuzimajući Grandisov – posredno Lodolijev – geografski sadržaj, preuzimali su i na njegovoj karti zabilježenu toponimiju. Primjerice, Ratno spremište (*Dépôt de la Guerre*) zaduženo za kartografske aktivnosti u Kraljevini Italiji (u okviru Napoleonova Francuskog Carstva) sa sjedištem u Milanu priredilo je na temelju kompilacije i djelomičnih izmjera 1806. topografsku kartu Dalmacije (*Carte militaire et marine de la Dalmatie comprenant la Dalmatie ex-Venitienne la Republique de Raguse les bouches de Cattaro et les îles adjacentes*).¹⁸ Na toj je karti morski prostor u blizini Karina imenovan morem (*Mer de Carin*), a tako je učinjeno i s morskim prostorom u blizini Novigrada (*Mer de Novegradi*). Isto je učinjeno i na VII. listu *Carta di cabottaggio del Mare Adriatico* koju je Vojnogeografski institut (*Istituto Geografico Militare*), sljednik francuskoga Ratnog spremišta, objavio u Milanu 1822. – 1824. godine na temelju prve cjelovite hidrografske izmjere Jadranskog mora.¹⁹ Na toj pomorskoj karti Karinsko more imenovano je hidronimom *Mare di Karin*, a Novigradsko more hidronimom *Mare di Novegradi*.

S istom praksom nastavili su i austrijski kartografi (naravno, prilagođavajući ime njemačkom jeziku), a zatim i svi drugi kartografi pa je to ime, uz ostalo zahvaljujući velikom komunikacijskom potencijalu karata u diseminaciji geografskih podataka, ostalo u upotrebi sve do danas.

¹⁸ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien, Kartensammlung, Sign. B IX a 454.

¹⁹ Državni arhiv u Zadru, Kartografska zbirka, HR-DAZD-383, 3.2.

Sl. 4. Isječak Grandisove karte Dalmacije, Zadar, 1781.

Uz spomenute minijaturne morske cjeline koje u svojem imenu imaju riječ more, isti apelativ upotrebljava se u službenoj hidronimiji pri imenovanju morskih prostora sjevernodalmatinskog maritorija koji okružuju otoke Vir (Virsko more) i Murter (Murtersko more) premda lokalno stanovništvo ne rabi i nema potvrde da je rabilo ta imena (Juran i dr. 2010; Skračić i Šprljan 2016). Ostaje nepoznanica jesu li kartografi trebali jednostavno riješiti popunjavanje praznog prostora na karti²⁰ ili je riječ o nekom drugom nepoznatom razlogu, ali s obzirom na to da su ta imena zabilježena na pomorskim i topografskim kartama, nije moguće zanijekati njihovo postojanje te, zbog povećane dinamike različitih aktivnosti na moru, sve češću uporabu.

U nacionalnoj jurisdikciji Hrvatske još su dvije morske cjeline koje u svojem imenu imaju naziv more. Riječ je o Malom moru između Neretvanskog kanala i Kanala Malog Stona, odnosno između Janjine i Brijesta na poluotoku Pelješcu i susjednog kopna, te o Velikom moru, jugoistočno od Stona (Gudelj 2011). Dok je ime Malo more potvrđeno u službenoj hidronimiji pa je tako zabilježeno na topografskim i pomorskim kartama te u sloju „Morska područja” na Croatian Marine Data Geoportalu, ime Veliko more nije zabilježeno u tim kartografskim izvorima prostornih podataka već se „krije” pod imenom Stonski kanal. Jezično-geografskoj zagonетки u pogledu imena tih dviju morskih cjelina pridonosi i činjenica da je Veliko more površinom (7,49 km²) šest puta manje od Malog mora (46,76 km²).²¹

²⁰ Na portalu Hrvatskoga hidrografskog instituta, sloj „Morska područja” (<https://hhi.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=4f4f42fb922b4cd5b8729f26e4117b2d>, pristupljeno 20. travnja 2024.) navodi se da je površina Virskog mora 903,93 km², a površina Murterskog mora 344,15 km².

²¹ Portal Hrvatskoga hidrografskog instituta, sloj „Morska područja”, <https://hhi.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=4f4f42fb922b4cd5b8729f26e4117b2d> (pristupljeno 20. travnja 2024.)

To je možda povezano uz činjenicu da je Malo more u blizini Malog Stona (pa se za isti morski prostor rabi i ime Malostonski zaljev), dok je Veliko more u blizini Stona koji je u opoziciji prema Malom Stonu „veliki” (pa je u prošlosti imenovan ojkonomimom Veliki Ston; Bjelovučić 1921).

7. PROBLEMI U PISANJU IMENA MORSKIH CJELINA

Više je problema u pisanju imena morskih cjelina na hrvatskom dijelu Jadranskog mora. Mnoga imena nisu zabilježena u obliku koji rabi i koje je rabilo lokalno stanovništvo. Često je u pogledu pisanja hidronima u službenoj dokumentaciji i na službenim kartama primijenjena standardnojezična praksa u tvorbi riječi (ponajprije ktetika, ali i pojedinih imenica) koja se razlikuje od one u mjesnim govorima. Primjerice, lokalno stanovništvo ne rabi hidronim Žirjanski kanal, nego, rabeći lokalnu inačicu ktetika izvedena iz imena otoka Žirja, upotrebljava hidronim Žirajski kanal. Slično je i sa standardnojezičnim toponimskim likom Silbanski kanal, koji je redovito tako zapisan na topografskim i pomorskim kartama, dok stanovnici otoka Silbe morski prostor između otoka Silbe i Premude, rabeći posvojni pridjev *sibenski* izveden iz imena Silbe, imenuju hidronimom Sibenski kanal. Tu pak „leži” odgonetka svojevrsne jezično-geografske zbrke u pogledu imena uvale Šibenska na Unijama te imena uvala Južnja Šibenska i Zmorašnja Šibenska na Olibu.

Neupućeni korisnik karte pomislio bi da te uvale imaju neku vezu sa Šibenikom, a riječ je o pogreški koja se vjerojatno dogodila tijekom izmjere kada je u njoj angažirani mjernik od lokalnog stanovništva čuo ime Sibenska i zatim „ispravio” tu pogrešku mijenjajući slovo (grafem, a ne i morfem koji je čuo) s slovom š. Tu izmjenu mogao je napraviti i urednik ili korektor karte (da se krimen bez argumentacije ne pripíše osobi koja je bila zadužena za bilježenje toponima na terenu), svakako netko bez odgovarajućih jezikoslovnih i geografskih znanja o prostoru prikazivanja. Hidronimima je tako nezasluženo „počašćen” Šibenik umjesto Silbe uz koju su ta imena povezana, ponajprije zbog njezinih pomoraca s obzirom na činjenicu da su Sibenjani tijekom prošlosti imali veliku ulogu u jedrenjačkoj plovidbi na Jadranskom moru (Starešina 1971).

Neke razlike u pisanju imena morskih cjelina na kartama nemaju veze s razlikama između standardnojezičnih i dijalektnih tvorbi riječi, već su posljedica različitih standardnojezičnih pristupa i s njima povezanih praksi. Primjerice, na topografskim kartama (u različitim mjerilima) napisano je ime *Neretljanski kanal* dok je na pomorskim kartama zabilježeno ime *Neretvanski kanal*. Standardnojezično je prihvatljiv toponimski lik *Neretvanski kanal* koji, uostalom, rabi i lokalno stanovništvo koje u svojem suvremenom leksiku ima etnik *Neretvani* i ktetik *neretvanski* izvedene iz imena rijeke Neretve (Vidović 2008).

Zbog nedovoljno detaljne evidencije tijekom izmjere, zbog nedostatka prostora na polju karte i zbog drugih razloga mnoga imena morskih cjelina nisu zapisana na topografskim, pomorskim i drugim kartama, bez obzira na njihovo mjerilo. Posebno treba istaknuti velik propust pri izradi Hrvatske osnovne karte (u vrijeme izmjere koja joj je prethodila i u vrijeme izrade većine njezinih listova to je bila Osnovna državna karta) u mjerilu 1 : 5000 (HOK-5). Na toj je karti postojala mogućnost pet puta detaljnijeg prikaza od onoga na Topografskoj karti u mjerilu 1 : 25 000 (TK-25). Međutim, broj toponima, a tako i imena morskih cjelina, najčešće je na HOK-5 jednak ili je neznatno veći u odnosu na TK-25. Taj je broj znatno manji na pomorskim kartama, posebno na onima najčešće korištenima koje su izrađene u mjerilu 1 : 100 000 (PK-100). U odnosu na te pomorske karte, one digitalne kao dio kompleksnih geoinformacijskih sustava – elektroničkih navigacijskih karata ili, pak, različitih mobilnih aplikacija – s vrlo detaljnim prikazom obalne crte i dubina mora, nemaju mnogo više toponima. Stoga korisnik s povećanjem detaljnosti prikaza zumiranjem može na zaslonu svojega računala ili na zaslonu

00

01

02

03

04

elektroničkog navigacijskog uređaja, odnosno mobilnog telefona vidjeti svaki djelić podmorja i obale, ali često bez njihovih imena!

Uslijed sve intenzivnije depopulacije većine ruralnih kopnenih i otočnih obalnih prostora, a istodobne isključive – na turizam i stanogradnju fokusirane – komercijalizacije urbanih kopnenih i otočnih obalnih prostora, drastično se smanjuje broj nositelja tradicijskoga kulturnoga identiteta (pomoraca i ribara) – poznavatelja lokalne maritimne toponimije. S obzirom na to da su karte važni i u digitalnom obliku sve lakše dostupni izvori geografskih podataka, u nedostatku alternativnih – posebno pisanih – izvora, činjenica da su siromašne hidronimijom, mnoga imena manjih morskih cjelina iščezavaju iz upotrebe, što je velik gubitak nematerijalne kulturne maritimne baštine. Stoga su vrlo važna terenska jezikoslovna istraživanja, posebno u nedostatku novih izmjera ili, pak, u okolnostima kada se nove izmjere provode, ali su zasnovane na daljinskim istraživanjima koja ne obuhvaćaju toponime kao važan terestrički element. Kao primjer navest će se stanje s imenima uvala koje okružuju otok Ravu (površine 3,6 km²) u Zadarskoj županiji. Na TK-25 i na HOK-u napisano je po 14 imena ravskih uvala, a na PK-100 (MK-13) napisano je 6 imena ravskih uvala. U sloju „Morska područja” na *Croatian Marine Data Geoportal*u Hrvatskoga hidrografskog instituta²² nije zabilježeno niti jedno ime ravske uvale, već su zabilježena samo imena dvaju kanala koji okružuju taj zadarski otok – Iški kanal (između otoka Iža i otoka Rave) i Ravski kanal (između otoka Rave i Dugog otoka). Na istom su portalu u sloju „Male karte” dane digitalizirane inačice malih karata izvornoga mjerila 1 : 100 000 sa 6 imena ravskih uvala. Ista imena, uz manje izmjene (premetanja ili izostavljanja pojedinih grafema), prenesena su u elektroničke navigacijske karte i različite navigacijske aplikacije. Primjerice, na aplikaciji C-MAP pri maksimalnom zumiranju na mjerilo 1 : 666,7 (iskazanom grafičkim linearnim mjerilom pri čemu duljini od 1,5 mm na karti odgovara 1000 mm u prirodi) iscrtane su izobate svakih 50 cm, ali napisano je samo 7 imena uvala, 6 istih kao na PK-100 i jedno dodatno koje nije potvrđeno u ravskoj toponimiji. Pritom su se kod nekoliko hidronima potkrale manje pogreške, slične onima na PK-100 (zapisano je ime Martinica umjesto Martinjica, Grbavac umjesto Grbavač, Marinica umjesto Marnjica i Paladinica umjesto Paladinjica). Terenskim onomastičkim istraživanjem koje je uključivalo usmeni razgovor sa starijim Ravljanima V. Skračić utvrdio je 23 imena uvala i uvalica (Skračić 1996), a taj je broj ponovnim terenskim onomastičkim istraživanjem povećao A. Jurić, koji je popisao 26 uvala i uvalica te još jedan hidronim – Štret – tjesnac između otoka Rave i grebena Ravice (Jurić 2008).

Dok su imena morskih cjelina na analognim topografskim i pomorskim kartama uz manja odstupanja u odnosu na inačice kojima se koriste Ravljani zapravo brojem reducirani korpus lokalne hidronimije, na digitalnoj pomorskoj karti na aplikaciji C-MAP zapisan je toponimski lik Nobi koji nije nikada zabilježen u mjesnom ravskom govoru. Riječ je imenu Nobi na mjestu male uvale koju Ravljani nazivaju Pestehovac. U potrazi za mogućim izvorom podataka za to neobično ime na mrežnim stranicama Sandeeja, *online* platforme koja okuplja podatke o više od 100 000 svjetskih plaža, nalazi se i opis uvale i plaže Nobi na otoku Ravi za koju se rabi ime Nobi (*Nobi Bay*).²³ Isto ime imaju uvala i plaža u Jokosuki na ulazu u Tokijski zaljev u Japanu. Možda je neki detalj te japanske uvale naveo nepoznata imenodavca da ga veže uz uvalicu na otoku Ravi. Ako je tako, to je potvrda utjecaja globalizacije i turistifikacije koje u pogledu toponimije dotiču i mikrolokacije površine od svega nekoliko 100 m².

²² Hrvatski hidrografski institut, <https://hhi.maps.arcgis.com> (pristupljeno 20. travnja 2024.)

²³ Nobi Bay, Sandee, <https://sandee.com/croatia/zadar/rava/nobi-bay> (pristupljeno 29. travnja 2024.)

8. ZAKLJUČAK

Istraživanjem imena Jadranskog mora i njegovih pojedinih dijelova koji se nalaze unutar nacionalne jurisdikcije Republike Hrvatske, a koja su zabilježena u različitim starim i suvremenim izvorima prostornih podataka, utvrđeno je kako je riječ o važnim elementima nematerijalne kulturne baštine. Ta imena odražavaju složene odnose i pristupe prema moru i maritimnim društvenim i ekonomskim aktivnostima tijekom prošlosti koji su rezultirali jezičnom sedimentacijom i prožimanjem pri čemu se mogu prepoznati različiti jezični procesi na relaciji naziv – ime, kadšto s naizgled neobičnim rješenjima (poput Karinskog mora), utjecaj politike na imenovanje mora (*Golfo di Venezia* nasuprot *Mare Adriaticum*), ali i različite inovativne interpolacije kao posljedica globalizacijskih utjecaja i sve važnije uloge turizma (poput imena uvale Nobi na otoku Ravi). Ti su procesi zabilježeni u hidronimiji na kartama, posebno na geografskim (topografskim) i pomorskim kartama krupnijeg mjerila koje su važan medij komunikacije koji pridonosi diseminaciji, a zatim i „ukorjenjivanju” prostornih podataka. Međutim, pritom nisu evidentirana sva imena morskih cjelina, naravno, posebno onih najmanjih, koja čine dio leksika mjesnih govora u obalnim kopnenim te u otočnim naseljima. Isto tako, hidronimi na kartama često ne odgovaraju hidronimima u tim mjesnim govorima zbog slučajnih pogrešaka ili zbog nepoznavanja jezikoslovnih obilježja kartiranog prostora. Posljedično, mnoga imena nisu zabilježena ili su zabilježena pogrešno u *Registru geografskih imena Republike Hrvatske* te u različitim geoinformacijskim sustavima. Uslijed depopulacije i starenja nositelja te kulturne baštine postoji izgledna opasnost da će mnoga imena morskih cjelina Jadrana posve nestati. Stoga je, uzimajući u obzir važnost Jadranskog mora za društveno-gospodarski sustav Hrvatske, svrhovito i nužno provesti sustavnu inventarizaciju geografskih imena svih prostornih cjelina tog mora koja pripadaju Hrvatskoj. Na temelju nove inventarizacije, potrebno je provesti reviziju postojećih jadranskih hidronima (talasonima) te obaviti njihovu cjelovitu jezikoslovnju, geografsku i povijesnu analizu, a zatim ta imena trajno pohraniti na kartama i pridruženim bazama podataka.

LITERATURA (izvori su u glavnom tekstu i fusnotama)

- Algra, Keimpe. 1999. The beginnings of cosmology. *The Cambridge companion to early Greek philosophy*. Ur. Long, Anthony A. Cambridge University Press. Cambridge. 45–65.
- Allen, W. Sidney. 1947. The name of the black sea in Greek. *The Classical Quarterly* 41/3–4. 86–88.
- Bardell, David. 2009. Life in the Dead Sea. *Bios* 80/4. 149–152.
- Bjelovučić, Nikola Zvonimir. 1921. *Povijest poluotoka Rata (Pelješca) sa dijelom povijesti Zahumlja (Hercegovine) i Dubrovačke Republike*. Leonova tiskara. Split.
- Božanić, Joško. 1996. Onimikon Palagruže. *Zbornik Palagruža – jadranski dragulj*. Ur. Hodžić, Milan. Hrvatska pomorska meteorološka služba – Hrvatsko meteorološko društvo – Matica hrvatska. Split – Kaštela. 97–119.
- Božanić, Joško; Marasović-Alujević, Marina. 2020. *Toponimija otoka bivšega života – Svetac i Šćedro*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.
- Copisarow, Maurice. 1962. The Ancient Egyptian, Greek and Hebrew Concept of the Red Sea. *Vetus Testamentum* 12 (Fasc. 1). 1–13.

00

01

02

03

04

Čače, Slobodan. 1993. Broj liburnskih općina i vjerodostojnost Plinija (Nat. hist. 3, 130; 139–141). *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio povijesnih znanosti* 32 (19). 139–141.

Degan, Vladimir-Đuro. 2019. Spor o granicama između Hrvatske i Slovenije. *Poredbeno pomorsko pravo* 58 (173). 11–66.

Erber, Tullio. 2015. *Albanska kolonija Arbanasa pored Zadra* (prevele s talijanskog jezika Ljerka Šimunković i Branka Hrboka). Suton graf. Zadar. / Izvorno izdanje: Erber, Tullio. 1883. *La colonia albanese di Borgo Erizzo presso Zara: cenni storici raccolti dai documenti dell'i.r. Archivio luggotenensiale*. Tiskarnica Joza Flori. Dubrovnik.

Faričić, Josip. 2009. La toponimia storica nelle antiche carte geografiche della facciata orientale dell'Adriatico. *La toponomastica in Istria, Fiume e Dalmazia*, Volume II, Parte Prima: *Aspetti cartografici e comparazione geostorica*. Ur. Rossit, Claudio; Selva, Orietta; Umek, Dragan. Istituto Geografico Militare. Firenze. 217–245.

Faričić, Josip; Selva, Orietta; Umek, Dragan. 2023. Geographical names of the Adriatic Sea on medieval and early-modern maps and nautical charts. *Journal of Historical Geography* 82. 68–80.

Finka, Božidar. 1960. Obalna toponomastika u sjevernoj zadarskoj regiji. *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 6–7. 427–451.

Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1973. Obalna toponimija zadarsko-šibenskog kopna i šibenskog otočja. *Onomastica jugoslavica* 3–4. 27–65.

Gammeltoft, Peder. 2016. Why is the North Sea west of us? *The Journal of Territorial and Maritime Studies* 3/1. 103–122.

Gudelj, Krešimira. 2011. Obalna toponimija stonskoga područja. *Folia onomastica Croatica* 20. 101–120.

Hoyt, Sarah F. 1912. The name of the Red Sea. *Journal of the American Oriental Society* 32/2. 115–119.

International Hydrographic Bureau. 2002. *Names and Limits of Oceans and Seas*. Special publication S-23, Draft 4th Edition. Monaco.

Juran, Kristijan i dr. 2010. Korpus suvremenih toponima. *Toponimija otoka Murtera*. Ur. Skračić, Vladimir. Sveučilište u Zadru. Zadar. 149–226.

Jurić, Ante. 2005. Suvremena čiovska toponimija. *Čakavska rič* 33/1–2. 145–212.

Jurić, Ante. 2008. Suvremena ravska toponimija (Izvešće s ponovljenoga terenskog istraživanja). *Otok Rava*. Ur. Faričić, Josip. Sveučilište u Zadru. Zadar. 123–146.

Jurić, Ante. 2013. Toponimija Veloga Rata. *Veli Rat*. Ur. Uglešić, Ante; Faričić, Josip. Sveučilište u Zadru. Zadar. 673–720.

Jurić, Ante; Pažanin, Ivan. 2021. Leksik obalne toponimije trogirskog akvatorija. *Čakavska rič* 49/1–2. 9–50.

Jurišić, Blaž. 1956. Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja. *Anali Leksikografskog zavoda FNRJ* 3. 3–181.

- Jurišić, Blaž. 1964. Iz primorske toponimike zadarskog i šibenskog kraja. *Pomorski zbornik* 2. 985–1011.
- Karatay, Osman. 2011. On the origins of the name for the 'Black Sea'. *Journal of Historical Geography* 37/1. 1–11.
- Kladnik, Drago; Pipan, Primož. 2008. Bay of Piran or Bay of Savudrija? An example of problematic treatment of geographical names. *Acta geographica Slovenica* 48/1. 57–91.
- Kladnik, Drago; Pipan, Primož; Gašperič, Primož. 2014. *Poimenovanja Piranskega zaliva*. Založba ZRC. Ljubljana.
- Knobloch, Johann. 1979. *Sprache und Religion* I. Winter. Heidelberg.
- Kosarev, Aleksey N. 2005. Physico-Geographical Conditions of the Caspian Sea. *The Caspian Sea Environment. The Handbook of Environmental Chemistry*. Volume 5, part P. Ur. Kostianoy, Andrey G.; Kosarev, Aleksey N. Springer. Berlin – Heidelberg. 5–31.
- Kozličić, Mithad. 1990. *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*. Književni krug. Split.
- Levinson, Martin H. 2011. Mapping the Persian Gulf naming dispute. *ETC: A Review of General Semantics* 68/3. 279–287.
- Lovrić, Paško. 1988. *Opća kartografija*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb.
- Lozić Knezović, Katarina. 2018. Obalni toponimi otoka Brača – prilog Bračkoj toponimiji Petra Šimunovića. *Folia onomastica Croatica* 27. 47–69.
- Majnarić, Ivan. 2007. Rod Karinjana krajem XIV. i tijekom prve polovice XV. stoljeća. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 25. 25–58.
- Marasović-Alujević, Marina; Lozić Knezović, Katarina. 2014. *Toponimija otoka Šolte*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.
- Marasović-Alujević, Marina; Lozić Knezović, Katarina. 2018. *Toponimija otoka Drvenika i Ploče*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split.
- Riđanović, Josip. 2002. *Geografija mora*. Hrvatski zemljopis – Naklada Dr. Feletar. Zagreb.
- Rosset, Claudio; Selva, Orietta; Umek, Dragan. 2009. La toponomastica in Istria, Fiume e Dalmazia. Volume II, Parte Seconda: *Aspetti cartografici e comparazione geostorica*. Istituto Geografico Militare. Firenze.
- Selva, Orietta. 2013. Lo stato della cartografia veneziana tra XVI e XVIII secolo: emblema di potere e strumento di pianificazione territorial. *Bollettino dell'Associazione Italiana di Cartografia* 158. 69–87.
- Shim, Jeongbo. 2022. *The History of the East Sea and the Sea of Japan: Origin of Geographical Names, Conflicts and Solutions*. Springer Nature. Cham.
- Short, John Rennie, Dubots, Leah. 2022. Contesting Place Names: The East Sea / Sea of Japan naming issue. *Geographical Review* 112/2. 187–206.

00

01

02

03

04

00

01

02

03

04

Skračić, Vladimir. 1996. *Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*. Književni krug Split – Ogranak Matice hrvatske u Zadru. Split – Zadar.

Skračić, Vladimir. 2011. *Toponomastička početnica – Osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir (ur.). 2006. *Toponimija otoka Pašmana*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir (ur.). 2007. *Toponimija otoka Ugljana*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir (ur.). 2009. *Toponimija otoka Vrgade*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir (ur.). 2010. *Toponimija otoka Murtera*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir (ur.). 2011. *Toponimija otoka Paga*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir (ur.). 2013. *Toponimija kornatskog otočja*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir (ur.). 2016. *Toponimija šibenskog otočja*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Skračić, Vladimir; Šprljan, Nataša. 2016. Toponimija otoka Vira. *Otok Vir*. Ur. Magaš, Damir. Sveučilište u Zadru – Općina Vir. Zadar. 475–512.

Starešina, Petar. 1971. *Pomorstvo Silbe*. Institut JAZU u Zadru. Zadar.

Šimunović, Petar. 1972. *Toponimija otoka Brača*. Savjet za prosvjetu i kulturu Skupštine Općine Brač. Supetar.

Šimunović, Petar. 1973. Obalna toponimija Elafitskih otoka. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3. 467–473.

Šimunović, Petar. 1986. *Istočnojadranska toponimija*. Logos – Grafički zavod Hrvatske. Split – Zagreb.

Šimunović, Petar. 2004. *Bračka toponimija*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Šprljan, Nataša. 2017. Toponimija i govor otoka Rivnja. *Folia onomastica Croatica* 27. 69–101.

Vidović, Domagoj. 2008. Neretvanin i Neretljanin – od fra Luke Vladimirovića do danas. *Treći neretvanski književni, znanstveni i kulturni susret: fra Luka Vladimirović i Neretva*. Ur. Šešelj, Stjepan. Neretvanska riznica umjetnih i inih vrijednosti – Hrvatska kulturna zaklada – Hrvatsko slovo. Opuzen – Zagreb. 134–140.

Zimnitskaya, Hanna; von Geldern, James. 2011. Is the Caspian Sea a sea; and why does it matter? *Journal of Eurasian Studies* 2/1. 1–14.

NAMES OF THE SEA UNITS IN THE CROATIAN PART OF THE ADRIATIC SEA

As part of the Mediterranean, the Adriatic Sea has been a hub of intense socio-economic interactions and cultural exchanges for thousands of years. These historical interactions have left a profound mark on Adriatic toponymy, representing a rich intangible cultural heritage repository. Adriatic toponymy has been extensively studied across various scientific disciplines. This paper presents the findings of a study on the names of the Adriatic Sea and its distinct marine units within the Croatian portion of this body of water. The research was conducted from a geographical perspective, utilizing diverse written and cartographic spatial data sources. Particular attention was given to analyzing the use of geographical names in this segment of Croatian toponymy. The study identified differing practices, most notably a dichotomy between officially recognized toponyms and those that are part of the vernacular lexicon of local communities. This divergence poses challenges in designing geospatial data infrastructures. Moreover, the research highlights an issue arising from omitting many locally used marine toponyms in official cartographic records, including the Register of Geographical Names and various geoinformation systems. With the depopulation and aging of the coastal and island populations, there is a significant risk that these undocumented names could be lost entirely.

Keywords: Adriatic Sea, geographical name, hydronym, geography, cartography

00

01

02

03

04

PROMJENE OJKONIMA I HODONIMA U BARANJI OD 1918. DO DANAS

Dimitrije Vukadinović

Srpsko narodno vijeće
email:
vukadinovi.dimitrije513@gmail.com

izvorni znanstveni rad

UDK 81'373.21(497.543)"1918/2021"
911.373:81'373](497.543)"1918/2021"
DOI 10.21861/GEOG.01.04

SAŽETAK

Kao i mnogi drugi dijelovi Hrvatske, Baranja prolazi kroz drastične promjene tijekom 20. stoljeća, a te se promjene izrazito odražavaju na ojkonime i hodonime. Rad se bavi promjenama ojkonima i hodonima na prostoru Baranje u periodu od 1918. do danas. U prvome se dijelu rada obrađuju promjene imena naselja s mađarskih na hrvatska imena. Promjene se događaju nakon Prvog svjetskog rata. Drugi dio rada odnosi se na analizu i kategorizaciju hodonima u mjestima Baranje od 1945. do 1991. godine. Nakon toga, analiziraju se i kategoriziraju promijenjena imena ulica nakon 1990-ih i uspoređuju s prijašnjim razdobljem. Zadnji dio rada iznosi rezultate anketnog istraživanja na prostoru Baranje. Anketom je ispitano korištenje i učestalost korištenja starim i neslužbenim imenima u svakodnevnom govoru za naselja u Baranji i ulice u Belom Manastiru.

Ključne riječi: ojkonimi, hodonimi, toponimija, povijesni pregled, Baranja

1. UVOD

Predmet su istraživanja ovog rada ojkonimi i hodonimi Baranje. Imena naselja, tj. ojkonimi, često sežu duboko u povijest i predstavljaju kontinuitet te pridonose stvaranju lokalnog identiteta, osjećaja zajedništva i pripadanja kolektivu. Drastična promjena ojkonima može predstavljati diskontinuitet s prijašnjim razdobljima i naglašavati promjenu u društvu. To je prisutno na prostoru Baranje nakon Prvog svjetskog rata. Južni krajevi Baranje ulaze u sastav Kraljevine SHS, te se izdvajaju iz mađarskog kulturnog prostora i utjecaja mađarizacije (Horvat 2013). Kako bi se naglasila promjena vlasti, dolazi do demađarizacije prostora, primarno kroz promjene ojkonima.

Hodonimi su službena imena za ulice, mostove i slično (URL 1). Odluka po kome ili po čemu će hodonim nositi ime uvijek je politički uvjetovana jer promjene dolaze nakon donošenja službenih odluka lokalne samouprave i centralne vlasti, stoga se rijetko može izdvojiti od političke sfere događanja u državi ili naselju (Romanova 2021). Upravo kroz analizu promjena ojkonima i hodonima možemo uvidjeti promjene u društvu, što je vidljivo u Baranji jer nakon svake društvene promjene u 20. stoljeću dolazi do promjene ojkonima ili hodonima (Horvat 2013).

Temeljni je cilj ovoga rada utvrditi i analizirati promjene ojkonima i hodonima u Baranji od 1918. do danas. Uz navedeno, rad se bavi i upotrebom vernakularnih ojkonima Baranje, kao i hodonima u Belom Manastiru. Beli Manastir odabran je jer ima najviše vernakularnih hodonima u Baranji, dok ostala naselja imaju samo nekoliko, npr. u Kneževim Vinogradima ima samo dva: Kulska ulica za Ulicu

Svetozara Miletića i Šepska ulica za Ulicu Šandora Petefija.

Na temelju poznavanja prostora i predmeta istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

- društvene promjene u Baranji bile su popraćene promjenama imena ulica ili naselja
- stupanj promjene hodonima povezan je sa zastupljenosti etničke manjine
- stare ojkonime i danas upotrebljava lokalno stanovništvo
- lokalno stanovništvo Baranje poznaje prethodna i lokalna imena ulica.

2. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Toponimi su zanimljiva tema mnogim autorima, stoga je mnogo radova napisano o njima, no specifično o toponimima Baranje imamo samo nekoliko radova. Baranjskim toponimima i njihovom analizom bavili su se autori: Ante Sekulić (1997) u djelu *Hrvatski baranjski mjestopisi: povijest hrvatskih imena mjesta u Baranji*, Krešimir Međeral-Sučević u članku *Usporedni pregled hrvatskih i mađarskih baranjskih ojkonima* (2006), Željko Predojević u članku *O toponimima južne Baranje podno sjeverne strane Banskog brda* (2012) i Aleksandar Horvat u članku *Promjene imena naselja u Baranji 1922. godine* (2014). Što se tiče hodonima na prostoru Baranje autorice Julijana Vladetić i Vesna Jurić (2010) te Vesna Jurić (2012) bavile su se podrijetlom uličnih imena, no samom analizom promjena nitko se do sada nije bavio.

Istraživanje ojkonima Baranje provedeno je s pomoću usporedbe postojećih radova (Horvat 2014 i Međeral-Sučević 2006) i razgovora s lokalnim stanovništvom. Za istraživanje promjena hodonima Baranje korišteni su službeni glasnici i karte s navedenim promjenama ulica dobivenim od Državne geodetske uprave, Odjela za katastar nekretnina Beli Manastir. Dobiveni podatci uspoređeni su s današnjim kartama hodonima. Anketno istraživanje provedeno je od 8. do 28. lipnja 2023. godine na uzorku od 142 ispitanika, internetskim upitnikom putem *Google Forms*a. Za provedbu ankete primijenjena je metoda snježne grude.

3. BARANJA – POJAM I DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA

Pod pojmom Baranja često možemo naići na dvije definicije prostora. Kada govorimo o Baranji, bitno je naglasiti govorimo li o cijeloj Baranji ili o hrvatskom dijelu Baranje, koja se često navodi kao južna Baranja. Područje Baranje dijeli se na sjeverni, tj. mađarski, i južni, tj. hrvatski, dio od 4. lipnja 1920. potpisivanjem Trianonskog mirovnog sporazuma (Horvat 2013). Fokus ovoga rada bit će na hrvatskoj Baranji.

Poznavanje strukture stanovništva potrebno je za razumijevanje promjene ojkonima i hodonima u Baranji. Struktura stanovništva, posebno nacionalna struktura stanovništva, utjecala je na odluku postavljanja granice s Mađarskom nakon Prvog svjetskog rata te je tako utjecala na promjene ojkonima (Horvat 2013). Također, promjena hodonima, kao što će kasnije biti prikazano, povezana je s udjelom manjinskog stanovništva.

00

01

02

03

04

Tab. 1. Broj stanovnika po jedinicama lokalne samouprave Baranje 2021. godine

JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE	BROJ STANOVNIKA
Grad Beli Manastir	7973
Općina Darda	5427
Općina Bilje	4772
Općina Kneževi Vinogradi	3357
Općina Čeminac	2484
Općina Draž	1949
Općina Petlovac	1874
Općina Jagodnjak	1500
Općina Popovac	1446

Izvor: Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2021. godine: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima.

Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2021. godine broj stanovnika Baranje iznosi 30 782 stanovnika (Tab. 1). Budući da Baranja ne čini jednu administrativnu jedinicu, ona se kao takva i ne navodi na popisu stanovništva, nego proizlazi iz zbrajanja broja stanovnika pojedinačnih administrativnih jedinica. Jedna od ključnih karakteristika baranjskog prostora jest multietničnost. Od svih narodnosti na prostoru Baranje, tri možemo izdvojiti kao dominantne: Hrvati, Srbi i Mađari (Tab. 2). Podrijetlo stanovnika često se može očitovati iz ojkonima ili hodonima. Na primjer, stanovnici Novog Nevesinja vuku svoje korijene s područja Hercegovine i okolice mjesta Nevesinje. Isto tako, stanovnici Novog Bezdana vuku svoje korijene iz naselja Bezdani u Bačkoj. Uz navedene nacionalnosti u prošlosti Nijemci i Židovi također su činili znatan dio stanovništva.

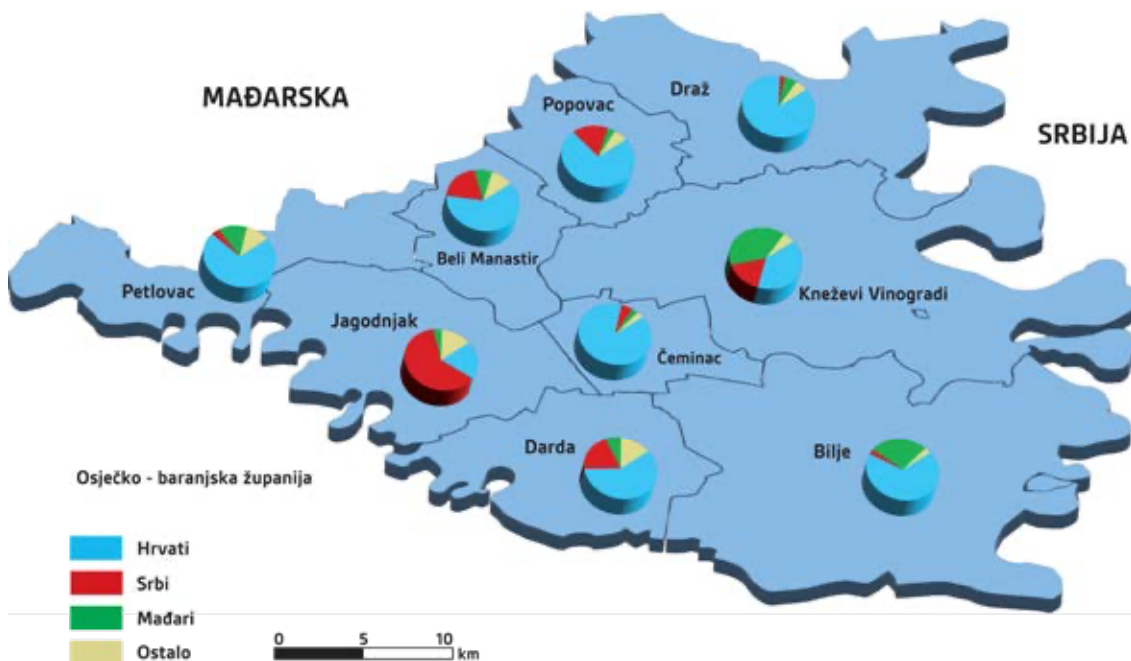
Tab. 2. Nacionalna struktura po upravnim gradovima i općinama u Baranji

Grad/Općina	Hrvati		Srbi		Mađari		Ostalo	
	aps. broj	%	aps. broj	%	aps. broj	%	aps. broj	%
Beli Manastir	4957	62,17	1605	20,13	637	7,99	774	9,71
Bilje	3256	68,23	133	2,79	1238	25,94	145	3,04
Čeminac	2215	89,17	126	5,07	71	2,86	72	2,90
Darda	3224	59,41	1090	20,08	381	7,02	732	13,49
Draž	1391	71,37	38	1,95	432	4,51	88	4,51
Jagodnjak	300	20	943	62,87	58	3,87	199	13,26
Kneževi Vinogradi	1334	39,74	554	16,50	1299	38,7	170	5,06
Petlovac	1366	72,09	70	3,74	244	13,02	194	10,35
Popovac	1076	74,41	235	16,25	47	3,25	88	6,09
UKUPNO	19119	62,11	4794	15,57	4407	14,32	2462	8,00

Izvor: Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2021. godine: stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama.

Od ukupnog broja stanovnika najveću populaciju čine Hrvati s 19 119 stanovnika ili 62,11 % ukupne populacije (Sl. 1). Od nacionalnih manjina najveću populaciju čine Srbi s 4794 stanovnika ili 15,57 %. Neznatno manje čine Mađari s 4407 stanovnika ili 14,31 %. Gotovo u svim administrativnim jedinicama Baranje većinu stanovništva čine Hrvati. Jedine općine u kojima oni ne čine znatnu većinu jesu: Jagodnjak i Kneževi Vinogradi. U Općini Jagodnjak većinu stanovništva čine Srbi, te je u njoj najmanji postotak Hrvata od svih baranjskih općina. Općina Kneževi Vinogradi ima najheterogeniju strukturu stanovništva. Najveći postotak stanovništva čine Hrvati, no Mađari čine skoro jednak udio, tj. samo 1 % manje. Uz Hrvate i Mađare, Srbi također čine znatan dio stanovništva, tj. 16,5 % stanovništva.

Sl. 1. Nacionalna struktura stanovništva Baranje po jedinicama lokalne samouprave 2021. godine

4. OJKONIMI U BARANJI

Nakon Prvog svjetskog rata oformila se prva jugoslavenska država. Budući da Baranja nije bila dovoljno velika da oformi svoju oblast, spojena je s Bačkom i formirana je Bačko-baranjska oblast. Centar ove oblasti nalazio se u Novom Sadu te inicijativa za promjenom ojkonima dolazi upravo iz tog središta. Lokalno slavensko stanovništvo koristilo se isključivo mađarskim ojkonimima, samo su ih prilagođavali svojem izgovoru, stoga je bila potreba uvođenja novih slavenskih ojkonima. Službena odluka za promjenu ojkonima u Baranji donesena je 15. svibnja 1922. godine. U službenoj odluci navedeni su kriteriji pri određivanju novih ojkonima (Horvat 2014):

- mađarski ojkonimi trebaju biti zamijenjeni novim ojkonimima u slavenskom duhu
- trebaju se poštivati prijedlozi lokalnog slavenskog stanovništva
- novi ojkonimi trebaju biti potkrijepljeni povijesnim dokumentima iz ranijih razdoblja
- prevođenje mađarskih ojkonima treba prilagoditi slavenskom jeziku
- zadržavanje starih ojkonima ako je potvrđeno da su slavenskog podrijetla.

Kriteriji su u većini slučajeva poštovani, no postoje primjeri u kojima se određeni kriterij zanemaruje (Tab. 3). Na primjer, mjesto Petarda dobiva novo ime Baranjsko Petrovo Selo, iako je staro ime Petarda slavenskog podrijetla, ili se mađarska imena neslavenskog podrijetla zadržavaju, kao na primjer Bilje. Nakon promjena 1922. godine mađarski ojkonimi postaju opet službeni tijekom mađarske okupacije u Drugom svjetskom ratu. Nakon oslobođenja Baranje krajem Drugog svjetskog rata slavenski ojkonimi iz 1922. godine opet su postavljeni za službene te su službeni i danas (Lazić 1979).

Tab. 3. Mađarski ojkonomi u Baranji

Naselje	Mađarski toponim	Naselje	Mađarski toponim
Baranjsko Petrovo Selo	Petárda	Mitrovac	Mitvárpuszta
Batina	Kiskőszeg	Novi Bezdan	Újbezdán
Beli Manastir	Pélmonostor	Novi Bolman	Újbolmány
Bilje	Bellye	Novi Čeminac	Újlaskafalu
Bolman	Bolmány	Novo Nevesinje	Botond
Branjina	Baranyakisfalud	Petlovac	Baranyaszentistván
Branjin Vrh	Baranyavár	Podolje	Nagybodolya
Čeminac	Laskafalu	Podravlje	Jenőfalva
Darda	Dárda	Popovac	Baranyabán
Draž	Darázs	Suza	Csúza
Duboševica	Dályok	Šećerana	Cukorgyár
Gajić	Hercegmárok	Šumarina	Benge
Grabovac	Albertfalu	Švajcarnica	Őrhely
Jagodnjak	Kácsfalu	Tikveš	Tököspuszta
Jasenovac	Öbölpuszta	Topolje	Izsép
Kamenac	Kő	Tvrđavica	Kisdárda
Karanac	Karancs	Uglješ	Ölyves
Kneževi Vinogradi	Hercegszöllős	Vardarac	Várdaróc
Kneževo	Főherceglak	Zmajevac	Vörösmart
Kopačevo	Kopács	Zlatna Greda	Bokroshátpuszta
Kotlina	Sepse	Zeleno Polje	Szentistvánpuszta
Kozarac	Keskend	Torjanci	Torjánc
Kozjak	Keskenyerdő	Sokolovac	Katalinpuszta
Luč	Lőcs	Podunavlje	Dunaipuszta
Lug	Laskó	Mece	Mecepuszta
Majške Međe	Szeglak	Mirkovac	Frigyesföld

Izvor: Izradio autor prema podacima iz Međeral-Sučević (2006) i Horvat (2014).

00

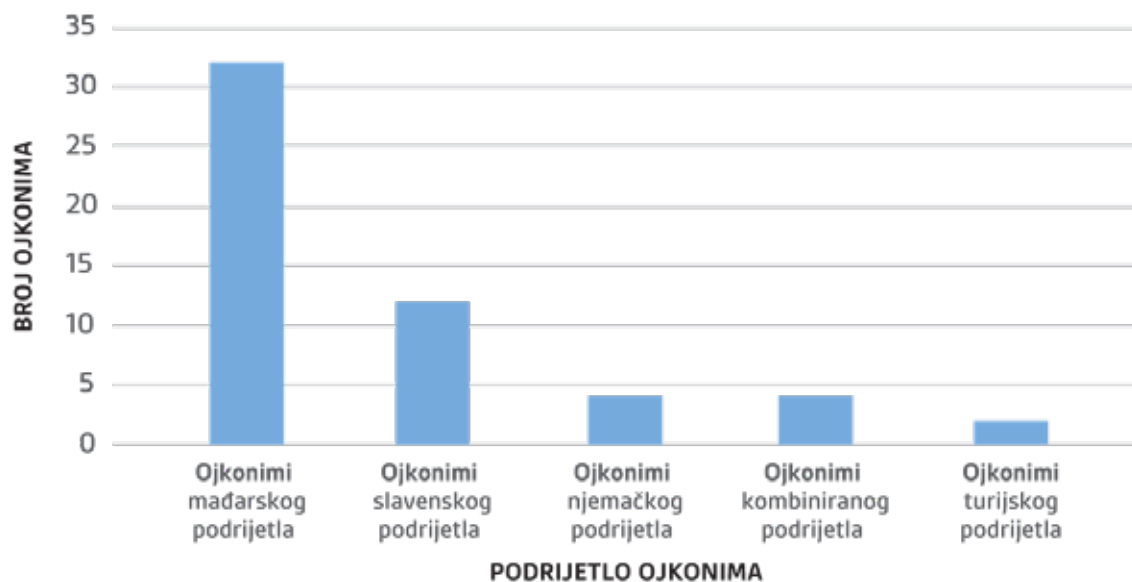
01

02

03

04

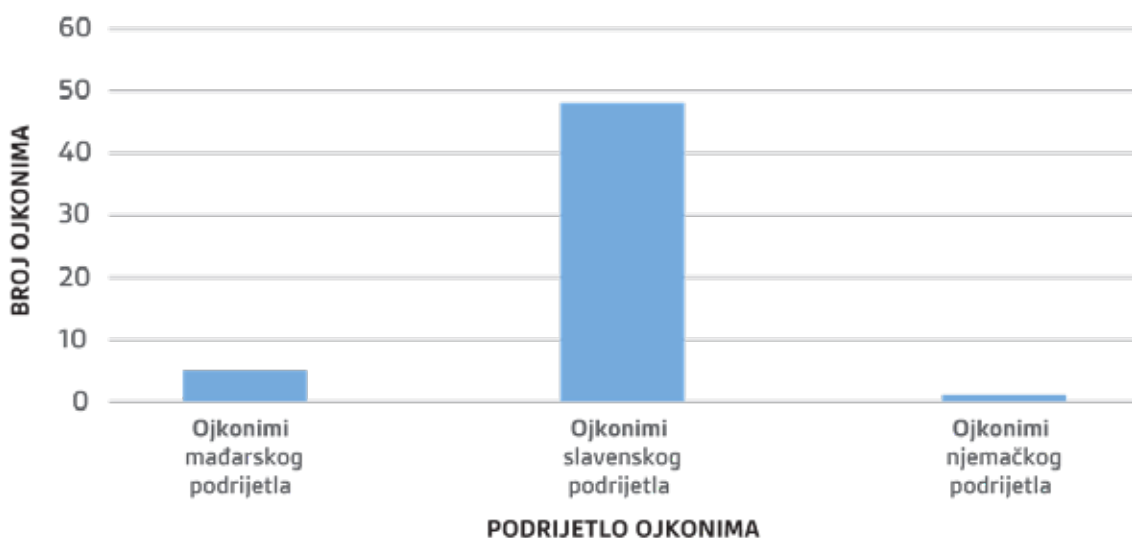
Mađarske ojkonime u Baranji možemo kategorizirati prema jeziku podrijetla: mađarski, slavenski ili njemački.

Sl. 2. Mađarski ojkonimi Baranje prema podrijetlu

Izvor: Izradio autor prema podacima iz Međeral-Sučević (2006) i Horvat (2014).

Prema Sl. 2. vidimo da ojkonimi mađarskog podrijetla čine znatnu većinu. Promjene ojkonima 1922. godine primarno su provedene radi demađarizacije prostora Baranje. Usporedimo li dijagram na Sl. 2. s dijagramom na Sl. 3. vidimo da je demađarizacija provedena te većina ojkonima danas ima slavensko podrijetlo. No, neki su ojkonimi mađarskog podrijetla ostali i danas službeni, samo u slaveniziranom obliku. Primjeri su takvih imena naselja Bilje i Vardarac. Zadržan je i jedan ojkonom njemačkog podrijetla: Bolman.

Sl. 3. Ojkonimi Baranje nakon promjene 1922. prema podrijetlu

Izvor: Izradio autor prema podacima iz Međeral-Sučević (2006) i Horvat (2014).

Među mađarskim ojkonomima često se mogu naći različiti nazivi za naselje: *var* (grad), *falú/falva* (selo), *puszta* (pustara), *föld* (zemlja) i *lak* (naselje) (Međeral-Sučević 2006). Najčešći je od njih sufiksoid *-puszta*, što znači pustara. Pustare su jedne od specifičnosti baranjskog prostora. Bile su radnička naselja u sklopu beljskog vlastelinstva međusobno odvojene zelenim poljima (Barišić 2019).

Hodonimi su službena imena za ulice, prijelaze, mostove, tunele i slično (URL 1). Ljudi se svakodnevno susreću s hodonimima i služe nam kao orijentiri u prostoru. Odluka po kome ili po čemu će hodonim nositi ime uvijek je politički uvjetovana i rijetko se može izdvojiti od političke sfere događanja u državi ili naselju (Romanova 2021). Primarna je uloga hodonima pomoć u orijentaciji i lakše vođenje administracije, no imaju i političku i komemorativnu funkciju. Hodonimi ne moraju ispunjavati sve funkcije. Alfanički hodonimi, kao oni u američkim gradovima, imaju orijentacijsku funkciju, a nemaju komemorativnu funkciju. Iako i dalje postoji politička inicijativa koja će ulica nositi ime *First Street* (Azaryahu 1996). Politički režim s pomoću hodonima ugrađuje specifična značenja u javni prostor (Šakaja 2015). Odabirom izvora hodonima određuje se što čini dio kolektivnog kulturnog sjećanja određenog prostora. Kolektivno kulturno sjećanje predstavlja dio povijesti kolektiva koji se u tom periodu smatra ispravnim i vrijednim pamćenja (Azaryahu 1996).

Promjene hodonima najčešće su nakon nagle promjene društvenog i političkog sustava. Najizraženije promjene hodonima događale su se nakon uspostave komunističke vlasti. Komunističke vlasti bile su svjesne moći simbola u prostoru, stoga su sustavno dodjeljivale imena ulica koji odgovaraju njihovu narativu (Šakaja 2015). Naravno, ovo nije bilo specifično samo za Baranju ili Hrvatsku, isti su se procesi događali i u drugim jugoslavenskim republikama (Faber 2019), kao i u drugim komunističkim zemljama, kao npr. u Rumunjskoj (Light, Nicolae i Suditu 2002). Upravo u ovo vrijeme većina baranjskih naselja dobiva prve hodonime. Naravno, određena naselja, kao Branjina i Beli Manastir, imala su već uspostavljene hodonime jer su bila važnija naselja. No, u većini naselja Baranje prevladavala su pučka imena ulica, npr. *Dugački*, veliki sokak u Bolmanu.

Kao što je već rečeno, hodonimi odražavaju političku ideologiju, stoga se većina imena poklapa s komunističkom ideologijom, ali i uz to odražavaju lokalnu povijest. Hodonimi u Baranji za vrijeme Jugoslavije najčešće nose imena prema osobama hrvatskog podrijetla, no znatan broj ulica nosi ime osoba drugih nacionalnosti. Zbog znatnog broja Mađara, pojedini hodonimi odnose se na mađarske povijesne ličnosti, kao Šándor Petefi i Lajoš Košut. Kroz hodonime pokušalo se povezati sav prostor Jugoslavije i naglasiti povezanost svih naroda Jugoslavije. Primjeri su toga hodonimi prema osobama jugoslavenskog podrijetla, kao Ivan Cankar ili Branko Radičević. Takve smo primjere mogli naći po cijeloj Jugoslaviji. U Zagrebu se i danas nalaze ulice Ivana Cankara i Petra Petrovića Njegoša, a do 1990-ih bila je i Beogradska ulica. U Beogradu je većina tih hodonima promijenjena, a postojale su, npr. Ulica Matije Gupca i Zagrebačka ulica.

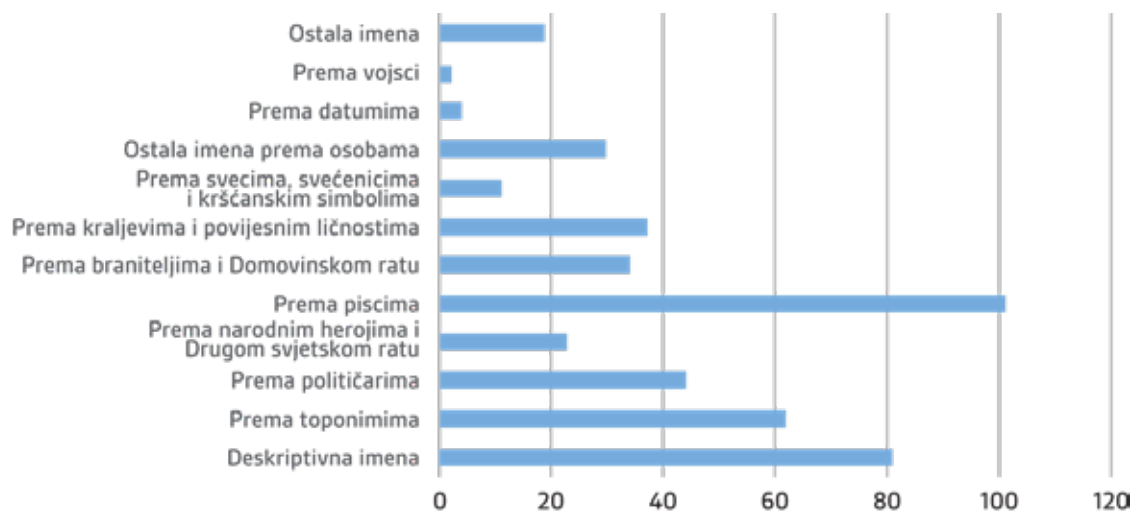
00

01

02

03

04

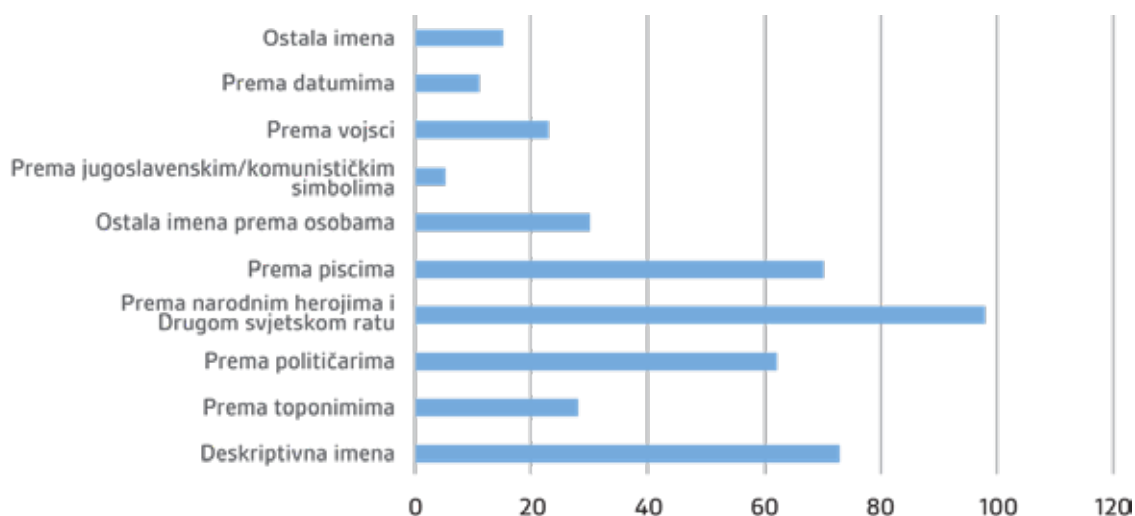

Sl. 4. Kategorizacija hodonima Baranje za vrijeme Jugoslavije

Izvor: Izradio autor prema podacima iz službenih glasnika.

Prema Sl. 4. možemo vidjeti utjecaj političke ideologije na dodjeljivanje imena ulicama jer najviše ulica nosi imena prema narodnim herojima, partizanima i žrtvama Drugog svjetskog rata. Hodonimi su služili i kao odraz lokalne povijesti, tj. izraz lokalnog identiteta, te su često nosili imena prema lokalnim povijesnim ličnostima (Crljenko 2008). Specifično su za prostor Baranje postojali hodonimi prema Jovanu Laziću, Sari Bertić i Erni Kišu. Oni su bili partizani poginuli u ratu. Za vrijeme Jugoslavije postojao je „kvazikult“ oko njih troje, gotovo je svako naselje nosilo barem jedan hodonim prema jednom od njih troje. U Belom Manastiru, Dardi i Bilju bili su hodonimi prema svima trima, a u Belom Manastiru nalazile su se i njihove biste. Uz njih specifični su hodonimi za Baranju i prema 51. diviziji koja je oslobodila Baranju tijekom Drugog svjetskog rata. Hodonimi služe i za odavanje počasti palim borcima, stoga su bili česti hodonimi prema lokalnim osobama stradalim u ratu.

Česti su i deskriptivni hodonimi. Oni se najčešće odnose na izgled ulice, položaj ulice ili objekt u ulici. Jedan je od najčešćih primjera takve ulice Planinska ulica. Naziv *planina* odnosi se na Bansko brdo za koje se lokalno stanovništvo koristi izrazima *Baranjska planina* ili samo *Planina*.

Sl. 5. Kategorizacija današnjih hodonima Baranje

Izvor: Izradio autor prema podacima iz službenih glasnika.

Nakon raspada Jugoslavije i završetka Domovinskog rata, dolazi do uspostave novih hodonima koji više odgovaraju novom političkom uređenju. Prema Sl. 5. možemo vidjeti da dolazi do opadanja hodonima prema narodnim herojima, partizanima i žrtvama Drugog svjetskog rata, no ne do potpuna brisanja. Najočitiji primjer toga može se naći u Suzi i Zmajevcu. U oba naselja glavna ulica i dalje nosi ime prema maršalu Titu. Usporedno, imena ulica prema baranjskim partizanima u gotovo svakom su naselju promijenjena. Na primjeru Petlovca, samo je jedna ulica promijenjena, Ulica Jovana Lazića, a ostavljena je Ulica Ive Lole Ribara. Stoga možemo vidjeti da, iako su određeni hodonimi povezani s Jugoslavijom ostavljeni, oni hodonimi koji se odnose na lokalne partizane uglavnom su promijenjeni. Jedino gdje se danas još mogu naći hodonimi prema baranjskim partizanima jest Općine Jagodnjak.

Najčešća kategorija hodonima sada su prema piscima, skladateljima i umjetnicima. Dok su se za vrijeme Jugoslavije mogla vidjeti imena prema piscima s prostora cijele Jugoslavije, kao Branko Radičević ili Ivan Cankar, danas su pisci i umjetnici gotovo isključivo s prostora Hrvatske. Jedini pisci nehrvatskog podrijetla koji su se zadržali od vremena Jugoslavije jesu mađarski pisci, kao Šandor Petefi ili Mór Jókai. Može se zamijetiti i jedna specifična kategorija, hodonimi prema hrvatskim piscima ili znanstvenicima srpskog podrijetla. Tako se u Belom Manastiru mogu naći ulice prema Vladanu Desnici i Josipu Pančiću. Ovo možemo smatrati kompromisom, budući da Srbi i dalje čine znatan dio stanovništva, novi hodonimi pokušavaju to reflektirati, no koristeći se osobama srpskog podrijetla iz Hrvatske.

Dio hodonima odnosi se na hrvatske branitelje i Domovinski rat. Oni su odraz nove hrvatske vlasti i povijesnih događanja koje su dovele do samostalne Hrvatske. Uz to, možemo vidjeti da sada postoje hodonimi prema svećenicima, svetcima i kršćanskim motivima. Budući da je komunistička vlast promovirala ateizam, hodonimi prema svetcima ili svećenicima bili su u potpunosti zabranjeni.

Najčešći hodonimi u Baranji za vrijeme Jugoslavije bili su prema Ivi Loli Ribaru, Matiji Gupcu, Vladimiru Nazoru i Šandoru Petefiju. Hodonimi prema Matiji Gupcu i mađarskim ličnostima jedini su hodonimi koji su u svim naseljima ostali nepromijenjeni nakon mirne reintegracije. Hodonimi prema tri najvažnija baranjska partizana, Jovanu Laziću, Sari Bertić i Erni Kišu također su bili relativno rašireni. No, danas su gotovo u potpunosti zaboravljeni, hodonim prema Sari Bertić ostao je samo u Bolmanu, a prema Jovanu Laziću samo u Majškim Međama. Hodonimi prema Erni Kišu potpuno su izbrisani. Stoga možemo vidjeti trend odmicanja od lokalne povijesti jer se znatno manje novih hodonima odnosi na lokalne osobe. Od novih hodonima najčešći su prema Anti Starčeviću, koji se nalaze u Duboševici, Kozarcu, Čemincu, Dardi, Kneževu i Belom Manastiru.

S pomoću usporedbe promjena zamjećujemo da postotak manjinskog stanovništva u naseljima utječe na stupanj promjene hodonima u naselju. Općina Jagodnjak nema nijednu promjenu hodonima, a ima 80 % manjinskog stanovništva. Suprotno, općina s najviše promjena, Općina Čeminac, ima samo 10,83 % manjinskog stanovništva, a čak 81,25 % hodonima je promijenjeno. Ovu hipotezu potvrđuju i promjene u Općini Kneževi Vinogradi. Kneževi Vinogradi druga su općina po udjelu manjinskog stanovništva, točnije 60,26 %, a samo 14,29 % hodonima je promijenjeno. Slične podatke mogli smo vidjeti i kod općina Bilje, Draž i Popovac. Iz tih podataka možemo zaključiti da su udio manjinskog stanovništva i stupanj promjene hodonima obrnuto recipročni. To znači da ako je stupanj manjinskog stanovništva veći, stupanj promjena hodonima je manji, i obratno, ako je stupanj manjinskog stanovništva manji, stupanj promjena hodonima je veći. No, Općina Petlovac, Općina Darda i Grad Beli Manastir odstupaju od ovog pravila. Općina Petlovac ima mali udio manjinskog stanovništva, točnije 27,91 %, i mali stupanj promjena hodonima, točnije 11,76 %. Suprotno tomu, Beli Manastir i Darda imaju veliki stupanj promjena hodonima, točnije 74,76 % i 73,44 %, i veliki udio manjinskog stanovništva, točnije 37,83 % i 40,59 %. U njihovu slučaju broj i vidljivost ulica faktori su koji utječu

na promjenu hodonima. Općina Petlovac sastoji se od više manjih naselja koji pojedinačno nemaju znatan broj ulica, dok Općina Darda i Grad Beli Manastir sastoje se od većih naselja i imaju veći broj ulica. Stoga možemo smatrati da naselje s manjim brojem ulica ima i manji stupanj promjena, dok naselje s većim brojem ulica ima i veći stupanj promjena. Treba uzeti u obzir da su Beli Manastir i Darda dva najveća naselja u općini. Stupanj promjena povezan je s vidljivosti hodonima. Hodonimi u Belom Manastiru i Dardi zbog broja stanovnika vidljiviji su, stoga je stupanj promjena veći. Isto tako, Petlovac je rubna općina, a većina naselja u općini ne nalaze se na glavnoj prometnici, stoga su promjene u tim naseljima manje jer su hodonimi manje vidljivi.

5. LOKALNI OJKONIMI I HODONIMI U BARANJI – REZULTATI ANKETNOG ISTRAŽIVANJA

Lokalni ili vernakularni ojkonimi proizlaze dominantno iz prilagođavanja ili skraćivanja mađarskih ojkonima i skraćivanja hrvatskih ojkonima.

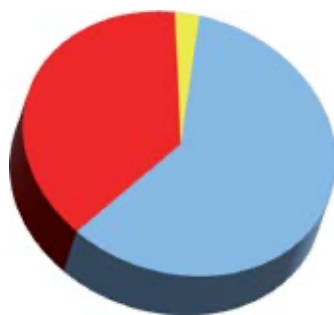
Tab. 4. Lokalni ojkonimi Baranje

NASELJE	LOKALNI TOPONIMI	NASELJE	LOKALNI TOPONIMI
Beli Manastir	Beli, Monoštor, Pelmonoštor	Kamenac	Ku, Kuva
B. Petrovo Selo	Petarda	Kneževo	Lak
Bilje	Belje	Kotlina	Šepša
Branjin Vrh	Brnjevar	Majške Međe	Štiljanovićevo
Branjina	Kišvaluba, Kišfaluba	Novo Nevesinje	Nevesinje
Darda	Tarda	Podolje	Bodolja
Draž	Daraž	Popovac	Ban
Duboševica	Daljok	Petlovac	Sentivanj
Grabovac	Albertfalu/Albertdorf	Šumarina	Benga
Jagodnjak	Kačvala, Kačvola	Topolje	Ižip
Karanac	Karanča	Vardarac	Dorac
Kneževi Vinogradi	Suljoš	Zmajevac	Velišmarta

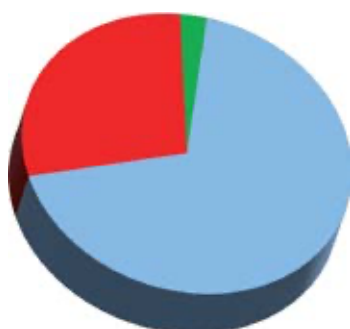
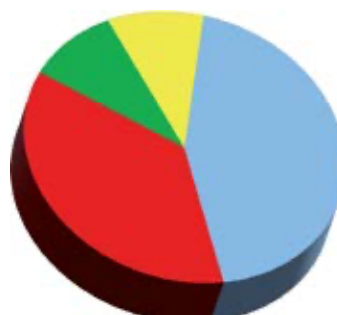
Izvor: Izradio autor prema podacima dobivenima razgovorom s lokalnim stanovništvom.

Do skraćivanja dolazi kod imena naselja složenih od dviju riječi, npr. Beli za Beli Manastir. Novo Nevesinje jedno je od 4 naselja u Baranji s pridjevom *novi* u imenu. Ostali su Novi Bezdan, Novi Bolman i Novi Čeminac. Kod navedenih naselja ne izbacuje se riječ *novi* jer bi došlo do nesporazuma. Bolman i Čeminac naselja su u Baranji, a naselje Bezdan nalazi se blizu Baranje, u Bačkoj. Budući da se Nevesinje nalazi u Bosni i Hercegovini, riječ *novi* izbacuje se iz ojkonima Novo Nevesinje u lokalnom govoru. Jedino naselje za koje se upotrebljava staro ime, a nije mađarskog podrijetla, jest ime Štiljanovićevo za Majške Međe, koje je bilo službeno za naselje do 1948. godine. Mnoga lokalna imena samo su prilagođeni oblici mađarskih imena hrvatskom izgovoru. Na primjer, Kácsfalu i Kačvala. Često je i skraćivanje mađarskih imena. Obično se izbacuju prvi dijelovi imena. Na primjer, za Kneževe Vinograde često se čuje ime Suljoš. Suljoš proizlazi iz mađarskog ojkonima, Hercegszollós, ali je prvi dio imena, *herceg*, izbačen. Takav je i slučaj s vernakularnim imenima: Kišvaluba, Lak, Ban i Sentivanj.

Korištenje ojkonima
Brnjevar među
stanovništvom mlađim
od 26 godina

Korištenje ojkonima
Brnjevar među
stanovništvom
od 26 do 45 godina

Korištenje ojkonima
Brnjevar među stanovništvom
starijim od 45 godina

- Koristim ovo ime
- Čuo/čula sam druge ljude da koriste ovo ime
- Znam za ime, no ne koristim ga i nisam čuo/čula druge ljude da ga koriste
- Nisam čuo/čula za ovo ime

Sl. 6. Korištenje lokalnim ojkonomom Brnjevar prema odabranim dobnim skupinama

Izvor: Izradio autor prema rezultatima ankete.

Kroz provedbu ankete zapaženo je da upotreba gotovo svakog vernakularnog ojkonima i hodonima opada s prolaskom vremena, tj. novije se generacije puno rjeđe njima koriste. To možemo zapaziti na primjeru prikazanom na Slici 6., koja prikazuje učestalost korištenja ojkonom Brnjevar prema odabranim dobnim skupinama. Jedina dva vernakularna ojkonima za koje nije zapažen takav trend jesu Beli za Beli Manastir i Suljoš za Kneževe Vinograde, kojima se koriste gotovo svi stanovnici ili su čuli za njih. Koliko se određeni vernakularni ojkonom upotrebljava, može se povezati s veličinom naselja. Primjer toga ime je Lak za Kneževo, ime za koji je rijetko tko čuo, a odnosi se na malo naselje. Usporedno je ime Monoštor za Beli Manastir, koje se također manje koristi, no znatno je veći broj stanovnika rekao da je čuo za to ime jer se odnosi na veće naselje.

Sl. 7. Lokalna imena ulica u Belom Manastiru

Izvor: Anketa; Korištenje starim i lokalnim imenima za naselja u Baranji i ulice u Belom Manastiru.

Sl. 8. Beli Manastir 1968. godine

Izvor: Geoportal Državne geodetske uprave (URL 2).

Prema Slici 7. možemo vidjeti da većina prometnih ulica u Belom Manastiru, tj. ulica bliže centru naselja, nosi lokalna imena. Lokalna imena proizlaze iz svakodnevnog govora stanovništva, stoga prometnije ulice češće imaju lokalno ime. Svakako još jedan faktor utječe na postojanje lokalnih imena, a to je duljina postojanja ulice. Usporedimo li Sl. 7. i Sl. 8., možemo vidjeti da je prije širenja Belog Manastira 1970-ih naselje bilo samo centar današnjeg naselja i skoro sve te ulice danas imaju lokalna imena. Budući da su gotovo sva lokalna imena deskriptivna, možemo zaključiti da su nastala zbog lakšeg snalaženja u prostoru.

00

01

02

03

04

6. ZAKLJUČAK

Baranja kao i mnogi drugi dijelovi Hrvatske prolaze kroz turbulentna događanja tijekom 20. stoljeća. Dolazi do političkih, kulturnih i društvenih promjena koje se odražavaju na stanovništvo i prostor. Upravo se te promjene mogu očitati u promjenama ojkonima i hodonima. Ojkonimi i hodonimi dio su toponimije nekog prostora. Odražavaju podrijetlo stanovništva i kulturu sjećanja. Ojkonimi Baranje mijenjaju se nakon Prvog svjetskog rata s mađarskih u slavenska imena. Proces je rezultat želje vlasti za demađarizacijom prostora te su uspostavljeni novi slavenski ojkonimi koji se upotrebljavaju do danas. Novi ojkonimi odražavaju danas dominantno slavensko stanovništvo, ali mađarski ojkonimi nisu zaboravljeni. S pomoću provedene ankete možemo vidjeti da se mađarski ojkonimi i danas upotrebljavaju među lokalnim stanovništvom, ali su prilagođeni slavenskom izgovoru. Može se vidjeti i trend zaboravljanja tih ojkonima jer mlađe generacije slabije poznaju vernakularne ojkonime od starijih generacija.

Hodonimi primarno služe za orijentaciju u prostoru, no imaju i političku funkciju. Hodonime određuju vlasti i one se poklapaju s njihovom političkom ideologijom. Komunistička vlast prva uvodi hodonime u sva naselja u Baranji, prije toga većina naselja nije imala hodonime, nego su ulice nosile pučka imena. Hodonimi, ne samo u Baranji, nego u cijeloj Hrvatskoj, odnosili su se na vojne divizije, narodne heroje i političare čije djelovanje odgovara komunističkoj ideologiji. Naravno, hodonimi odražavaju i lokalno stanovništvo, stoga su česti hodonimi prema mađarskim ličnostima poput Šandora Petefija. Promjene hodonima događaju se nakon mirne reintegracije 1998. godine, kada se brišu hodonimi povezani s Jugoslavijom, primarno prema narodnim herojima i partizanima. Novi hodonimi se referiraju na Domovinski rat i hrvatske povijesne ličnosti koje se nisu poklapale s komunističkom ideologijom, kao npr. Ante Starčević. Nisu svi hodonimi promijenjeni, tako da i danas postoje hodonimi prema narodnim herojima.

Promjene hodonima se mogu povezati i s udjelom manjinskog stanovništva. Možemo zaključiti da ako općina ima veći udio manjinskog stanovništva, promjena hodonima je manja i obratno. Uoči svih promjena lokalno je stanovništvo koristilo vernakularne hodonime, posebno u Belom Manastiru. Ta imena služe za lakše snalaženje u naselju, budući da su dolazila od objekata u ulici ili deskripcije ulice. Prva hipoteza, *društvene promjene u Baranji bile su popraćene promjenama imena ulica ili naselja*, je potvrđena. Svaka društvena promjena tijekom 20. stoljeća popraćena je promjenama ojonima ili hodonima. Prva promjena događa se nakon raspada Austro-Ugarske, kada su mađarski ojkonimi zamijenjeni slavenskim. Druga promjena događa se tijekom Drugog svjetskog rata, mađarske vlasti ponovo vraćaju mađarske ojkonime. Treća promjena događa se nakon Drugog svjetskog rata, nova jugoslavenska vlast vraća prijašnje slavenske ojkonime i uspostavlja hodonime u svim naseljima Baranje. I zadnja promjena se događa nakon mirne reintegracije, kada se mijenjaju hodonimi Baranje. Analizom promjena hodonima Baranje potvrđena je i druga hipoteza. Treća i četvrta hipoteza potvrđene su pomoću provedene ankete. Ustvrdeno je da lokalno stanovništvo koristi stare i lokalne ojkonime i hodonime.

LITERATURA I IZVORI

- Azaryahu, Maoz. 1996. *The power of commemorative street names*. *Environment and Planning D: Society and Space* 14. 311–330.
- Barišić, Nikolina. 2019. *Historijsko-geografski razvoj Baranje*. Diplomski rad. Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 56 str.
- Crljenko, Ivana. 2008. Izraženost identiteta u gradskoj toponimiji kvarnerskih i istarskih gradova. *Hrvatski geografski glasnik* 70. 67–90.
- Documenta – centar za suočavanje s prošlošću, https://documenta.hr/wp-content/uploads/2023/12/documenta_sisak_skupna_2023_a.pdf (pristupljeno 26. studenog 2024.).
- Faber, Marko. 2019. *Promjena ulične toponimije u post-jugoslavenskom periodu (1990. - 2018.): usporedba Zagreba i Beograda*. Završni rad. Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 22 str.
- Horvat, Aleksandar. 2013. Baranja 1918-1922, Malo istorijsko društvo – Novi Sad, Novi Sad
- Horvat, Aleksandar. 2014. Promjena imena naselja u Baranji 1922. godine (Prilog proučavanju baranjskih ojkonima). *Scrinia Slavonica* 14/1. 235–251.
- Jurić, Vesna. 2012. Čije ime nose nazivi ulica u Branjinom Vrh? *Godišnjak – ogranak matice hrvatske u Belom Manastiru* 9. 158–162.
- Lazić, Nada. 1979. *Baranja 1941 – 1945*. Historijski institut Slavonije i Baranje. Slavonski Brod.
- Light, Duncan; Nicolae, Ion; Suditu, Bogdan. 2002. Toponymy and the Communist city: Street names in Bucharest, 1948–1965. *GeoJournal* 56/2. 135–144.
- Međeral-Sučević, Krešimir. 2006. Usporedni pregled hrvatskih i mađarskih baranjskih ojkonima. *Folia onomastica Croatica* 15. 173–189.
- Odluka o izmjeni naziva ulica na području općine Darda*. Službeni glasnik Općine Darda 5. Darda. 1996.
- Odluka o određivanju naziva parka k.č.br. 880 u k.o. Beli Manastir*. Službeni glasnik Grada Belog Manastira 8. 2019., https://www.beli-manastir.hr/wp-content/uploads/2019/09/broj%208_19.pdf (pristupljeno 27. studenog 2024.).
- Odluka o određivanju naziva parka k.č.br. 1904/1 i 1904/2 u k.o. Beli Manastir*. Službeni glasnik Grada Belog Manastira 8. 2016., https://www.beli-manastir.hr/wp-content/uploads/2016/03/broj-8_16.pdf (pristupljeno 27. studenog 2024.).
- Odluka o promjeni naziva ulica i trgova na području Općine Popovac*. Službeni glasnik Općine Popovac 1. 2000., https://popovac.hr/download/slu%C5%BEbeni_glasnik/2000/Sluzbeni-glasnik-broj-01-2000.pdf (pristupljeno 27. studenog 2024.).
- Odluka o promjeni naziva ulica i trgova na području Općine Popovac*. Službeni glasnik Općine Popovac 2. 2000., https://popovac.hr/download/slu%C5%BEbeni_glasnik/2000/Sluzbeni-glasnik-broj-02-2000.pdf (pristupljeno 27. studenog 2024.).

00

01

02

03

04

Odluka o promjeni naziva ulica na području Općine Čeminac. Službeni glasnik Općine Čeminac 1. 2018., <https://mail.ceminac.hr/index.php/dokumenti/category/2-sluzbeni-glasnik-2018> (pristupljeno 27. studenog 2024.).

Odluka o promjeni naziva ulica na području Općine Čeminac. Službeni glasnik Općine Čeminac 11. 2017., <https://www.ceminac.hr/index.php/sluzbeni-glasnik-opcine-ceminac> (pristupljeno 27. studenog 2024.).

Odluka o promjeni naziva ulica u naselju Čeminac. Službeni glasnik Općine Čeminac 2. Čeminac. 2000.

Odluka o promjeni naziva ulica u naselju Kozarac. Službeni glasnik Općine Čeminac 1. Čeminac. 1999.

Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2021. godine: stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 26. studenog 2024.).

Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2021. godine: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima. Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 26. studenog 2024.).

Predojević, Željko. 2012. O toponimima južne Baranje podno sjeverne strane Banskoga brda, *Folia onomastica Croatica* 21. 173–194.

Promene u sastavu i nazivima naselja za period 1948. – 1990. Republički zavod za statistiku Srbije, <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2002/Pdf/G20026003.pdf> (pristupljeno 26. studenog 2024.).

Rješenje o izmjeni i određivanju naziva ulica u naseljima Kopačevo, Lug i Vardarac. Službeni glasnik Općine Bilje 2. 1999., <https://www.bilje.hr/Glasnici/SLGL2-1999.pdf> (pristupljeno 27. studenog 2024.).

Rješenje o izmjeni i određivanju naziva ulica u naselju Bilje. Službeni glasnik Općine Bilje 3. 1998., <https://www.bilje.hr/Glasnici/SLGL3-1998.pdf> (pristupljeno 27. studenog 2024.).

Rješenje o određivanju imena ulica na području Grada Belog Manastira. Službeni glasnik Grada Belog Manastira 6. Beli Manastir. 1999.

Rješenje o određivanju imena ulica na području Grada Belog Manastira. Službeni glasnik Grada Belog Manastira 3. Beli Manastir. 2000.

Rješenje o određivanju imena ulica na području Grada Belog Manastira. Službeni glasnik Grada Belog Manastira 8. Beli Manastir. 2000.

Rješenje o određivanju imena ulica na području Općine Draž. Službeni glasnik Općine Draž 1. Draž. 2000.

Rješenje o određivanju imena ulica na području Općine Kneževi Vinogradi. Službeni glasnik Općine Kneževi Vinogradi 9. Kneževi Vinogradi. 2000.

Rješenje o određivanju naziva ulice u Belom Manastiru (paralelno s ulicom Ante Starčevića). Službeni glasnik Grada Belog Manastira 7. 2008., https://www.beli-manastir.hr/wp-content/uploads/2013/10/broj-7_2008.pdf (pristupljeno 27. studenog 2024.).

Rješenje o određivanju naziva ulica u Poslovnim zonama Zapad i Jug u Belom Manastiru. Službeni glasnik Grada Belog Manastira 6. 2007., <https://www.beli-manastir.hr/wp-content/uploads/2013/10/broj->

6_2007.pdf (pristupljeno 27. studenog 2024.).

Romanova, Anastasia. 2021. Political Dynamics of Urban Hodonyms: A Case of Chisinau, Moldova. *Urbana* 22, 132–143.

Skulić, Ante. 1997. *Hrvatski baranjski mjestopisi: povijest hrvatskih imena mjesta u Baranji*. Školska knjiga. Zagreb.

Šakaja, Laura. 2015. *Uvod u kulturnu geografiju*. Leykam international. Zagreb.

Vladetić, Julijana; Jurić, Vesna. 2010. Čije ime nose nazivi ulica u Belom Manastiru? *Godišnjak – ogranak matice hrvatske u Belom Manastiru* 7. 105–118.

Žrtve rata 1941. – 1945. Muzej žrtava genocida Beograd, <https://www.muzejgenocida.rs/images/ZrtvePub/Hrv.pdf> (pristupljeno 26. studenog 2024.).

URL 1: About Onomastics, <https://www.americannamesociety.org/names/> (pristupljeno 30. studenog 2024.).

URL 2: Geoportal DGU, <https://geoportal.dgu.hr/#/> (pristupljeno 8. prosinca 2023.)

CHANGES IN OIKONYMS AND HODONYMS IN BARANJA FROM 1918. UNTIL PRESENT DAY

Baranja, like many other parts of Croatia, underwent drastic changes during the 20th century, strongly affecting oikonyms and hodonyms. This paper deals with changes in oikonyms and hodonyms in the Baranja area from 1918 until today. The first part of the paper explores how the names of places changed from Hungarian to Croatian ones after World War I. The second part of the paper concerns the analysis and categorization of hodonyms in the towns of Baranja from 1945 to 1991, along with the changes in hodonyms which occurred after the 1990s. The last part of the paper includes a survey conducted on a sample of residents from Baranja, and it examines the general use and the frequency of use of old or unofficial names of towns and streets.

Keywords: Baranja, oikonyms, hodonyms, street names

00

01

02

03

04

NAJČEŠĆA PITANJA I ODGOVORI O EGZONIMIMA

Ivana Crljenko

Sveučilište u Zadru
e-mail: icrljenko@unizd.hr

stručni rad

UDK 811.163.42'2
811.163.42'373.21
DOI 10.21861/GEOG.01.05

SAŽETAK

U radu se u obliku najčešće postavljenih pitanja i kratkih odgovora potkrijepljenih mnogim primjerima predstavljaju neke spoznaje o prilagođenim geografskim imenima, tj. egzonimima, te njihovu zastupljenosti i tretmanu u odnosu na izvorna imena, tj. endonime. Upućuje se i na glavne probleme vezane uz pisanje i uporabu egzonima te na posljedice koje nestandardizirani egzonimi imaju u praksi. Naglašava se uloga egzonima u svakom jeziku, čiji su sastavni dio, a time i dio kulturne baštine jezične zajednice koja ih stvara i upotrebljava. Ističe se njihova važnost u svakodnevnom govoru i službenoj uporabi. Zaključno se utvrđuje da je egzonime, poput endonima, potrebno standardizirati.

Ključne riječi: egzonim, endonim, standardizacija, hrvatski jezik

1. UVOD

Dugogodišnje bavljenje nekom temom nužno dovodi do opažanja reakcija na spomen te teme u javnosti, kao i do uočavanja poznavanja, interesa, percepcije važnosti, a onda i tretmana teme u domaćim i inozemnim stručnim i znanstvenim krugovima. Ako nije predmet nekog posebnog istraživanja, opažanje recepcije teme može se nametnuti kao svojevrsna neobavezna, popratna, pomalo zabavna empirijska aktivnost. Ta je aktivnost intrigantnija, a zaključci koji iz nje slijede očekivaniji, što je u javnosti tema terminološki manje poznata ili gotovo nepoznata, što je predmet njezina istraživanja specijaliziraniji, što je u jednom ili nekoliko znanstvenih područja rubnija te općenito slabije istražena, a unatoč svemu tomu sveprisutna.

Upravo su takva tema egzonimi, tj. prilagođena geografska imena. Izvan jezikoslovnih i geografskih krugova gotovo nepoznat stručni pojam egzonim, njegova nejasna definicija i različita uporaba egzonima (jer nisu standardizirani), slab interes za znanstvenim proučavanjem egzonima (jer se kao objekt istraživanja smatraju nedovoljno važnima ili prestižnima), rezultira marginalnim položajem unutar toponomastike, geografije i kartografije – triju ključnih znanosti koje se svojim metodama i aspektima proučavanja isprepliću upravo u proučavanju egzonima. Paradoksalno, egzonimi su svugdje oko nas, upotrebljavamo ih svakodnevno, a da toga vjerojatno nismo svjesni.

Rezultat nedovoljna poznavanja problematike egzonima jest stanje u kojem i danas postoje brojni otvoreni izazovi i nedoumice vezane uz njih. Iskustvo iz prakse pak upućuje na to da se te nejasnoće mogu sažeti u nekoliko osnovnih pitanja. Cilj je ovog rada istaknuti upravo takva pitanja i dati kratke odgovore na njih kako bi se egzonimi i njihova problematika približili široj hrvatskoj javnosti.

Premda se egzonimima na organiziranoj međunarodnoj razini bave stručnjaci od 2002., kad je pri Skupini stručnjaka za geografska imena pri Ujedinjenim narodima (*United Nations Group of Experts on Geographical Names*; UNGEGN; URL 1) iz 1959. osnovana Radna skupina za egzonime (*Working Group*

on *Exonyms*; WGE; URL 2), interes za njima mnogo je stariji. O tome svjedoče mnoge publikacije, od kojih su neke objavljene u 19. st., poput pravopisnih priručnika s uputama za pisanje geografskih imena iz stranih jezika, monografija o geografskim imenima nekog prostora, kao i onih o pisanju i uporabi geografskih imena, starih novina i stručnih članaka. Na primjer, u hrvatskim se pravopisima tematika pisanja geografskih imena iz stranih jezika adresira već početkom 20. st., doduše vrlo skromno. Tako se u četvrtom izdanju *Hrvatskog pravopisa* Ivana Broza (1906) navodi mali broj najpoznatijih primjera. Kasniji su pravopisi donosili sve više pravila vezanih uz pisanje egzonima, sa sve više primjera (Čilaš i Crljenko 2017).

Treba istaknuti i knjigu *The Rendering of Geographical Names* (1957) australskog geografa, geologa, povjesničara i prevoditelja Marcela Aurousseaua, jer se u njoj prvi put spominje i definira termin *egzonim*. Literatura posvećena egzonimima znatno se povećala nakon osnivanja Radne skupine za egzonime 2002. Od suvremenih autora izdvajaju se austrijski geograf i dugogodišnji sazivač Skupine Peter Jordan, britanski jezikoslovac Paul Woodman, estonski jezikoslovac Peeter Päll, južnokorejski geograf Sungjae Choo, slovenski geografi Drago Kladnik i Matjaž Geršič, poljski jezikoslovac Bogusław Zagórski i kartograf Maciej Zych, mađarska jezikoslovka Andrea Bölcskei, hrvatska geografkinja Ivana Crljenko i mnogi drugi. Brojni su njihovi radovi objavljeni u serijskoj publikaciji *Name and Place* (URL 3).

2. PITANJA I ODGOVORI

2.1. Što su egzonimi, a što endonimi?

Egzonim (prilagođenica, udomaćeno ime) prilagođeno je geografsko ime stranog geografskog objekta, dakle objekta smještena izvan područja nekoga jezika, koje se razlikuje od izvornog imena (endonima). Egzonimi su dio svakog jezika: Londres je francuski egzonim za engleski London, Parigi je talijanski egzonim za francuski Paris, a Dunaj je slovenski egzonim za austrijski Wien (hrvatski Beč). U hrvatskom jeziku riječ je o hrvatskim egzonimima: Apalačko gorje, Alpe, Bavarska, Beč, Budimpešta, Prag, Rajna, Rim, Venecija, Škotska, Vlaška nizina i dr. Na priloženom kartografskom isječku (Sl. 1) vidljivi su još neki hrvatski egzonimi: Balaerski otoci, Biskajski zaljev, Korzika, Tirensko more, Španjolska i dr.

Sl. 1. Isječak karte iz *Zemljopisnog atlasa za osnovnu školu* (2003.)

Za razliku od egzonima, endonim je izvorno ime, odnosno ime geografskih objekata na jeziku koji se govori na području na kojem je taj objekt smješten. U njemačkom jeziku endonimi su: Bayern, Berlin, Leipzig, Schwarzwald, a u hrvatskom: Brač, Daruvar, Dugi otok, Đakovo, Istra, Medvednica, Novigrad, Risnjak, Velebit, Vransko jezero, Zrmanja.

2.2. Po čemu se razlikuju?

Endonimi i egzonimi razlikuju se po smještaju geografskog objekta u odnosu na govornike, odnosno jezičnu zajednicu koja geografsko ime upotrebljava (jezik primatelja). Prema *Hrvatskom pravopisu* (2013), ako je objekt smješten izvan neke jezične zajednice, onda ta zajednica za njega upotrebljava ili izvorno ime na jeziku davatelju, tj. jeziku kojim se govori na području smještaja objekta, i to posve ga preuzimajući ako je iz latiničnog pisma (London, Ljubljana, Nantes), ili prema uobičajenom izgovoru u hrvatskom jeziku iz nelatiničnog pisma (Altaj, Bejrut) ili prema transkripcijskim i transliteracijskim pravilima za pojedine jezike ako je iz nelatiničnog pisma (Černivci, Doneck), ili se pak upotrebljava egzonim. Zajednica jezika primatelja može prilagoditi izvorno ime iz ćirilice (Moskva, Sofija, Zaporizja), iz drugih jezika (Aleksandrija, Himalaja, Šangaj), iz latinice (Budimpešta, Galicija, Kalifornija) ili može prevesti ime (Crno more, Nova zemlja, Žuta Rijeka).

2.3. Koliko je egzonima u odnosu na endonime?

Endonima je u svakom jeziku mnogo više od egzonima jer endonimi imenuju geografske objekte vlastitog, domaćeg područja, govornici se s njima susreću gotovo svakodnevno, bliski su im i poznati te se prema njima orijentiraju. Većinu imena iz stranih jezika zajednica jezika primatelja preuzima u izvornom obliku, dakle ne stvarajući svoje prilagođene oblike, jer se s njima rijetko susreće. Najčešće tek kad se u svijetu dogodi neka razarajuća prirodna nepogoda ili društveno-politički sukob, rat, nemiri i sl., nastaju uvjeti za potencijalno stvaranje novih egzonima jer dotad manje poznata geografska imena ulaze u žarište javnog interesa.

Broj egzonima u pojedinim jezicima ili zemljama dobiva se iz popisa egzonima koje su napravile neke države. Takve popise uglavnom izrađuju povjerenstva za geografska imena, jezikoslovni instituti ili geodetske uprave. Popisi mogu biti opširni ili sažeti, ovisno o tome u kojoj se mjeri u obzir uzima stupanj prilagodbe imena u odnosu na izvorno ime, odnosno koliko se egzonim razlikuje od endonima. Ta promjena može biti od jednog slova (Paris – Pariz), preko dijelom promijenjena imena (South Georgia – Južna Georgia), do potpuno različitog imena (Wien – Beč; Thessaloníki – Solun).

Za hrvatskih oko 125 000 endonima, koliko ih je popisano u *Registru geografskih imena* (URL 4), koji vodi Državna geodetska uprava, govornici drugih jezika imaju malen broj svojih egzonima. Na primjer, Poljaci imaju samo 60-ak poljskih egzonima za hrvatske geografske objekte (Chorwacja, Jeziora Plitwickie, Kanal Welebicki, Neretwa, Podrawie, Slawonia, Zagrzeb, Wielka Kapela) od ukupno oko 13 000 egzonima (Zych (ur.) 2013), a Slovenci tek 20-ak (Brioni, Brod na Kolpi, Grobniško polje, Hrvaško Zagorje, Kvarnerski zaliv, Medmurje, Plitviška jezera, Pulj) od ukupno oko 5000 egzonima (Kladnik i dr. 2013). U nas je popisano oko 3200 hrvatskih egzonima (Crljenko (ur.) 2018), od čega samo nekoliko iz Slovenije (Bledsko jezero, Kopar, Koruška). Iz Poljske ih je više, na primjer: Galicija, Gdanjsk, Gornja Šleska, Krakov, Varšava, Visla. Finski mrežni popis, u kojem postoji samo jedno finsko prilagođeno ime s hrvatskog područja, Kroatia (Hrvatska), sadržava oko 2000 egzonima (URL 5). Slovački ih ima oko 2000 (URL 6), a češki oko 2700 (URL 7).

2.4. Zašto i komu su važni egzonimi?

Egzonimi su, poput endonima, sastavni i ravnopravni dio svakog jezika, što znači da zajedno čine vokabular, ukupno jezično blago, a time i dio identiteta i kulturne baštine neke zajednice. Prema UNESCO-ovoj Konvenciji o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003., potvrđenoj u Hrvatskoj 2005. (Zakon u NN 5/2005), nematerijalna kulturna baština manifestira se u području „jezika kao sredstva komunikacije nematerijalne kulturne baštine”, što se onda odnosi i na geografska imena kao sastavne dijelove jezika. To, pak, znači da ih treba čuvati i njegovati.

Egzonimi su važni:

- a) govornicima jezika primatelja jer su korisni u svakodnevnoj komunikaciji i orijentaciji. Njima se govornici služe vrlo prirodno, ne promišljajući mnogo o njima, osim kad se oko njihova pisanja ili uporabe pojave neke nedoumice, npr. kada postoji višeimenost (uporaba više egzonima za isti objekt; Bjelokosna Obala i Obala Bjelokosti, Mađarska i Madžarska), ili kad nisu sigurni koji oblik upotrijebiti, endonim ili egzonim, a trebaju se odlučiti za jedan ili najviše dva oblika (npr. u kartografiji).
- b) u diplomaciji, međunarodnim odnosima i unutarnjim poslovima pojedine zemlje jer njih upotrebljava državni aparat u domaćim dokumentima i izjavama. Budući da se uporabom egzonima prenosi i politička poruka, nije nevažno koji će se oblik imena rabiti, endonim (npr. Zaporizžja za ukrajinski grad) ili egzonim (hrvatski Zaporizža prema ukrajinskom obliku ili Zaporozže prema ruskom obliku).
- c) u medijima, školstvu, kartografiji i drugim područjima prenošenja vijesti i znanja jer se s pomoću njih govornici orijentiraju u prostoru, šire znanje o jeziku i prostoru, ali i o kulturno-povijesnim vezama s područjima za koja postoje egzonimi
- d) znanstvenicima. I to jezikoslovcima, jer upućuju na dugu tradiciju prilagodbe i prevođenja geografskih imena, zatim geografima, povjesničarima, kulturolozima i politolozima, jer se iz njih mogu iščitati dugotrajne kulturne, političke i ekonomske, osobito trgovinske, veze između zajednice na čijem se prostoru nalazi geografski objekt i zajednice koja za taj objekt u svojem jeziku ima prilagođeni oblik.

2.5. Zašto su nastali i gdje ih je najviše?

Glavni razlog nastanka egzonima intenzivni su i dugotrajni odnosi između dviju jezičnih zajednica, pri čemu govornici jezika primatelja prilagođuju strano ime kako bi ga što lakše zapamtili i što točnije upotrebljavali. Naime, jezici se mogu toliko razlikovati da je govornicima mnoge endonime stranih jezika teško izgovarati i pravilno pisati i pamtiti (npr. lakše je i točnije izgovoriti Varšava, nego zapamtiti Warszawa). Egzonimi nastaju i ako se mogu lako prevesti (npr. lakše je Gornja Bavarska nego Oberbayern, Češko sredogorje nego České středohoří, Apeninski poluotok nego Penisola appenninica).

Budući da su odnosi najintenzivniji među bližim zajednicama, egzonima je više u susjednim područjima neke zajednice, nego u udaljenim dijelovima svijeta (Crljenko 2020). Primjerice, više hrvatskih egzonima postoji za objekte u Italiji, Austriji i Mađarskoj, nego za udaljeni Novi Zeland, Koreju ili Boliviju.

Egzonimi postoje i za povijesno ili danas svjetski važne geografske objekte (Bejrut, Fukušima, Hirošima) te za prekogranične objekte koji se prostiru kroz više govornih područja (Alpe, Dunav, Rajna).

2.6. Kako znamo koju inačicu i oblik imena (egzonim ili endonim) odabrati?

Dva su osnovna problema vezana uz egzonime – neujednačeno pisanje i nedosljedna uporaba (Crljenko 2019). Tko god je trebao zapisati veliki broj egzonima, npr. pri izradi atlasa svijeta ili pisanja školskog udžbenika iz geografije, u izvorima je pronašao različita rješenja njihova pisanja i uporabe pa je imao najmanje dvije dvojbe: 1) koju inačicu istog imena zapisati, 2) koje ime odabrati, egzonim ili endonim, ili oba.

Što se prve dvojbe, odnosno neujednačenog pisanja tiče, ona uglavnom ovisi o jezičnim čimbenicima. U hrvatskim se izvorima mogu pronaći Apalači i Apalačko gorje; Balqaško, Balkaško i Balhaško jezero; Beirut, Bejrut i Bairut; Kajmanski otoci i Caymansko otočje; Mađarska i Madžarska; Taškent i Toškent. Vjerojatno je najbolji primjer imena pacifičke otočne države Salomonovi Otoci, koju se može pronaći i u inačicama Salamunovi Otoci, Solomonovi Otoci, Slomonski Otoci, Salomonski Otoci i Salamunski Otoci. Ta se dvojba rješava primjenom pravopisnih normi hrvatskog jezika, tj. prema uobičajenom izgovoru u hrvatskom, te sukladno s nekim načelima, poput tradicije i frekventnosti uporabe pojedine inačice ili lake prevodivosti.

Druga dvojba, odnosno nedosljedna uporaba egzonima složenija je od prve jer odabir između egzonima i endonima ovisi o više jezičnih, ali i izvanjezičnih faktora. Manifestira se u različitim modelima zapisa. Tako se na karti može pronaći: a) samo endonim – Timișoara, b) samo egzonim – Temišvar, c) endonim (egzonim) – Timișoara (Temišvar) (Sl. 2). Rjeđe se pojavljuje i model egzonim (endonim) – Temišvar

Sl. 2. Isječci karata iz *Atlasa svijeta* (1988.) (A), *Priručnog atlasa svijeta* (2003.) (B), *Atlasa svijeta* 2000 (1999.) (C)

Uporaba egzonima najviše ovisi o namjeni, tj. ciljanoj skupini govornika. Nije, naime, svejedno u koju se svrhu upotrebljava geografsko ime. U domaćoj službenoj uporabi (dokumenti i diplomatska komunikacija) trebalo bi upotrebljavati službena standardizirana imena država i ovisnih područja, koja su najvećim dijelom hrvatski egzonimi (Bjelarus, Češka Republika, Ruska Federacija) ili, slijedeći zahtjeve nekih država da se ne mijenjaju izvorna imena njihovih država, endonime (Côte d'Ivoire, El Salvador, Timor-Leste). U međunarodnoj službenoj komunikaciji (u diplomaciji, zračnom i poštanskom prometu i sl.) treba rabiti endonime, i to standardizirane i/ili službene (Brasil, España, France), ili egzonime jezika na kojem se sporazumijeva (Londra za London, Parigi za Pariz ako se sporazumijeva na talijanskom jeziku). Pritom treba imati na umu da službena imena nisu obvezujuća u drugim uporabama.

U znanstvenoj uporabi dopuštaju se i egzonimi i endonimi. U kartografiji, leksikografiji, nakladništvu i medijima, dakle u općoj uporabi, preporučuju se egzonimi ako su uvriježeni. U školstvu uporaba načelno ovisi o dobi učenika pa su u nižim razredima osnovne škole u većoj mjeri zastupljeni egzonimi zbog lakšeg pamćenja velikog broja geografskih imena s kojima se prvi put susreću, dok su učenicima viših razreda osnove škole, srednjoškolcima i starijima ponuđeni endonimi s egzonimima u zagradama.

Poseban su izazov imena mora, oceana i dijelova Antarktike jer ti objekti nisu u nadležnosti niti jedne

države ili drugog entiteta, a mnogi jezici, osobito država koje imaju izlaze na njih ili su su podijelili dijelove (antarktičkog) teritorija, imaju svoje ime za njih. Tako je ime Crnog mora na turskom jeziku Karadeniz, bugarskom Černo more, ruskom Černoje more, ukrajinskom Čorne more, rumunjskom Marea Neagră i gruzijskom Shavi zgva. Posve je logično da se onda u hrvatskom jeziku umjesto svih tih imena upotrebljava hrvatski egzonim Crno more.

Uporaba egzonima ovisi i o jezičnim obilježjima geografskog imena te o obilježjima imenovanog geografskog objekta. Kriteriji uporabe egzonima vezani uz ta obilježja načelno su dogovoreni na međunarodnoj razini pa bi se njima trebalo poslužiti (Jordan 2017).

2.7. Tko se u Hrvatskoj bavi egzonimima?

Egzonimima se u Hrvatskoj sustavno bavimo tek odnedavno. Službena imena država i ovisnih teritorija određuje Ministarstvo vanjskih i europskih poslova i Hrvatska narodna banka, međutim nisu sva imena u njihovim popisima ujednačena (npr. Gabonska Republika / Republika Gabon; Helenska Republika / Republika Grčka; Talijanska Republika / Republika Italija; Bjelarus / Bjelorusija; Mjanmar / Mijanmar). Ostale vrste egzonima (za gradove, pokrajine, planine, rijeke, jezera...) za opću uporabu trebala bi, poput endonima, standardizirati javnopravna tijela koja su s njima u većem doticaju (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, javne znanstvene i druge ustanove) sukladno s *Preporukama za standardizaciju geografskih imena u Republici Hrvatskoj – pisanje i uporaba geografskih imena iz stranih jezika* koje je 2020. donijelo Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena.

Najdalje je u preporučivanju jedne, rjeđe dvije, inačice egzonima otišao Leksikografski zavod Miroslav Krleža u svojim tiskanim priručnicima *Hrvatski egzonimi I.* (Crljenko (ur.) 2016.) i *Hrvatski egzonimi II.* (Crljenko (ur.) 2018.) te dopunjenom mrežnom izdanju iz 2020., koji mogu poslužiti kao temelj za standardizaciju. Međutim, unutar Leksikografskog zavoda ne postoji jedinstveno stajalište o normiranju egzonima, pa rješenja ponuđena u različitim izdanjima ovise o urednicima i uredništvima tih izdanja, što znači da ona nisu uvijek ujednačena, čak ni kada je riječ o imenima država (Tab. 1).

IZDANJE	IME DRŽAVE		
Hrvatska enciklopedija online	Obala Bjelokosti	Solomonski Otoci	San Tome i Prinsipe
Atlas svijeta, 2006.	Obala Bjelokosti	Salomonski Otoci	Sveti Toma i Prinsipe
Hrvatski egzonimi online	Bjelokosna Obala	Salomonovi Otoci	Sveti toma i Princ

Tab. 1. Primjeri imena država u izdanjima Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža

3. ZAKLJUČAK

Dok je pitanje uporabe egzonima donekle riješeno pa bi ga samo trebalo dosljedno provoditi, problem neujednačenog pisanja egzonima u hrvatskom jeziku postoji unatoč pravilima o pisanju imena iz stranih jezika u hrvatskim jezičnim priručnicima. Taj bi se problem, kao u slučaju endonima (osobito imena ulica i trgova), mogao riješiti jezičnom standardizacijom svakog pojedinog egzonima prema postojećem popisu, što bi moglo (ili trebalo) napraviti tijelo zaduženo za geografska imena. Naime, prema priručniku *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names* (2002: 24), koji je izradila krovna međunarodna organizacija koja se bavi geografskim imenima, United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN), standardizacija geografskih imena je „proces propisivanja pravilnog imenskog oblika za određeni geografski objekt te kriterija njegove uporabe koji provodi mjerodavno tijelo”. U tom bi smislu Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena u okviru svojih ovlasti, tj. kako bi ispunilo zadatak davanja prijedloga i preporuka standardizacije stranih geografskih imena (Zakon u NN 112/ 2018), bilo najpozvanije to učiniti.

LITERATURA I IZVORI

- Aurousseau, Marcel. 1957. *The Rendering of Geographical Names*. Hutchinson University Library. London.
- Atlas svijeta*. 1988. Gl. ur. Feldbauer, Božidar. Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža". Zagreb.
- Atlas svijeta*. 2006. Gl. ur. Klemenčić, Mladen. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
- Atlas svijeta 2000 – Novi pogled na Zemlju*. 1999. Ur. Borovac, Ivanka. Mozaik knjiga. Zagreb.
- Broz, Ivan. 1906. *Hrvatski pravopis. Četvrto (nepromijenjeno) izdanje*. Priredio Boranić, Dragutin. Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Zagreb.
- Crljenko, Ivana. 2019. Otvorena pitanja o pisanju i uporabi hrvatskih egzonima na kartama / Open Questions on Writing and the Use of Croatian Exonyms on Maps. *Kartografija i geoinformacije* 18, 31. 26–59.
- Crljenko, Ivana. 2020. Analiza uporabe hrvatskih egzonima s obzirom na obilježja geografskoga objekta. *Studia lexicographica* 4(26). 37–63.
- Čilaš Šimpraga, Ankica; Crljenko, Ivana. 2017. Prilog standardizaciji imena stranih zemljopisnih objekata u hrvatskome jeziku. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/1. 31–53.
- Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names*. UNGEGN. United Nations Publication. 2002., https://unstats.un.org/unsd/ungegn/pubs/documents/Glossary_of_terms_rev.pdf (pristupljeno 12. prosinca 2023.).
- Hrvatska enciklopedija online*. Gl. ur. Kragić, Bruno. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/> (pristupljeno 10. prosinca 2023.).
- Hrvatski egzonimi I*. 2016. Ur. Crljenko, Ivana. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
- Hrvatski egzonimi II*. 2018. Ur. Crljenko, Ivana. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.

Hrvatski egzonimi online. Ur. Crljenko, Ivana. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://egzonimi.lzmk.hr/> (pristupljeno 13. prosinca 2023.).

Hrvatski pravopis. 2013. Gl. ur. Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Jordan, Peter. 2017. *Exonym use: Globally common characteristics and criteria*. New York, https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/11th-uncsgn-docs/E_Conf.105_16_CRP.16_11_Exonym%20use.pdf (pristupljeno 13. prosinca 2023.).

Kladnik, Drago i dr. 2013. *Slovenski eksonimi*. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.

Preporuke za standardizaciju geografskih imena u Republici Hrvatskoj – pisanje i uporaba geografskih imena iz stranih jezika. Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena. 2020., <https://rgi.dgu.hr/wp-content/uploads/2020/12/Preporuke-za-standardizaciju-geografskih-imena-u-Republici-Hrvatskoj-pisanje-i-uporaba-geografskih-imena-iz-stranih-jezika.pdf> (pristupljeno 10. prosinca 2023.).

Priručni atlas svijeta. 2003. Ur. Borovac, Ivanka. Mozaik knjiga. Zagreb.

Urządowy wykaz polskich nazw geograficznych świata. 2013. Ur. Zych, Maciej. Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Główny Urząd Geodezji i Kartografii. Warszawa.

Zakon o državnoj izmjeri i katastru nekretnina. Narodne novine 112/2018. 2018., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_112_2167.html (pristupljeno 13. prosinca 2023.).

Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. Narodne novine 5/2005. 2005., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html (pristupljeno 13. prosinca 2023.).

Zemljopisni atlas za osnovnu školu. 2003. Gl. ur. Haiman, Snježana. Školska knjiga i Hrvatska školska kartografija. Zagreb.

URL 1: United Nations Group of Experts on Geographical Names, <https://unstats.un.org/unsd/uneggn/> (pristupljeno 12. studenog 2024.).

URL 2: Working Group on Exonyms, <https://ungegn.zrc-sazu.si/Home> (pristupljeno 12. studenog 2024.).

URL 3: Name and Place, <https://ungegn.zrc-sazu.si/Publications> (pristupljeno 10. studenog 2024.).

URL 4: Registar geografskih imena, <https://rgi.dgu.hr/> (pristupljeno 10. studenog 2024.).

URL 5: Eksonyymit, <https://rgi.dgu.hr/> (pristupljeno 15. studenog 2024.).

URL 6: Názvy geografických objektov z územia mimo SR, <https://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-geografickych-objektov-z-uzemia-mimo-sr/> (pristupljeno 15. studenog 2024.).

URL 7: Index českých exonym, [https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(f5ndtcjavcdufogd10bqm3zk\)\)/Default.aspx?lng=CZ&mode=TextMeta&side=mapy_publikace&metadataID=CZ-CUZK-EXONYMA-T](https://geoportal.cuzk.cz/(S(f5ndtcjavcdufogd10bqm3zk))/Default.aspx?lng=CZ&mode=TextMeta&side=mapy_publikace&metadataID=CZ-CUZK-EXONYMA-T) (pristupljeno 16. studenog 2024.).

THE MOST COMMON QUESTIONS AND ANSWERS ON EXONYMS

In the form of frequently asked questions and short answers supported by many examples, the paper presents some insights into adapted geographical names, i.e., exonyms, and their representation and treatment in relation to the original names, i.e., endonyms. It also addresses to the main problems of writing and use of exonyms, as well as the consequences of not having standardized exonyms in practice. The role of exonyms in every language, of which they are an integral part, is emphasized, and accordingly, their role in the cultural heritage of the language community that creates and uses them. Their importance in everyday speech and in official use is highlighted. In conclusion, it is stated that exonyms, like endonyms, need to be standardized.

Keywords: exonym, endonym, standardization

00

01

02

03

04

3. GEODETSKO PODRUČJE

SMJEŠTAJ GEOGRAFSKIH IMENA NA KARTAMA

Robert Župan

Sveučilište u Zagrebu
e-mail: rzupan@geof.hr

Stanislav Frangeš

Sveučilište u Zagrebu
e-mail: sfranges@geof.hr

Branko Manojlović

Geoprojekt d.d.
e-mail:
branko.manojlovic@geoprojekt.com

Bojan Linardić

Ministarstvo prostornoga uređenja,
graditeljstva i državne imovine
e-mail: bojan.linardic@mpgi.hr

stručni rad

UDK 528.92:911.3
DOI 10.21861/GEOG.01.06

SAŽETAK

Smještaj geografskih imena na kartama predstavlja složen i višedimenzionalan proces koji zahtijeva pažljivu ravnotežu između funkcionalnosti i estetike. Geografska su imena imena geografskih objekata koja igraju ključnu ulogu u prepoznavanju i razumijevanju prostora na kartama. Hijerarhija informacija, čitljivost, prostorni odnosi i vizualni balans ključni su faktori koji utječu na odluke o smještaju geografskih imena. Povijesno gledano, kartografi su se koristili različitim tehnikama kako bi postigli optimalan smještaj, pri čemu su naglasak stavljali na istaknute objekte poput glavnih gradova i većih *Rijeka*. Razvojem tehnologije i digitalnih alata smještaj geografskih imena na kartama doživljava inovacije. Algoritmi temeljeni na optimizaciji postaju popularni za postizanje optimalnog rasporeda geografskih imena, uzimajući u obzir faktore poput preklapanja, čitljivosti i estetike. Pri smještaju geografskih imena uzima se u obzir važnost prostornih odnosa između signatura i objekata kako bi se poboljšala percepcija prostornih informacija kod korisnika.

Ključne riječi: GIS, optimizacija, geografska imena, toponimi, kartografija

1. UVOD

Toponimi su imena objekata na kartama. Objekti na topografskim kartama nazivaju se topografski objekti, a to su stvarni, vidljivi predmeti ili pojave krajolika, koji se mogu pridružiti nekoj objektnoj cjelini, prostorno geometrijski jednoznačno odrediti, atributima kvantitativno i kvalitativno pobliže opisati i kojima se može dodijeliti ime (Frangeš 2023).

Topografske objekte dijelimo u objektne cjeline kao što su: reljef, vode, vegetacija, naselje, prometnice i područja (granice). Imena topografskih objekata – geografska imena ili toponime (grč. *topos* 'mjesto, kraj' + *onoma* 'ime, naziv') dijelimo na:

1. oronime (grč. *oros* 'brdo') ili imena pojedinih oblika reljefa Zemlje
2. hidronime (grč. *hidro* 'voda') ili imena voda
3. egionime (lat. *regio* 'područje') ili imena oranica, livada, pašnjaka, voćnjaka vinograda i šuma te većih geografskih cjelina
4. oikonime (grč. *oikos* 'kuća') ili imena naselja
5. hodonime (grč. *hodos* 'cesta, put') ili imena prometnica
6. teritorionime (lat. *territorium* 'zemlja', 'područje') ili imena pojedinih područja pod suverenom vlašću neke države ili s mjesnom samoupravom.

Nazivi *geografska imena i toponimi* često se upotrebljavaju sinonimno i oba se odnose na imena koja označavaju geografske objekte kao što su gradovi, rijeke, planine, jezera, naselja i slično. Međutim, postoji suptilna razlika između tih dvaju pojmova u kontekstu njihova šireg značenja. Izraz geografska imena odnosi se na sve vrste imena koja označavaju specifične fizičke objekte ili lokacije na Zemlji. To uključuje sve, od imena gradova i *Rijeka* do imena planina i oceana. Geografska imena služe kao način identifikacije i komunikacije o tim objektima i igraju ključnu ulogu u kartografiji, navigaciji, geografiji i općem razumijevanju svijeta oko nas. Toponimi se obično odnose na imena specifičnih geografskih objekata ili mjesta unutar određenog kulturnog ili jezičnog konteksta. To su imena koja često imaju povijesno, kulturno ili lokalno značenje. Na primjer, Dubrovnik je toponim koji označava specifičan grad u Hrvatskoj, s bogatom poviješću i kulturom. Toponimi su često duboko ukorijenjeni u lokalnim pričama, mitologijama i tradicijama. Dakle, geografska imena opći su naziv koji obuhvaća sve vrste imena koja označavaju geografske objekte, dok su toponimi specifičniji izrazi koji se odnose na imena mjesta koja nose posebno kulturno ili povijesno značenje. U većini slučajeva, ovi se izrazi upotrebljavaju zamjenjivo, ali razumijevanje njihovih suptilnih razlika može pomoći u preciznijoj komunikaciji o geografskim imenima i njihovu značenju.

Karte su kroz povijest bile neizostavan alat za ljude, služeći kao vodiči za snalaženje u prostranom i složenom krajoliku našeg svijeta (Araujo i dr. 2019). Od drevnih pergamentnih karata do modernih digitalnih prikaza umjetnost kartografije znatno se razvila, nudeći fascinantno preplitanje znanosti, umjetnosti i komunikacije. Jedan ključni aspekt dizajna karata jest smještaj geografskih imena – imena koja identificiraju rijeke, planine, gradove i druge važne geografske objekte. Ta imena služe kao putokazi putnicima, edukatorima, istraživačima i turistima, pomažući im u percepciji topografije realnog svijeta (Brewer i Buttenfield 2010). Strateško pozicioniranje tih imena na kartama uključuje delikatnu ravnotežu između čitljivosti i estetike dizajna. Smještaj geografskih imena nije samo tehnički pothvat, već kreativan proces koji zahtijeva da kartografi uzmu u obzir više faktora. Položaj svakog imena utječe na čitljivost karte, njezinu sposobnost za navigaciju i ukupnu vizualnu privlačnost. Ovaj kompleksan balans između funkcije i forme potiče kartografe da se suoče s pitanjima poput: Gdje bi imena trebala biti smještena da izbjegnemo grafičko opterećenje karte? Kako možemo osigurati da imena ne prekrivaju važne objekte? Kako postići harmoničan balans između preciznosti i vizualne privlačnosti karte (Brewer 2015)?

00

01

02

03

04

2. POVIJESNA EVOLUCIJA SMJEŠTAJA GEOGRAFSKIH IMENA

Povijest smještaja geografskih imena na kartama proteže se kroz tisućljeća. Rani kartografski pokušaji civilizacija poput Babilonaca, Grka i Rimljana demonstrirali su važnost označavanja važnih mjesta radi referencije. Međutim, na tim ranim kartama često su nedostajali standardizirani sustavi za smještaj imena, što je rezultiralo varijacijama u čitljivosti i dosljednosti. Pojavom sofisticiranijih tehnika izrade karata u srednjem vijeku, uključujući upotrebu kompasa i poboljšanih metoda izmjera, kartografi su počeli usavršavati svoj pristup smještaju imena. Principi hijerarhije i čitljivosti postali su ključna razmatranja. Istaknute objekte, poput glavnih gradova i većih *Rijeka*, često su smještali centralno, dok su manja imena smještali oko njih. Ova hijerarhijska raspodjela trebala je osigurati da korisnici karata lako prepoznaju važna mjesta.

Kartografska evolucija smještaja geografskih imena na kartama predstavlja bogatu povijest promjena, inovacija i prilagodbi kako bi se postigla bolja razumljivost i estetika kartografskih prikaza. Tijekom tisućljeća ljudi su stvarali karte kako bi bolje razumjeli svoj svijet i prenosili/davali prostorne informacije drugima. U ovom će se poglavlju istražiti povijest smještaja toponima, fokusirajući se na ključne trenutke i inovacije koje su oblikovale pristup ovoj važnoj komponenti kartografije.

2.1. Povijesni primitivni smještaj geografskih imena

Rane karte i nacrti datiraju još iz davnih vremena, a prve kartografske pokušaje činili su Babilonci, Egipćani, Kinezi i mnoge druge drevne civilizacije. Ti rani kartografi bili su ograničeni svojim sredstvima i znanjem, a njihove karte bile su često jednostavne, bez detaljnih smještaja geografskih imena kakve danas poznajemo.

Najstarije sačuvane karte iz drevnih vremena, poput Babilonske karte svijeta, nisu imale smještaj geografskih imena onakav kakvim ga vidimo na modernim kartama. Na tim ranim kartama imena gradova i regija često su bila napisana u jednostavnom obliku uz samu granicu, bez precizne prostorne orijentacije.

U antičkoj Grčkoj kartografi poput Anaksimandra i Hekataija koristili su se prirodnim orijentirima kao smjernicama, ali ni njihove karte nisu imale detaljne smještaje geografskih imena. U to doba, smještaj geografskih imena bio je fragmentiran i često neujednačen jer nije postojao standardizirani sustav kako postaviti imena na karti.

2.2. Ptolomejev atlas i hijerarhija

Važna promjena u smještaju geografskih imena dogodila se tijekom helenističkog razdoblja, posebice s radom Klaudija Ptolomeja, koji je živio u Aleksandriji u 2. stoljeću. Ptolomej je poznat po svojem djelu *Geografija*, u kojem je predstavio važan napredak u kartografiji.

Ptolomejev atlas (Sl. 1) sadržavao je opsežan katalog gradova i drugih objekata, a najvažnija inovacija bila je uvođenje koncepta hijerarhije informacija. Hijerarhija je postala ključna smjernica za smještaj geografskih imena. Gradovi i regije različite važnosti dobili su različite veličine i pozicije na karti prema hijerarhiji. Glavni gradovi smješteni su centralno, dok su manji gradovi i regije smješteni oko njih.

Ptolomejeva hijerarhija predstavila je pristup smještaju koji se temelji na funkcionalnosti i razumljivosti. Veći gradovi dobili su više pažnje i istaknutiji položaj, čineći kartu jasnijom i lakšom za korištenje. Taj koncept hijerarhije ostavio je dubok utjecaj na budući razvoj kartografije i smještaja geografskih imena.

Sl. 1. Karta svijeta iz atlasa *Geografija* Klaudija Ptolomeja koji je objavio Lienhart Holle u Ulmu 1482., a gravirao autor Johannes Schnitzer (URL 1).

2.3. Novi vijek: izmjene i poboljšanja

Tijekom srednjeg vijeka kartografija je doživjela izvjesno zatišje, no uz promjene i prilagodbe u smještaju geografskih imena. Jedna od važnih promjena tijekom srednjeg vijeka bila je sve veća uloga Crkve u izradi kartografskih prikaza. Srednjovjekovne karte često su kombinirale geografske i religijske elemente. Imena gradova često su bila prikazana u odnosu na religijske objekte, poput crkava, manastira ili svetaca. To je značilo da smještaj geografskih imena nije uvijek bio temeljen na stvarnim geografskim objektima, već je bio oblikovan vjerskim objektima.

Početkom razdoblja velikih geografskih otkrića kartografija je doživjela znatan napredak. Kartografi poput Martina Waldseemüllera i Gerardusa Mercatora razvili su projekcije i metode za prikazivanje trodimenzionalnog svijeta na dvodimenzionalnoj površini. Smještaj geografskih imena na njihovim kartama bio je sve precizniji i usmjeren prema geografskoj stvarnosti (Sl. 2).

Sl. 2. Karte svijeta Martina Waldseemüllera (1508.) (URL 2) i Gerardusa Mercatora (1637.) (URL 3)

2.4. Suvremeno doba i standardizacija smještaja geografskih imena

U suvremeno doba, posebice tijekom 19. i 20. stoljeća, kartografija je postala sve više znanstvena disciplina. Smještaj geografskih imena postao je predmetom intenzivnog proučavanja kako bi se postigla veća jasnoća i preciznost na kartama.

Razvojem geodetskih metoda i preciznijih kartografskih tehnika smještaj geografskih imena postao je standardiziran. Gradovi i geografski objekti smješteni su prema stvarnim koordinatama i orijentaciji. Na kartama su se često koristile legende i simboli kako bi se imena različitih objekata dodatno razlikovala i kako bi se pojačala razumljivost.

Razvojem geografskih informacijskih sustava (GIS) u 20. stoljeću smještaj geografskih imena postao je još precizniji i interaktivniji. Ovi sustavi omogućuju korisnicima da prilagode prikaze karata prema svojim potrebama i interesima.

Povijesna evolucija smještaja geografskih imena na kartama odražava tehnološke, kulturne i znanstvene promjene kroz tisućljeća. Od jednostavnih prikaza u drevnim vremenima do preciznih i standardiziranih karata u suvremenom dobu smještaj geografskih imena prošao je kroz mnoge promjene kako bi bolje odražavao geografsku stvarnost i bio koristan alat za razumijevanje svijeta oko nas. Ova povijest također upućuje na važnost kartografije u čuvanju, prijenosu i razumijevanju prostornih informacija.

3. TEHNOLOŠKA REVOLUCIJA I SUVREMENI IZAZOVI

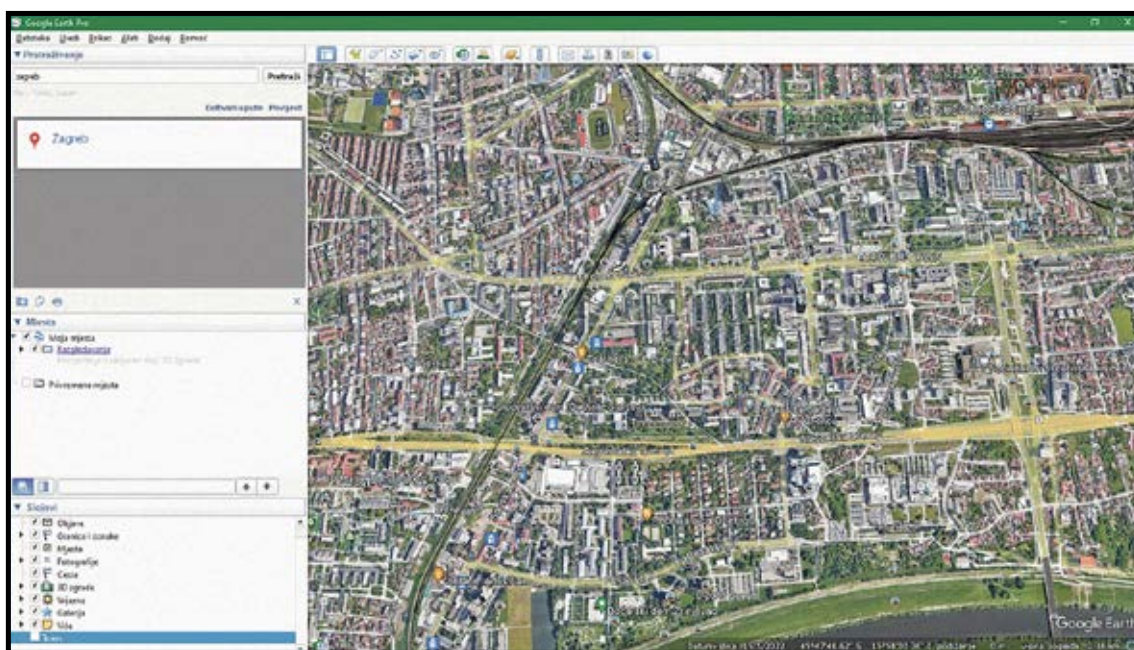
Dvadeseto stoljeće svjedočilo je tehnološkoj revoluciji u kartografiji dolaskom računalom podržanog dizajna (CAD – *Computer Aided Design*) i geografskih informacijskih sustava (GIS – *Geographic Information System*). Ti alati omogućili su precizniji i fleksibilniji smještaj geografskih imena na kartama. Ipak, ova nova preciznost donijela je i nove izazove. Kako su se karte sve više detaljizirale i nadopunjavale informacijama, povećao se rizik od vizualnog opterećenja. Kartografi su se suočili sa

zadatkom balansiranja između želje za točnošću i potrebom za jasnom, vizualno privlačnom kartom. Doba digitalne tehnologije donijelo je nove mogućnosti, uključujući interaktivne i dinamičke karte. Online platforme za kartografiju poput Google Mapsa i OpenStreetMapa ne samo da korisnicima omogućuju povećavanje i smanjivanje, već i dinamičko prilagođavanje prikaza imena na temelju mjerila. Ovaj prilagodljiv pristup osigurava da karte ostanu čitljive bez obzira na razinu povećanja, djelotvorno rješavajući izazov opterećenja koji često pogađa statične papirnate karte.

3.1. Izazovi u smještaju toponima

Smještaj toponima opći je problem u vizualizaciji informacija. U kartografiji je problem poznat kao problem smještanja imena na karti. Od prvih pokušaja automatizacije izrade karata različiti pristupi i ideje primijenjeni su na ovaj problem (Stoter i dr. 2009; Yoeli 1972). Smještaj na karti obično se dijeli na označavanje točkama, linijama i područjima, no problem se može formulirati neovisno o objektima koje treba označiti.

Vidljivo je da izazovi postoje i danas (Sl. 2. i Sl. 3). Evo nekoliko primjera na Sl. 3.:

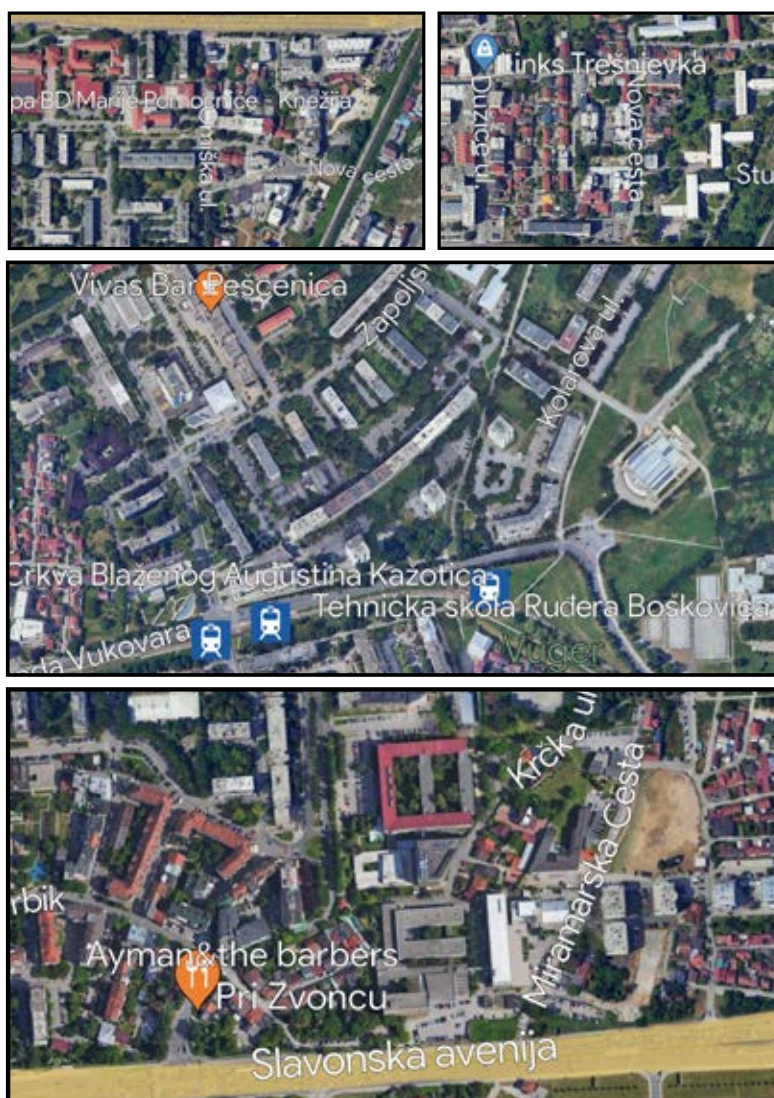

Sl. 3. Google Earth Pro sa svim uključenim slojevima, pri čemu su vidljive mnoge nepravilnosti u smještaju geografskih imena na karti (URL 4)

Iako su tehnološki napredci unaprijedili kartografiju, suočavamo se i s nekim suvremenim izazovima u smještaju geografskih imena:

1. **Višeznačnost imena:** Neka imena mjesta mogu biti višeznačna, što znači da se isto ime upotrebljava za različite lokacije u svijetu. Kartografi se suočavaju s izazovom razlučivanja između tih imena i preciznim smještajem na kartama kako bi se izbjegle konfuzije.
2. **Jezik i kultura:** U svijetu postoji mnogo različitih jezika i kultura, svaki s vlastitim imenima za geografske objekte. Integriranje tih različitih imena na globalnim kartama zahtijeva osjetljivost na jezične i kulturne razlike.

3. **Stalna promjena:** Zemlja se neprestano mijenja zbog prirodnih katastrofa, urbanizacije i drugih čimbenika. Održavanje je aktualnih informacija o geografskim objektima na kartama izazov, a potrebne su stalne izmjene.
4. **Pravni i politički faktori:** Geografska imena često su izvor političkih i pravnih sporova. Kartografi se moraju suočiti s pritiscima da smjeste imena u skladu s političkim i pravnim zahtjevima, što može biti izazovno.

Sl. 4. Uvećani detalji s nekim pogreškama (URL 4)

Na Sl. 4. prikazano je preklapanje geografskih imena s geografskih imenima, preklapanje geografskih imena s kartografskim znakovima, pravopisne pogreške (Miramarska Cesta) i hijerarhija geografskih imena (ponekad iznad, a ponekad ispod signatura).

3.2. Rješavanje izazova u smještaju geografskih imena na kartama

Za rješavanje ovih izazova u smještaju geografskih imena suvremeni se kartografi koriste različitim strategijama:

1. **Geodetska točnost:** GNSS sustavi omogućuju iznimnu točnost u određivanju geografskih koordinata, čime se smanjuje prostor za nesporazume vezane uz lokaciju.
2. **Međukulturna suradnja:** Kartografi se često savjetuju s lokalnim zajednicama kako bi razumjeli njihove preferencije za geografska imena i kako bi se osiguralo poštivanje kulturnih razlika.
3. **Dinamičke karte:** Prmjenom GIS-a karte se mogu brzo ažurirati kako bi se odražavale promjene u geografiji i politici.
4. **Neutralnost u politici:** Kartografi se trude ostati neutralni i objektivni u smještaju imena na kartama, ignorirajući političke pritiske kad god je to moguće.

3.3. Budućnost smještaja geografskih imena

U budućnosti tehnologija će nastaviti biti od pomoći u oblikovanju pravila za smještaj i sam smještaj geografskih imena na kartama. Povećana upotreba umjetne inteligencije (UI) može pomoći u prepoznavanju višeznačnih imena i prilagodbi kulturološkim specifičnostima. Također, razvoj 3D kartografije omogućit će bolje prikazivanje geografskih objekata i njihovih imena u prostoru.

4. PRAVILNIK O TOPOGRAFSKOJ IZMJERI I IZRADI DRŽAVNIH KARATA

Ovim Pravilnikom (NN 15/2020) propisuje se način prikupljanja, obrađivanja i pohranjivanja podataka topografske izmjere, način vođenja i održavanja topografskih i kartografskih baza podataka te način izrade službenih državnih karata odgovarajućih mjerila. U Pravilniku se spominju i geografska imena.

U tom *Pravilniku* geografska imena spominju se samo u članku 3. koji glasi:

„Topografska karta je karta s velikim brojem informacija o mjesnim prilikama prikazanog područja, koje se odnose na geografska imena, naselja, prometnice, vode, reljef, vegetaciju i niz drugih pojava potrebnih za opću orijentaciju, pri čemu su svi objekti prikazani s jednakom važnošću.”

Sadržaj topografskih karata ovisno o mjerilu i vrsti čine:

1. stalne geodetske točke
2. građevine i ostali objekti
3. vodovi i objekti vezani uz vodove
4. prometnice i objekti vezani uz promet
5. vegetacija i vrste zemljišta
6. vode i objekti vezani uz vode
7. visinska predstava i reljefni oblici
8. državna granica
9. okvir i vanjski opis karte s koordinatnom mrežom
10. geografska imena.

00

01

02

03

04

5. HIJERARHIJA, ČITLJIVOST I ESTETIKA

Smještaj imena geografskih objekata na kartama predstavlja suptilan balans između funkcionalnosti i estetike. Ovaj aspekt kartografskog procesa ima ključnu ulogu u osiguravanju da karte budu informativne, korisne i privlačne korisnicima karata. Različiti faktori, poput hijerarhije, čitljivosti, prostornih odnosa i vizualne ravnoteže igraju ulogu u odlukama o tome kako smjestiti geografska imena na karte. Dublje razumijevanje ovih faktora pomaže kartografima stvoriti kartografska djela koja istodobno pružaju informacije i pobuđuju estetski interes.

Zbog hijerarhijske organiziranosti i radi lakšeg pamćenja značenja signatura izvodi se porodica ili niz iz osnovnog oblika. Estetska su vrijednosna načela utvrđena njihovim psihološkim i sociološkim podrijetlom iz osnovnih uzora ljudskog vladanja. Digitalna tehnologija, sa svojim prednostima i nedostacima, priključila se tu s pojmom digitalna estetika.

Estetske komponente koje povećavaju upotrebnu vrijednost prikaza jesu:

- harmoničnost ili sklad
- ljepota.

Smještaj geografskih imena na kartama uključuje višedimenzionalan proces donošenja odluka koji uzima u obzir različite faktore kako bi se postigla optimalna ravnoteža između jasnoće i estetike.

5.1. Hijerarhija informacija

Jedan od ključnih faktora pri smještaju geografskih imena jest hijerarhija informacija. Nemaju svi geografski objekti jednaku važnost, stoga primjena hijerarhije pomaže korisnicima brzo prepoznavanje najvažnijih objekata. Glavni i veći gradovi, rijeke, planine i drugi istaknuti elementi trebaju biti smješteni tako da privuku pažnju korisnika i omoguće brzo prepoznavanje. Upravljanje hijerarhijom podrazumijeva smještaj najvažnijih imena centralno i istaknuto, dok se manje važna imena smještaju na periferiji. Na primjer, glavni gradovi ili kulturni centri često se postavljaju centralno kako bi se istaknuli. Velika slova, podebljana slova i različite boje često se upotrebljavaju kako bi se dodatno naglasile ove ključne lokacije. S druge strane, manje naseljene regije ili manji prirodni objekti mogu biti smješteni diskretnije, na manje upadljive položaje, s manjim slovima i neutralnijim bojama.

5.2. Čitljivost i vrsta slova

Čitljivost geografskih imena od ključne je važnosti za korisnost karata. Imena moraju biti dovoljno velika da se lako pročitaju, čak i na sitnijim mjerilima. Ovdje je važno odabrati pravi stil fonta. Neki fontovi (bez serifa) mogu poboljšati čitljivost na kartama sitnijih mjerila, dok fontovi sa serifima mogu biti prikladniji za tradicionalne tiskane karte. Boje imena također igraju ulogu u čitljivosti. Kontrastne boje između imena i pozadine pomažu da se imena bolje istaknu.

5.3. Prostorni odnosi

Odnos između geografskih imena i pripadajućih objekata na karti ključan je za jasnoću i vizualnu razumljivost. Ime ne smije prekrivati ili zaklanjati objekt koji označava, ali bi trebalo biti dovoljno blizu da se poveže s tim objektom. Pravilno postavljanje imena duž oblika rijeke, obale ili planine može poboljšati vizualni tok i integraciju imena u okolni prostor.

5.4. Vizualni balans

Dizajn karte ovisi o vizualnoj ravnoteži između informacija i praznog prostora. Pretrpana karta (grafička gustoća) može biti zbunjujuća i teško čitljiva, dok preveliki prazni prostori mogu izgledati neiskorišteno i manje informativno. Kako bi se postigla ravnoteža, kartografi se često koriste tehnikom selektivnog smještaja imena. Imena važnijih mjesta pozicioniraju se centralno, dok se manje važna imena smještaju u područjima s više prostora.

5.5. Tehnološke inovacije

Razvojem digitalne tehnologije kartografski su alati postali moćniji i prilagodljiviji. Interaktivne karte omogućuju korisnicima da smanjuju i povećavaju prikaz novim vizualnim alatima, a imena se prilagođuju kako bi ostala čitljiva bez obzira na promjenu mjerila. Dinamički smještaj imena na temelju mjerila olakšava izbjegavanje opterećenja karte imenima na sitnijim mjerilima, dok istodobno pruža detaljne informacije pri većem povećanju. Dakle, govori se o generalizaciji geografskih imena.

6. PREDLOŽENE TEORIJE I ALGORITMI ZA SMJEŠTAJ GEOGRAFSKIH IMENA NA KARTAMA

Kartografsko područje smještaja geografskih imena na kartama kontinuirano evoluiralo, potaknuto potrebama sve sofisticiranijih kartografskih proizvoda i digitalnih platformi. U posljednjih deset godina istraživači, kartografi i stručnjaci za računalno znanje predložili su niz inovativnih algoritama i ideja kako bi poboljšali proces smještaja geografskih imena (Chevalleyre i dr. 2010; Dudley i dr. 2019; Cao i dr. 2023). Ovi napori usmjereni su na postizanje bolje čitljivosti, estetike i funkcionalnosti, uzimajući u obzir tehnološki napredak i rastuće zahtjeve korisnika. Nijedan od tih predloženih algoritama i ideja, usprkos njihovom doprinosu i razvoju smještaja geografskih imena na kartama, problem ne rješava u potpunosti. Ako se istražuju doprinosi različitih znanstvenika i istraživača u posljednjih desetak godina, može se primijetiti znatan doprinos i još uvijek velik interes za navedeno područje istraživanja (Duchêne i dr. 2014).

6.1. Algoritmi temeljeni na optimizaciji

Algoritmi temeljeni na optimizaciji postaju sve popularniji za smještaj geografskih imena na kartama. Ovi algoritmi nastoje pronaći optimalno rješenje koje istodobno zadovoljava različite kriterije poput minimalnog preklapanja geografskih imena, maksimalne čitljivosti i ravnoteže vizualne estetike (Stiller i dr. 2009). Primjerice, genetski algoritmi, evolucijski algoritmi i algoritmi smještaja inspirirani prirodnim procesima primjenjuju se za iterativno pronalaženje najboljeg rasporeda geografskih imena. Ovi algoritmi uzimaju u obzir različite faktore kao što su oblik geografskih imena, međusobna udaljenost i prioriteta hijerarhije informacija (Reeves i Rowe 2002).

6.2. Kontekstni smještaj

Ideja kontekstnog smještaja geografskih imena naglašava važnost uzimanja u obzir konteksta oko objekata na karti. Ovaj pristup oslanja se na analizu prostornih odnosa između geografskih imena i objekata kako bi se geografska imena smjestila na način koji najbolje odražava prirodne prostorne veze. Primjerice, geografska imena gradova (ojkonimi) trebali bi biti smješteni blizu tih gradova, a imena *Rijeka* duž oblika *Rijeka*. Ova ideja povezuje smještaj geografskih imena s geografskom semantikom, čime se povećava razumljivost karte (Roth i dr. 2017).

00

01

02

03

04

6.3. Adaptivni smještaj

U kontekstu digitalnih karata ideja adaptivnog smještaja geografskih imena naglašava važnost prilagodbe smještaja geografskih imena ovisno o mjerilu. Toponimi se dinamički prilagođavaju kako bi ostali čitljivi i funkcionalni bez obzira na mjerilo prikaza (Palka i dr. 2018). Ova ideja oslanja se na tehnologiju koja omogućuje fluidan prijelaz između različitih razina detalja na karti.

6.4. Analiza korisničkog ponašanja

Razumijevanje kako korisnici ostvaruju interakciju s kartama može biti ključno za smještaj geografskih imena. Analizom korisničkog ponašanja kartografi mogu identificirati gdje se najčešće usmjerava pažnja, koje objekte korisnici najviše traže i kako se kreću kroz kartu. Ovi podatci mogu pružiti korisne informacije o smještaju toponima postavljajući ih na ključna mjesta koja privlače najviše pažnje (Ooms i dr. 2015; Mackaness i dr. 2011).

6.5. Interaktivni smještaj

Razvoj interaktivnih i dinamičnih karata otvara mogućnost za interaktivni smještaj geografskih imena. Korisnicima se može omogućiti pomicanje toponima ili mijenjanje njihove veličine kako bi zadovoljili svoje specifične potrebe. Ova interaktivnost može pomoći korisnicima da dublje istraže kartu i prilagode je svojim preferencijama, odnosno mijenjaju sam sadržaj karte (Mac i dr. 2007).

6.6. Umjetna inteligencija i strojno učenje

Umjetna inteligencija (UI) i strojno učenje (SU) imaju sve važniju ulogu u razvoju algoritama za smještaj geografskih imena. Uz velike skupove podataka o korištenju karata, UI i SU mogu identificirati obrasce interakcije i oblikovati algoritme koji se prilagođavaju tim obrascima. Ovi algoritmi mogu s pomoću računala prepoznati preferencije korisnika i automatski prilagoditi smještaj geografskih imena (Freeman 2005; Klute i dr. 2019).

6.7. Socijalno-informatički pristup

Ovaj pristup razmatra društvene aspekte smještaja geografskih imena. Kartografi se mogu koristiti povratnim informacijama korisnika i zajednice kako bi oblikovali smještaj geografskih imena. Ovaj pristup naglašava potrebu za suradnjom između kartografa i korisnika kako bi se postigao optimalan smještaj geografskih imena koji odražava stvarne potrebe i preferencije korisnika (Kraak i Fabrikant 2017).

7. ZAKLJUČAK

Predloženi algoritmi i ideje u posljednjih 10 godina znatno su obogatili pristupe smještaju geografskih imena na kartama. Kroz algoritme temeljene na optimizaciji, kontekstualni pristup, adaptivnost, analizu korisničkog ponašanja, interaktivnost, primjenu umjetne inteligencije i strojnog učenja te socijalno-informatički pristup kartografi i istraživači nastoje postići kartografske proizvode koji su istovremeno funkcionalni i estetski privlačni. Tehnološki napredak i dublje razumijevanje korisničkih potreba potiču daljnji razvoj u ovom području, što otvara vrata za buduće inovacije i poboljšanja u smještaju geografskih imena na kartama. Tehnološka revolucija transformirala je kartografiju i smještaj geografskih imena na kartama. Unatoč novim izazovima suvremeni kartografi opremljeni su alatima i metodama kako bi stvorili precizne i korisne karte koje odražavaju stvarnost svijeta oko nas.

U budućnosti tehnološki će napredak nastaviti oblikovati ovu disciplinu i otvarati nove mogućnosti u smještaju geografskih imena.

Smještaj imena geografskih objekata na kartama zahtijeva pažljivu ravnotežu između funkcionalnosti i estetike. Uzimajući u obzir hijerarhiju, čitljivost, prostorne odnose i vizualnu ravnotežu, kartografi stvaraju karte koje su informativne, upotrebljive, lako čitljive i privlačne korisnicima. U doba digitalne kartografije inovacije nastavljaju oblikovati način na koji smještamo imena na karte, omogućujući korisnicima bogato iskustvo istraživanja realnog svijeta putem različitih kartografskih servisa i platformi. Kroz napredak tehnologije i kontinuiranu pažnju prema dizajnu smještaj imena na kartama ostaje dinamičan i suštinski dio kartografske prakse. Jesu li geografska imena uopće nužna na kartama, zbog toga što se stavljaju na karte kada objektima nije moguće na drugi način dodijeliti značenjski dio ili objašnjenje i zbog toga što toponimi prekrivaju veći dio karte u odnosu na signature pa se karta više grafički opterećuje, ostaje za diskusiju.

LITERATURA I IZVORI

- Araujo, Eliseu J.; Chaves, Antonio A.; Lorena, Luiz A. 2019. Improving the Clustering Search heuristic: An application to cartographic labeling. *Applied Soft Computing* 77. 261–273.
- Brewer, Cynthia A.; Battenfield, Barbara P. 2010. Mastering map scale: balancing workloads using display and geometry change in multi-scale mapping. *GeoInformatica* 14. 221–239.
- Brewer, Cynthia. 2015. *Designing better maps: a guide for GIS users*. ESRI press.
- Cao, Wen i dr. 2023. A point-feature label placement algorithm based on spatial data mining. *Mathematical Biosciences and Engineering* 20/7. 12169–12193.
- Chevaleyre, Yann i dr. 2010. Learning ordinal preferences on multiattribute domains: The case of CP-nets. *Preference learning*. Ur. Fürnkranz, Johannes; Hüllermeier, Eyke. Springer. Berlin – Heidelberg. 273–296.
- Christensen, Jon; Marks, Joe; Shieber, Stuart. 1995. An empirical study of algorithms for point-feature label placement. *ACM Transactions on Graphics (TOG)* 14/3. 203–232.
- Duchêne, Cécile i dr. 2014. Generalisation in practice within national mapping agencies. *Abstracting geographic information in a data rich world: methodologies and applications of map generalisation*. Ur. Burghardt, Dirk; Duchêne, Cécile; Mackaness, William. Springer, Cham. 329–391.
- Dudley, John J.; Jacques, Jason T.; Kristensson, Per Ola. 2019. Crowdsourcing interface feature design with Bayesian optimization. *Proceedings of the 2019 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. Ur. Brewster, Stephen Anthony i dr. Association for Computing Machinery. New York. 1–12.
- Frangš, Stanislav. 2023. Topografska kartografija, predavanja. Geodetski fakultet. Zagreb.
- Freeman, Herbert. 2005. Automated cartographic text placement. *Pattern Recognition Letters* 26/3. 287–297.
- Klute, Fabian i dr. 2019. Exploring semi-automatic map labeling. *Proceedings of the 27th ACM SIGSPATIAL International Conference on Advances in Geographic Information Systems*. Ur. Kashani, Farnoush Banaei i dr. Association for Computing Machinery. New York. 13–22.

00

01

02

03

04

00

01

02

03

04

Kraak, Menno-Jan; Fabrikant, Sara Irina. 2017. Of maps, cartography and the geography of the International Cartographic Association. *International Journal of Cartography* 3.sup1. 9–31.

Mac Aoidh, Eoin; Bertolotto, Michela; Wilson, David C. 2007. Analysis of implicit interest indicators for spatial data. *Proceedings of the 15th annual ACM international symposium on Advances in geographic information systems*. Ur. Samet, Hanan i dr. Association for Computing Machinery. New York. 1–4.

Mackaness, William A.; Ruas, Anne; Sarjakoski, L. Tiina (ur.). 2011. *Generalisation of Geographic Information: Cartographic Modelling and Applications*. Elsevier.

Ooms, Kristien; De Maeyer, Philippe; Fack, Veerle. 2015. Listen to the Map User: Cognition, Memory, and Expertise. *The Cartographic Journal* 52/1. 3–19.

Palka, Gaëtan; Serrhini, Kamal; Andrieu, Dominique. 2018. How evacuation maps work: comparison of stakeholders' visual strategies. *International Journal of Cartography* 4/1. 25–48.

Pravilnik o topografskoj izmjeri i izradi državnih karata. Narodne novine 15/2020. 2020., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_02_15_315.html (pristupljeno 15. prosinca 2024.).

Reeves, Colin R.; Rowe, Jonathan E. 2002. *Genetic Algorithms: Principles and Perspectives: A Guide to GA Theory*. Springer Science & Business Media.

Roth, Robert E. i dr. 2017. User studies in cartography: opportunities for empirical research on interactive maps and visualizations. *International Journal of Cartography* 3.sup1. 61–89.

Stiller, Carsten; Roß, Fred; Ament, Christoph. 2009. Towards spatial awareness in recommender systems. *2009 International Conference for Internet Technology and Secured Transactions, (ICITST)*. IEEE. 1–7.

Stoter, Jantien i dr. 2009. Methodology for evaluating automated map generalization in commercial software. *Computers, Environment and Urban Systems* 33/5. 311–324.

Yoeli, Pinhas. 1972. The Logic of Automated Map Lettering. *The Cartographic Journal* 9/2. 99–108.

URL 1: World map from Claudius Ptolemy's "Geographia" published in Ulm, https://www.researchgate.net/figure/World-map-from-Claudius-Ptolemys-Geographia-published-in-Ulm-1482-by-Lienhart_fig1_265849191 (pristupljeno 15. prosinca 2024.).

URL 2: Waldseemüller world map 1508, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/Waldseem%C3%BCller_world_map_1508.jpg (pristupljeno 15. prosinca 2024.).

URL 3: Historic World Map Print - 1637 - Gerardus Mercator, https://cdn11.bigcommerce.com/s-5luen2shhj/images/stencil/3000x3000/products/545/25604/1w-wo-1637-2-antique-world-map-print-gerardus-mercator-framed__94958__18986.1709579046.jpg?c=2 (pristupljeno 15. prosinca 2024.).

URL 4: Google Earth Pro, <https://www.google.com/earth/about/versions/#earth-for-web> (pristupljeno 15. prosinca 2024.).

PLACEMENT OF GEOGRAPHICAL NAMES ON MAPS

The placement of geographical names on maps represents a complex and multidimensional process that requires a careful balance between functionality and aesthetics. Geographical names are names of geographical features crucial in recognizing and understanding space on maps. The hierarchy of information, readability, spatial relationships, and visual balance are key factors that influence decisions regarding the placement of toponyms. Historically, cartographers used various techniques to achieve optimal placement, emphasizing prominent features such as major cities and rivers. With the advancement of technology and digital tools, the field of cartographic toponym placement is undergoing innovations. Optimization-based algorithms are becoming popular to achieve an optimal arrangement of labels, considering factors such as overlap, readability, and aesthetics. Toponym placement takes into account the importance of spatial relationships between labels and features to enhance users' perception of spatial information.

Keywords: GIS, optimization, overlap, map label, toponyms, placement, map

00

01

02

03

04

RAZVOJ PODRUČJA GEOGRAFSKIH IMENA U DRŽAVNOJ GEODETSKOJ UPRAVI

Tomislav Ciceli

Državna geodetska uprava
e-mail: tomislav.ciceli@dgu.hr

Ljerka Marić

Državna geodetska uprava
e-mail: ljerka.maric@dgu.hr

Davor Kršulović

Državna geodetska uprava
e-mail: davor.krsulovic@dgu.hr

stručni rad

UDK 005.58:528](497.5)
528:006.72](497.5)
DOI 10.21861/GEOG.01.07

SAŽETAK

U radu je prikazan vremenski slijed događaja koji su rezultirali današnjim statusom geografskih imena u Državnoj geodetskoj upravi. Predstavljene su prvi koraci kojima je Državna geodetska uprava preuzela nadležnost nad *Registrom geografskih imena* od Hrvatskog geodetskog instituta te koje su sve aktivnosti uslijedile da bi došli do današnjeg razvojnog statusa područja geografskih imena iz normativno-zakonodavne, organizacijske i tehničke perspektive. U radu su opisane tri osnovne komponente koje u ovom trenutku određuju područje geografskih imena u Državnoj geodetskoj upravi: Informacijski sustav geografskih imena s *Registrom geografskih imena*, Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena Republike Hrvatske te zakonodavni okvir koji podržava razvoj područja.

Ključne riječi: Državna geodetska uprava (Hrvatska), *Registar geografskih imena*, Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena, zakonodavni okvir, Hrvatska

1. UVOD

Geografska su imena imena geografskih pojava i objekata na Zemlji. Ta je definicija preuzeta iz *Zakona o državnoj izmjeri i katastru nekretnina* iz 2018. godine (u daljnjem tekstu Zakon), (NN 112/2018, NN 39/2022). Prije pojave navedenog Zakona, pojam geografsko ime pojavljivalo se samo sporadično u zakonodavnom okviru. Donošenjem Zakona, stvoren je zakonodavni okvir koji je utjecao i na organizacijski, ali i tehnički okvir brige o geografskim imenima u Republici Hrvatskoj.

Prikupljanjem geografskih imena bave se različite institucije na različite načine i zbog različitih potreba. U pravilu su iste vezane za potrebe neke druge djelatnosti navedenih institucija te su često takvi registri ili zbirke od najveće koristi samoj instituciji koja ih prikuplja. U Republici Hrvatskoj najveći broj institucija u svojim registrima vodi brigu o endonimima. Prema definiciji endonim je „ime geografskog objekta na službenom ili ustaljenom jeziku koje se pojavljuje na području na kojem se

taj objekt nalazi" (Kadmon (ur.) 2007: 10; Add.: 2).

Državna geodetska uprava u okviru svojih nadležnosti od 2010. vodi brigu o geografskim imenima na području Republike Hrvatske u obliku *Registra geografskih imena*. Kroz rad je prikazan pregled aktivnosti u samom području geografskih imena kroz strukturu koju čine:

- zakonodavni okvir
- organizacijski okvir
- tehnički okvir.

Sl. 1. Zakonodavni, tehnički i organizacijski okvir područja geografskih imena

2. ZAKONODAVNI OKVIR

Zakonodavni okvir predstavlja normativne akte koji uređuju neko područje. U ovom slučaju radi se o aktima koji su neposredno ili posredno povezani s geografskim imenima.

Kao što je prije navedeno, pravnu osnovu za uspostavu, održavanje i razvoj *Registra geografskih imena* i povezanog područja predstavlja Zakon iz 2018. To ne znači da se geografska imena nisu pojavljivala i u prethodnim iteracijama navedenog Zakona, ali je to bilo vrlo skromno i sporadično.

U *Zakonu o državnoj izmjeri i katastru nekretnina* iz 1999. godine spominje se u članku 44. da Hrvatski geodetski institut „ustrojava i vodi evidenciju zemljopisnih imena” (NN 128/1999).

Sljedeća je iteracija Zakona iz 2010. *Zakon o izmjenama zakona o državnoj izmjeri i katastru nekretnina* (NN 124/2010) donosi novinu da se navedeni Institut integrira u Državnu geodetsku upravu. Samim time Državna geodetska uprava preuzela je nadležnost za vođenje brige o *Registru geografskih imena*.

Također se radi o vrlo kratkoj formulaciji u članku 3. kojom se izriče da se u Središnjem uredu Državne geodetske uprave obavljaju, između ostalog, i poslovi „osnivanje i vođenje evidencije geografskih imena”.

Zakonom iz 2018. situacija se mijenja u korist geografskih imena te se detaljnije raspisuje problematika: od prije spomenute definicije, preko sadržaja samog *Registra geografskih imena*, pa do organizacijskog okvira kojim se uspostavlja Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena. Navedenim Zakonom također je propisano donošenje *Pravilnika o Registru geografskih imena* kojim se opisuje sadržaj i način vođenja i održavanja *Registra geografskih imena*. *Pravilnik* je 2020. godine donio ravnatelj Državne geodetske uprave te je javno dostupan.¹

Drugi zakon koji je uredio proces imenovanja ulica, naselja i trgova jest *Zakon o naseljima* (NN 39/2022). Istim je određen proces imenovanja ulica, naselja i trgova u jedinicama lokalne samouprave te je uvjetovano mišljenje Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena. Odredbama navedenog Zakona prvi se put inzistira na standardizaciji geografskih imena kroz mišljenje Povjerenstva koje je uvjet na temelju kojeg jedinice lokalne samouprave donose odluke o imenovanju naselja, ulica i trgova. Povjerenstvo ne ulazi u sadržaj samog prijedloga imenovanja, već se primarno bavi standardizacijom istog.

3. ORGANIZACIJSKI OKVIR

Organizacijski okvir u skladu sa Sl. 2. čine tijela koja sudjeluju u različitim procesima vezanim za geografska imena: od imenovanja, vođenja brige o *Registru* pa do davanja mišljenja i stvaranja preporuka. Prema Sl. 2. organizacijski okvir čine Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena, Državna geodetska uprava, javnopravna tijela koja u svojoj nadležnosti imaju imenovanja geografskih objekata te tijela koja vode različite registre povezane s geografskim imenima.

Sl. 2: Trenutačni organizacijski okvir područja geografskih imena u Republici Hrvatskoj

3.1. Državna geodetska uprava

Prve aktivnosti na razvoju baze podataka geografskih imena bilježe se još 2004. godine u tadašnjem Hrvatskom geodetskom institutu (HGI). Ukidanjem HGI-ja Državna geodetska uprava preuzima aktivnosti vođenja, održavanja i razvoja *Registra geografskih imena*. Prekretnica u razvoju geografskih

¹ *Pravilnik o Registru geografskih imena*

imena u Državnoj geodetskoj upravi dogodila se donošenjem *Zakona o državnoj izmjeri i katastru nekretnina* 2018. godine. Poslovi *Registra geografskih imena* zajedno s drugih pet službenih evidencija u nadležnosti Državne geodetske uprave propisani su kao poslovi od interesa za Republiku Hrvatsku. Prvi put u Republici Hrvatskoj osnovano je Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena.

Navedeni zakonski temelj u idućim godinama popraćen je povećanim aktivnostima na području geografskih imena u Državnoj geodetskoj upravi, što je imalo za posljedicu i osnivanje posebne ustrojbene jedinice koja se bavi geografskim imenima. Nadalje, geografska imena od 2018. godine pojavljuju se i u pravilnicima koji propisuju način i uvjete uporabe podataka Državne geodetske uprave, što znači da se geografska imena stavljaju građanima, gospodarstvenicima i javnom sektoru na uporabu. Važno je istaknuti da su podatci geografskih imena bili pioniri u otvaranju podataka u nadležnosti Državne geodetske uprave na način da su bili dostupni svim korisnicima putem mrežnih usluga pregleda i preuzimanja bez naknade.

Državna geodetska uprava, zajedno s predstavnicima Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena, aktivno sudjeluje i u radu Skupine stručnjaka Ujedinjenih naroda za geografska imena dostavom nacionalnih izvješća te sudjelovanjem na sastancima Odjela za Srednjoistočnu i Jugoistočnu Europu (URL 1).

3.2. Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena

Ideju osnivanja nacionalnog tijela koje se bavi standardizacijom geografskih imena preporučili su Ujedinjeni narodi (UN), a tijelo UN-a koje se bavi geografskim imenima United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN) izradilo je 2006. *Priručnik za nacionalnu standardizaciju geografskih imena (Manual for the national standardization of geographical names)*.

Dugi niz godina u stručnim krugovima u Hrvatskoj raspravljalo se o osnivanju nacionalnog povjerenstva za geografska imena koje bi se prije svega bavilo standardizacijom. Navedeno potvrđuje i rasprava u sklopu *Prvoga nacionalnog znanstvenog savjetovanja o geografskim imenima* održanom u Zadru 2011. godine (Skračić i Faričić (ur.) 2011.).

Kao što je ranije istaknuto, donošenjem Zakona o državnoj izmjeri i katastru nekretnina 2018. godine stvorena je zakonska osnova za osnivanje multidisciplinarnog i multiinstucionalnog povjerenstava. U ožujku 2019. godine Vlada Republike Hrvatske imenovala je Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena na rok od četiri godine te 2023. novi saziv Povjerenstva. Državna geodetska uprava koordinira i daje tehničku podršku radu Povjerenstva. Članovi Povjerenstva primarno su stručnjaci iz područja hrvatskog jezika, geografije i geodezije, a dolaze iz središnjih tijela državne uprave nadležnih za vanjske poslove, kulturnu baštinu, znanost i obrazovanje, iz Hrvatskog hidrografskog instituta, Instituta za hrvatski jezik, Hrvatskog instituta za povijest, Hrvatskog kartografskog društva, Hrvatskog geografskog društva, Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža i sveučilišta koja se bave obrazovanjem i istraživanjem u području geografskih imena. Predsjednik je Povjerenstva glavni ravnatelj Državne geodetske uprave. S obzirom na to da je iskustvo planinara u prikupljanju informacija o geografskim imenima iznimno dragocjeno i vrijedno, u aktivnostima Povjerenstva sudjeluje i predstavnik Hrvatskog planinarskog saveza.

00

01

02

03

04

Sl. 3. Fotografija s jednog od redovitih radnih sastanaka Povjerenstva održanog u prostorijama Državne geodetske uprave (preuzeto s: <https://rgi.dgu.hr/2023/12/>)

Povjerenstvo prati provedu propisa o naseljima i njihovu primjenu u geografskim imenima, provodi reviziju toponima te po potrebi utvrđuje nove, utvrđuje načela pisanja i uporabe stranih geografskih imena za primjenu u obrazovanju, znanosti i hrvatskoj diplomaciji, daje prijedloge i preporuke standardizacije geografskih imena u Republici Hrvatskoj i stranih geografskih imena, daje preporuke za poboljšanje *Registra geografskih imena* te sudjeluje u radu međunarodnih organizacija koje se bave geografskim imenima. Povjerenstvo se redovito sastaje, u pravilu jedanput mjesečno, uživo ili virtualnim putem. Sl. 3. prikazuje jedan od sastanaka.

Povjerenstvo je izradilo pet preporuka/smjernica za standardizaciju geografskih imena, i to za imenovanje:

- naselja, ulica i trgova
- pisanje i uporabu geografskih imena iz stranih jezika
- prometne infrastrukture
- pisanje geografskih imena na kartama i u ostalim publikacijama
- otoka i poluotoka.

U cilju širenja svijesti o geografskim imenima u suradnji Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena i Državne geodetske uprave napravljena je i izdana brošura *Geografska imena: Skriveni dio naše svakodnevice* (Crljenko (ur.) 2023).

Stupanjem na snagu *Zakona o naseljima* (NN 39/2022) Povjerenstvo je dobilo novu ulogu u određivanju imena naselja, ulica i trgova. U postupku donošenja odluke predstavničko tijelo jedinice lokalne samouprave obvezno je pribaviti mišljenje na prijedloge imena ulica, naselja i trgova od Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena. Navedena aktivnost postala je kontinuirana aktivnost te je dosad Povjerenstvo dalo prethodno mišljenje na 298 geografskih imena (naselja, ulica i trgova) prema zahtjevima jedinica lokalne samouprave.

4. TEHNIČKI OKVIR

Tehnički okvir predstavlja osnovu za sustavno vođenje evidencije o geografskim imenima. Spomenutim *Zakonom* iz 1999. HGI je dobio obvezu ustrojiti i voditi evidenciju, a samim time stvorila se potreba izrade digitalne baze podataka geografskih imena. U godinama koje su slijedile izrađena je pregledna baza podataka na temelju podataka topografskih karata mjerila 1 : 300 000 i 1 : 200 000, izrađen je *Katalog geografskih objekata*, a podatci su se pohranjivali u digitalnom tabličnom formatu (.xls). Preuzimanjem nadležnosti nad podatcima, DGU je nastavio s prikupljanjem podataka s karata krupnijih mjerila (1 : 100 000 i 1 : 25 000) i drugih službenih izvora, a kako bi se pojednostavnilo i olakšalo upravljanje podatcima, 2013. je razvijen geoinformacijski sustav *Registra geografskih imena* (u daljnjem tekstu RGI) koji se sastojao od prostorne baze podataka i mrežne aplikacije. RGI, prema navedenom *Pravilniku o Registru geografskih imena*, službena je osnova za prikupljanje, evidentiranje, obrađivanje, predočavanje, razumijevanje, povezivanje, istraživanje i publiciranje različitih podataka o prostoru, a mrežna je baza u kojoj se evidentiraju i održavaju podatci o geografskim imenima na području Republike Hrvatske. Vođenjem i održavanjem RGI-ja osigurava se točnost, potpunost i dosljednost podataka koji se upotrebljavaju pri izradi službenih dokumenata, kako u nacionalnoj tako i u međunarodnoj komunikaciji. S tehničke strane RGI definira *Specifikacija Registra geografskih imena*² (Specifikacija), koja jednoznačno opisuje tehničke karakteristike sastavnih dijelova samog sustava. *Specifikacijom* se opisuje model podataka i određuju objektne klase u bazi RGI-ja.

Sljedećih je godina DGU kontinuirano razvijao (i razvija) tehničke komponente sustava, pa je posljedično uspostavljen sveobuhvatan informacijski sustav RGI-ja, a koji čine tri dijela: mrežne stranice (URL2)³ posvećene geografskim imenima, baza podataka geografskih imena i mrežna aplikacija (URL3)⁴ za vođenje i održavanje RGI-ja. Prikaz mrežne aplikacije vidljiv je na Sl. 4. Geografska imena navode se uz točke s prostornim koordinatama u geodetskome referentnom sustavu Republike Hrvatske koje označuju točnu lokaciju točkastoga geografskog objekta ili označuju geometrijsko središte arealnog odnosno linearnog objekta. Osim mnogih funkcionalnosti, potrebno je naglasiti da se javnim korisnicima mrežne aplikacije pruža mogućnost predlaganja geografskog imena i geolokacije za pojedini geografski objekt. Skup podataka o geografskim imenima (više od 125 000 zapisa) javno je dostupan na interoperabilan način preko mrežnih usluga i u tu svrhu postoji poslužitelj za objavu različitih mrežnih usluga za pregled i preuzimanje. Uvid u sve dostupne izvore povezane s RGI-jem dostupan je na Geoportalu NIPP-a (URL4)⁵ (Kršulović i Ciceli 2023).

5. ZAKLJUČAK

U radu su izneseni osnovni elementi pogleda na geografska imena iz triju različitih perspektiva: zakonske, organizacijske i tehničke. Iako je problematika geografskih imena bila prisutna u hrvatskom zakonodavnom okviru tek usvajanjem *Zakona o državnoj izmjeri i katastru nekretnina* 2018. (NN 112/2018, NN 39/2022) geografska imena dobivaju okvir koji omogućava daljnji razvoj područja. Tu se prije svega misli na provedbeni dio područja, dok se znanstveni ionako razvija neovisno o zakonodavnom okviru.

² *Specifikacija Registra geografskih imena*

³ URL 2: Registar geografskih imena (mrežna stranica)

⁴ URL 3: Registar geografskih imena (aplikacija)

⁵ URL 4: Geoportal Nacionalne infrastrukture prostornih podataka

Sl. 4: Prikaz mrežne aplikacije posvećene geografskim imenima

Radom Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena dolazi se do važnih iskustava te će sve uočene manjkavosti postojećeg zakonodavnog okvira biti dodatno otklonjene u budućim iteracijama navedenih zakona, ali i pravilnika te ostalih dokumenata koji nastaju za potrebe razvoja područja geografskih imena.

LITERATURA I IZVORI

- Crljenko, Ivana (ur.). 2023. *Geografska imena: Skriveni dio naše svakodnevice*. Državna geodetska uprava. Zagreb.
- Kadmon, Naftali (ur.) 2007. *Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names*. United Nations Publications, https://unstats.un.org/unsd/uneggn/pubs/documents/Glossary_of_terms_rev.pdf (pristupljeno 10. siječnja 2024.).
- Kršulovć, Davor; Ciceli, Tomislav. 2023. Informacijski sustav registra geografskih imena. *Geografska imena: Skriveni dio naše svakodnevice*. Ur. Crljenko, Ivana. Državna geodetska uprava. Zagreb. 45–47.
- Manual for the national standardization of geographical names*. 2006. United Nations, https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_88e.pdf (pristupljeno 23. prosinca 2024.).
- Pravilnik o Registru geografskih imena*. Narodne novine 59/2020. 2020., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_05_59_1188.html (pristupljeno 10. siječnja 2024.).
- Skračić, Vladimir; Faričić, Josip (ur.). 2011. *Geografska imena: Zbornik radova s Prvoga nacionalnog znanstvenog savjetovanja o geografskim imenima*. Sveučilište u Zadru. Zadar.
- Specifikacija Registra geografskih imena*. Državna geodetska uprava. 2023., https://rgi.dgu.hr/wp-content/uploads/2024/08/Specifikacija-registra-geografskih-imena_v2.pdf (pristupljeno 1.

kolovoza 2024.)

Zakon o državnoj izmjeri i katastru nekretnina. Narodne novine 128/1999. 1999., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_11_128_2014.html (pristupljeno 26. prosinca 2023.).

Zakon o državnoj izmjeri i katastru nekretnina. Narodne novine 112/2018. 2018., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_112_2167.html (pristupljeno 26. prosinca 2023.).

Zakon o izmjenama Zakona o državnoj izmjeri i katastru nekretnina. Narodne novine 124/2010. 2010., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_11_124_3212.html (pristupljeno 26. prosinca 2023.).

Zakon o naseljima. Narodne novine 39/2022. 2022., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_03_39_476.html (pristupljeno 26. prosinca 2023.).

URL 1: Održana sjednica UNGEGN-ova Odjela za Srednjoistočnu i Jugoistočnu Europu, <https://rgi.dgu.hr/2024/06/06/odrzana-sjednica-ungegn-ova-odjela-za-srednjoistocnu-i-jugoistocnu-europu/> (pristupljeno 1. kolovoza 2024.).

URL 2: Registar geografskih imena (mrežna stranica), <https://rgi.dgu.hr/> (pristupljeno 1. kolovoza 2024.).

URL 3: Registar geografskih imena (aplikacija), <https://rgi.dgu.hr/rgigis/> (pristupljeno 1. kolovoza 2024.).

URL 4: Geoportal Nacionalne infrastrukture prostornih podataka, <https://geoportal.nipp.hr/> (pristupljeno 1. kolovoza 2024.).

DEVELOPMENT OF THE GEOGRAPHICAL NAMES AREA IN THE STATE GEODETIC ADMINISTRATION

The paper presents the chronological sequence of events that resulted in the current status of geographical names in the State Geodetic Administration. The first steps by which the State Geodetic Administration took over the jurisdiction over the Register of Geographic Names from the Croatian Geodetic Institute are presented, and all the activities that followed to reach the current development status of the area of geographical names from a normative-legislative, organizational and technical perspective are described. The paper describes three essential components that currently determine the area of geographical names in the State Geodetic Administration: the Geographic Names Information System with the Register of Geographical Names, the Commission for the Standardization of Geographic Names of the Republic of Croatia, and the legislative framework that supports the development of the area.

Keywords: Commission for the Standardization of Geographic Names, geographical names, RGI, State Geodetic Administration

00

01

02

03

04

STANDARDIZACIJA I UPRAVLJANJE GEOGRAFSKIM IMENIMA U REPUBLICI SLOVENIJI

Marija Brnot

Geodetska uprava
Republike Slovenije
e-mail: marija.brnot@gov.si

stručni rad

UDK 005.58:528](497.4)
528:006.72](497.4)
DOI 10.21861/GEOG.01.08

SAŽETAK

U radu je prikazano zakonodavstvo u Republici Sloveniji koje se bavi područjem geografskih imena, uključujući standardizaciju. Navedene su osnovne informacije o slovenskoj Komisiji za standardizaciju geografskih imena [*Komisija za standardizaciju zemljepisnih imen*] i njezinu djelovanju. Detaljnije su opisani važniji poslovi kojima se Komisija bavila u proteklom razdoblju. Geografska imena u Sloveniji vode se u *Registru geografskih imena* [*Register zemljepisnih imen*] i *Registru prostornih jedinica* [*Register prostorskih enot*] pri Geodetskoj upravi Republike Slovenije.

Ključne riječi: Komisija za standardizaciju zemljepisnih imen (Slovenija), geografska imena, dvojezična područja, standardizacija, zakonodavni okvir, Slovenija

1. ZAKONODAVSTVO U PODRUČJU GEOGRAFSKIH IMENA

Geografska imena općenito su definirana *Zakonom o državnom geodetskom referentnom sustavu* (*Uradni list RS* 25/14), koji je usvojen 2014. godine. Zakon također propisuje da detaljni sadržaj *Registra geografskih imena* [*Register zemljepisnih imen*] određuje ministar (s podzakonskim propisima). Po Zakonu geografsko ime vlastito je ime geografskog objekta na Zemljinoj površini koje služi za identifikaciju tog objekta. Geografska imena na području Republike Slovenije koja imaju vremenski, povijesni, etimološki i društveni identitet vode se u *Registru geografskih imena*.

Temeljem Zakona donesen je *Pravilnik o detaljnom sadržaju Registra geografskih imena* (*Uradni list RS* 54/14), koji propisuje podatke koji se vode u *Registru*. To su:

- vrsta geografskog objekta
- Vrsta geografskog objekta definirana je šifrantom vrste geografskih objekata koji su predmet opisa u *Registru geografskih imena*.
- identifikacijski broj geografskog objekta i identifikacijski broj geografskog imena
- Identifikacijski broj geografskog objekta i identifikacijski broj geografskog imena utvrđuje Geodetska uprava pri prvom upisu geografskog objekta ili geografskog imena u *Registar geografskih imena*.
- položaj natpisa geografskog imena
Položaj natpisa geografskog imena određuje se koordinatama najmanje dviju točaka u prostornom koordinatnom sustavu ako je natpis u pravoj liniji. Međutim, ako je linija

natpisa zakrivljena, ima nekoliko lomnih točaka s koordinatama.

- povezivanje *Registra geografskih imena* s drugim zbirkama prostornih podataka
Poveznica *Registra geografskih imena* s drugim zbirkama prostornih podataka ostvaruje se ukupnim identifikacijskim brojem geografskog objekta i pripadajućim objektom geografskog objekta u *Registru prostornih jedinica* [*Register prostorskih enot*] i drugim topografskim zbirkama prostornih podataka.

Godine 2014., također temeljem Zakona, donesena je *Uredba o načinu pisanja geografskih imena na državnim kartama u nacionalno mješovitim područjima u Republici Sloveniji* (Uradni list RS 57/14). U Sloveniji postoje dva nacionalno mješovita područja, a to su talijansko-slovensko i mađarsko-slovensko dvojezično područje. Dvojezična geografska imena u tim područjima vode se u *Registru geografskih imena*. Uredbom je propisano koja se imena upisuju na državne karte nacionalno mješovitih područja u Republici Sloveniji. Imena općina, naselja i ulica obavezno trebaju biti ispisana na slovenskom, mađarskom ili talijanskom jeziku. To su ujedno i jedina geografska imena koja su potpuno standardizirana. Sva ostala geografska imena na državnim kartama nacionalno mješovitih područja trebaju biti samo na slovenskom jeziku. Na talijanskom ili mađarskom jeziku mogu biti samo ako ih je na temelju popisa imena pojedine nacionalne manjine potvrdila *Komisija za standardizaciju geografskih imena* [*Komisija za standardizaciju zemljepisnih imen*].

Uredbom je propisan način pisanja geografskih imena u dvojezičnim područjima. Geografsko ime na slovenskom jeziku mora biti napisano ispred ili iznad geografskih imena na talijanskom ili mađarskom jeziku. Tip i fontovi moraju biti isti na slovenskom i talijanskom ili mađarskom jeziku. Unos geografskih imena na oba jezika mora biti odvojen kosom crtom bez razmaka.

Za Komisiju za standardizaciju geografskih imena vrlo je važan *Zakon o određivanju površina te o imenima i označavanju naselja, ulica i zgrada* (Uradni list RS 25/08) koji propisuje sve postupke imenovanja naselja i ulica te određuje ulogu Komisije za standardizaciju geografskih imena u tim postupcima. Važna su i dva podzakonska akta:

- *Pravilnik o uređivanju pitanja utvrđivanja područja naselja, utvrđivanja kućnih brojeva i rasporeda ulica te o obilježavanju ulica i zgrada* (Uradni list RS 76/08)
- *Pravilnik o uvjetima i načinu utvrđivanja službenog skraćenog imena naselja i službenog skraćenog imena ulice* (Uradni list RS 78/08).

Zakonom je propisano da u postupku utvrđivanja imena naselja i ulica sudjeluje državno radno tijelo nadležno za standardizaciju geografskih imena, a to je Komisija za standardizaciju geografskih imena.

2. KOMISIJA ZA STANDARDIZACIJU GEOGRAFSKIH IMENA

Temeljem *Zakona o određivanju površina te o imenima i označavanju naselja, ulica i zgrada* Vlada Republike Slovenije odlukom imenuje Komisiju za standardizaciju geografskih imena. Posljednja odluka donesena je 2021 (URL 1). U Zakonu su navedeni:

- predsjednik i članovi Komisije
- osnovne funkcije Komisije
- sjedište Komisije
- institucije koje obavljaju stručne i administrativno-tehničke poslove za potrebe Komisije
- načini financiranja Komisije.

00

01

02

03

04

Članovi su Komisije predstavnici osam različitih institucija – državne uprave, ministarstava i znanstvenih institucija koje se bave geografskim imenima. Predsjednik je obično znanstvenik iz Geografskog instituta Antona Melika (Znanstveno-istraživački centar Slovenske akademije znanosti i umjetnosti).

Osnovne zadaće Komisije predviđene odlukom Vlade Republike Slovenije jesu:

- obavljanje poslova vezanih uz imena naselja i ulica (na osnovi *Zakona o određivanju površina te o imenima i označavanju naselja, ulica i zgrada*) kao trajni i prioritetni zadatak
- implementacija međunarodnih obveza Republike Slovenije u području geografskih imena
- obavljanje drugih poslova vezanih uz rezolucije UN-a i preporuke UNGEGN-a (Skupina stručnjaka za geografska imena pri UN-u) i priprema standardizacijskih dokumenata
- obavljanje drugih poslova utvrđenih Zakonom ili drugim propisima.

Vladina odluka također propisuje da je sjedište Komisije pri Geodetskoj upravi Republike Slovenije, koja također financira rad Komisije i obavlja administrativno-tehničke radove za Komisiju. Ista odluka predviđa da stručne poslove za Komisiju obavlja Geografski institut Antona Melika. Institut je plaćen za posao koji obavlja za Komisiju.

Komisija na početku svakog mandata usvaja poslovnik u kojem su navedeni svi načini rada, komunikacije, odgovornosti i uloga članova Komisije. Komisija se obično sastaje dva ili tri puta godišnje na redovitim sjednicama, a sve su ostale sjednice dopisne. Na dopisnim sjednicama odlučuje se o imenima naselja i ulica. Do 2022. godine dopisne sjednice održavale su se e-porukama, a od 2023. održavaju se preko posebne internetske platforme koja uključuje tri glavna skupa sadržaja. Prvi je forum za raspravu članova Komisije o pojedinačnim pitanjima. Drugi skup predstavlja digitalizaciju arhiva, a treći je mrežna stranica koja će sveobuhvatno rješavati probleme geografskih imena i njihove standardizacije na upite laičke i stručne javnosti. Ta stranica još nije u funkciji.

Postupci u vezi s imenima naselja i ulica za Komisiju su prioritetni poslovi. Komisija priprema odluke o primjerenosti imena naselja i ulica s geografskog i pravopisnog gledišta. Nažalost, odluka Komisije za općinu, koja u konačnici donosi i potvrđuje ime, nije obvezujuća; samo se preporučuje. Ipak, većina općina uzima u obzir mišljenje Komisije.

Članovi Komisije aktivno sudjeluju u UNGEGN -u, posebno u radnim skupinama za egzonime i za upravljanje podacima o geografskim imenima te u Odjelu za Srednjoistočnu i Jugoistočnu Europu.

U nastavku je predstavljeno nekoliko zanimljivijih zadataka i tema kojima se bavi slovenska Komisija.

2.1. Standardizacija talijanskih i mađarskih geografskih imena u nacionalno mješovitim područjima u Sloveniji

Komisija za standardizaciju geografskih imena 2020. godine standardizirala je sva geografska imena (slovenska i talijanska) na slovensko-talijanskom dvojezičnom području u mjerilu 1 : 25 000. Trenutačno je u tijeku priprema popisa talijanskih geografskih imena za mjerilo 1 : 5 000. Popis priprema talijanska nacionalna zajednica koja je 2021. godine dobila popis svih imena (talijanskih i slovenskih) u dvojezičnom području, a koja se nalaze u slovenskom *Registru geografskih imena*. Talijanska nacionalna zajednica pregledava i dovršava popis s nedostajućim talijanskim imenima. Međutim, pri pregledu imena imaju dosta problema s lociranjem i poznavanjem pojedinačnih

imena (posebno manjih krajobraznih područja). Stoga je Geodetska uprava za pomoć pripremila ortofotosnimke s geografskim imenima, ali i stare katastarske planove.

Aktivnosti vezane uz pripremu popisa i standardizaciju mađarskih geografskih imena za mjerilo 1 : 25 000 neaktivne su od 2017. godine. Inicijativa za dovršavanje popisa nalazi se na strani zajednice mađarske nacionalne manjine.

2.2. Usklađivanje geografskih imena uz slovensko-austrijsko državnu granicu

Već nekoliko godina provodi se prekogranično usklađivanje podataka između Slovenije i Austrije. Pripremljen je popis svih službenih graničnih prijelaza. Slovenska je imena Komisija za standardizaciju geografskih imena potvrdila i standardizirala u studenom 2020. Očekuje se da će austrijska Komisija uskoro potvrditi njemačka imena. U sljedećoj će se fazi uskladiti i sva ostala geografska imena na granici (imena vrhova, voda i dr.). Prvi pregled takvih slovenskih imena već je napravljen. Situacija je dodatno zanimljiva jer slovenska manjina u Austriji ima drugačija imena za nekoliko vrhova u usporedbi s važećim imenima u Sloveniji. Ako su pritom slovenska imena potpuno različita, na kartama će biti ispisana oba imena – prijedlog je da se iza njemačkog imena u zagradama piše ime slovenske manjine.

2.3. Standardizacija hidronima

U rujnu 2021. pokrenut je trogodišnji projekt za standardizaciju hidronima u Republici Sloveniji prikupljenih u *Registru geografskih imena* s karata u mjerilu 1 : 25 000. Nakon prve revizije jezične i geografske točnosti vodnih imena u proljeće 2023. hidronimi su poslani na pregled svim slovenskim općinama i riječnim nadzornicima Uprave za vode. Trenutačno se pregledavaju općinske napomene. Nakon toga obaviti će se detaljnija revizija jezične i geografske točnosti te će se rješavati pojedinačna problematična imena. Cilj je projekta pripremiti popis hidronima za standardizaciju koju će provesti Komisija za standardizaciju geografskih imena.

2.4. Mikrotoponimi (kućna i rudinska imena) u mađarskom Porablju

Završen je dvogodišnji istraživački projekt o mikrotoponimima u dolini rijeke Rabe u Mađarskoj, gdje živi slovenska manjina. Kao dio ovog projekta pregledani su dostupni arhivski izvori koji sadrže takva imena u Porablju i pripremljen je radni materijal za terenska istraživanja. U suradnji sa stanovnicima koji još uvijek govore slovenski dijalekt provjerena su prikupljena imena, prepisana su u njihov dijalektni obrazac te su prikupljeni drugi atributi.

2.5. Preimenovanje planinskog graničnog prijelaza Ljubelj

Godine 2022. Komisija je obavila još jedan zanimljiv zadatak. Zbog predloženog je preimenovanja planinskog graničnog prijelaza između Slovenije i Austrije napravljeno terensko prikupljanje imena. Za potrebe istraživanja pripremljena je i *online* anketa s vrlo dobrim odzivom javnosti. Na temelju terenskog rada i provedene ankete Komisija je u rujnu 2022. standardizirala novo ime za prijelaz – Stari Ljubelj. Šire područje međunarodnog cestovnog graničnog prijelaza sada je nazvano starim imenom Ljubelj.

00

01

02

03

04

3. REGISTAR PROSTORNIH JEDINICA (RPE)

Registar prostornih jedinica upravna je evidencija u kojoj se vode različite prostorne jedinice i vlastita geografska imena za naselja i ulice. *Registar* prostornih jedinica službeni je izvor za imena ulica i naselja. Sva su imena naselja i ulica u *Registru* prostornih jedinica standardizirana.

4. REGISTAR GEOGRAFSKIH IMENA (REZI)

Registar geografskih imena po drugoj je strani tehnička evidencija koja nije vezana za upravne postupke i u kojoj se vode sva vlastita geografska imena osim imena ulica i prostornih jedinica:

- imena naselja i dijelova naselja
- imena država, jedinica saveznih država i pokrajina
- imena hidrografije
- imena vrhova, dolina, ravnica, šuma i spilja
- imena otoka, poluotoka i rtova
- imena zgrada.

Registar ne uključuje imena kao što su imena upravnih jedinica (imena općina, imena katastarskih općina) niti uključuje geografska imena kao što su industrijska zona, groblje, željeznička postaja i slično. Imena naselja u *Registru geografskih imena* preuzeta su iz *Registra prostornih jedinica*.

U *Registru geografskih imena* geografska se imena grafički prikazuju kao natpisi na kartama, za svako geografsko ime onoliko puta koliko se pojavljuje na različitim kartama različitih mjerila. Natpis uključuje poligon koji predstavlja položaj imena na izvornoj karti.

Registar geografskih imena uspostavljen je za četiri stupnja točnosti, imena su bila preuzeta iz karata:

- mjerilo 1 : 5000 – 150 000 geografskih imena
- mjerilo 1 : 25 000 – 60 000 geografskih imena
- mjerilo 1 : 250 000 – 8000 geografskih imena
- mjerilo 1 : 1 000 000 – 1000 geografskih imena.

Imena s karata sitnijih mjerila (1 : 250 000 i 1 : 1 000 000) standardizirana su.

Nova imena upisuju se u *Registar* ako ih je Komisija normirala ili ako se pokaže da geografsko ime ima veliko orijentacijsko ili drugo značenje.

U *Registru* se još uvijek uklanjaju pogreške koje su rezultat izvorne kartografske baze podataka. To znači ispravljanje atributnih i pravopisnih pogrešaka i usklađivanje imena i natpisa pojedinih geografskih objekata.

Među zanimljivijim zadacima kojima se bavi Geodetska uprava jest unifikacija imena vrhova između *Registra geografskih imena* i podataka Planinarskog saveza Slovenije. Godine 2023. napravljen je pregled na području koje obuhvaća jedna planinarska karta, a u 2024. godini planirano je ujednačavanje imena svih vrhova iznad 1000 m nadmorske visine. Također, redovito je u tijeku i usklađivanje imena na svim državnim i vojnim kartama.

5. ZAKLJUČAK

U Sloveniji je področje geografskih imena zakonski uređeno zadnjih desetak godina, no uloga Komisije za standardizaciju geografskih imena u postupcima imenovanja i preimenovanja ulica i naselja postoji nešto dulje. Osim imena naselja i ulica, Komisija se bavi i brojnim drugim poslovima – odgovara na pitanja javnosti, različitih javnih i akademskih službi, novinara, lektora i prevoditelja. Redovito obavlja i posebne poslove koji su temelj za kasniju standardizaciju geografskih imena. Standardizirana geografska imena upisuju se u *Registar geografskih imena* i *Registar prostornih jedinica*. U *Registru geografskih imena* također se ispravljaju pogreške koje su rezultat kartografske (a ne objektno bazirane) izvorne baze podataka. Svi zadatci i aktivnosti zajedno pridonose kvalitetnijim podacima o geografskim imenima, čime se povećava njihova pouzdanost, ali i veća upotrebljivost.

IZVORI

Pravilnik o detaljnom sadržaju Registra geografskih imena [Pravilnik o detaljnijim vsebini registra zemljepisnih imen]. Uradni list Republike Slovenije 54/14. 2014., <https://www.uradni-list.si/glasilouradni-list-rs/vsebina/2014-01-2380/> (pristupljeno 15. prosinca 2024).

Pravilnik o uređivanju pitanja utvrđivanja područja naselja, utvrđivanja kućnih brojeva i rasporeda ulica te o obilježavanju ulica i zgrada [Pravilnik o uređivanju pitanja utvrđivanja područja naselja, utvrđivanja kućnih brojeva i rasporeda ulica te o obilježavanju ulica i zgrada]. Uradni list Republike Slovenije 76/08. 2008., <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-01-3363> (pristupljeno 14. prosinca 2024).

Pravilnik o uvjetima i načinu utvrđivanja službenog skraćenog imena naselja i službenog skraćenog imena ulice [Pravilnik o uvjetima i načinu utvrđivanja službenog skraćenog imena naselja i službenog skraćenog imena ulice]. Uradni list Republike Slovenije 78/08. 2008., <https://pisrs.si/pregledNpb?idPredpisa=PRAV9128&idPredpisaChng=PRAV9128> (pristupljeno 14. prosinca 2024).

Uredba o načinu pisanja geografskih imena na državnim kartama u nacionalno mješovitim područjima u Republici Sloveniji [Uredba o načinu pisanja geografskih imena na državnim kartama u nacionalno mješovitim područjima u Republici Sloveniji]. Uradni list Republike Slovenije 57/14. 2014., <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2014-01-2527> (pristupljeno 14. prosinca 2024).

Zakon o državnom geodetskom referentnom sustavu [Zakon o državnom geodetskom referentnom sustavu]. Uradni list Republike Slovenije 25/14. 2014., <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2014-01-0962> (pristupljeno 15. prosinca 2024).

Zakon o određivanju površina te o imenima i označavanju naselja, ulica i zgrada [Zakon o određivanju površina te o imenima i označavanju naselja, ulica i zgrada]. Uradni list Republike Slovenije 25/08. 2008., <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-01-0910> (pristupljeno 14. prosinca 2024).

URL 1: *Komisija za standardizaciju geografskih imena* [Komisija za standardizaciju zemljepisnih imen], <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/komisija-za-standardizaciju-zemljepisnih-imen/> (pristupljeno 14. prosinca 2024).

00

01

02

03

04

STANDARDIZATION AND MANAGEMENT OF GEOGRAPHICAL NAMES IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA

The paper presents the legislation in the Republic of Slovenia that deals with geographical names, including its standardization. Basic information about the Slovenian Commission for the Standardization of Geographical Names and its activities is provided. More essential tasks that the Commission dealt with in the past are described in more detail. Geographical names in Slovenia are kept in the Register of Geographical Names and the Register of Spatial Units at the Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia.

Keywords: bilingual areas, Commission for the Standardization of Geographical Names, cross-border harmonization, Register of Geographical Names, Register of Spatial Units, standardization of geographical names

00

01

02

03

04

The background of the page is a topographic map with black contour lines on a white background. A large, solid yellow rectangle is positioned in the center of the page, partially obscuring the map. The text '4. PRILOZI' is centered within this yellow rectangle.

4. PRILOZI

REGISTAR PROSTORNIH JEDINICA

Irena Magdić

Državna geodetska uprava
irena.magdic@dgu.hr

Registar prostornih jedinica evidencija je u kojoj se vode i održavaju podatci o prostornim jedinicama za koje je to određeno Zakonom o državnoj izmjeri i katastru nekretnina (NN 112/18) ili posebnim propisima. *Registar* je jedan od temeljnih *Registara* o prostoru u Republici Hrvatskoj, a Državna geodetska uprava nadležna je za njegovu uspostavu i vođenje.

Vlada Republike Hrvatske na sjednici održanoj 28. veljače 2013. godine donijela je Zaključak o vođenju i ažuriranju temeljnih *Registara* koji raspolažu izvornim podatcima vezanim uz pravne i fizičke osobe te podatcima vezanim uz prostor i obvezala je državna tijela koja vode i održavaju temeljne registre da usklade podatke sa stvarnim stanjem.

U *Registru* se vode podatci o sljedećim prostornim jedinicama: državi, županiji, Gradu Zagrebu, gradu, općini, naselju, dostavnom području poštanskog ureda, jedinici mjesne samouprave, zaštićenim područjima, katastarskoj općini, statističkom krugu, popisnom krugu, ulici i trgu, zgradi i pripadajućim kućnim brojevima te o drugim prostornim jedinicama za koje je to određeno posebnim propisima. Dana 1. travnja 2024. godine u *Registru* se vode podatci o 21 županiji, 556 jedinica lokalne samouprave, 3730 jedinica mjesne samouprave, 6757 naselja, 13 570 statističkih krugova, 29 223 popisnih krugova, 53 958 ulica i trgova te 1 675 559 kućnih brojeva.

Podatci *Registra* osnova su i čine sastavni dio Informacijskog sustava *Registra prostornih jedinica* koji je razvijen i uspostavljen 2015. godine u obliku mrežnog GIS rješenja radi obavljanja poslova koji su određeni Zakonom. Aplikacija je organizirana u tri modula: šifarnici, *Registar prostornih jedinica* i kućni brojevi.

Podatci *Registra*, kao jednog od temeljnih skupova prostornih podataka na nacionalnoj razini, potrebni su različitim javnopravnim tijelima u obavljanju poslova iz njihove nadležnosti. Radi toga je Državna geodetska uprava uspostavila sljedeće mrežne usluge: WMS, WFS, ATOM i SOAP servis. Opisni podatci *Registra*, mrežna usluga preuzimanja aktivnih podataka i promjena nad podatcima (SOAP servis), od 2021. godine smješteni su na Državnoj sabirnici Government Service Bus (GSB).

Državna geodetska uprava dana 11. listopada 2020. godine omogućila je građanima da elektronički podnose zahtjeve i preuzimaju sljedeće javne isprave: potvrde o kućnom broju i rješenja o određivanju kućnog broja (za zgrade kojima još nije određen kućni broj).

Donošenjem Zakona o naseljima (NN 39/22), između ostalog, propisan je način i postupak određivanja imena naselja, ulica i trgova. Člankom 6. propisano je da naselje, ulica i trg moraju imati ime, da na području jedne jedinice lokalne samouprave ne mogu biti dva ili više naselja s istim imenom, a na području jednog naselja ne mogu biti dvije ili više ulica odnosno trgova s istim imenom. Imena se mogu odrediti i za druge javne površine u općoj uporabi, kao što su aleja, avenija, cesta, obala, odvojak, park, perivoj, poljana, put, stuba, šetalište i slično. Imena naselja, ulica i trgova određuju se tako da se mogu upisati na osobne dokumente koji se izrađuju u skladu s međunarodnim standardima. Naselje, ulica i trg mogu imati ime po općim i zemljopisnim pojmovima, toponimima, biljnim i životinjskim vrstama,

zanimanjima, po imenima osoba i organizacija koje su dale važan doprinos društvenom, kulturom, političkom i znanstvenom razvoju, po imenima drugih naselja, gradova i država, po povijesnim događajima, pokretima i datumima koji su vezani uz povijesne događaje i dr., a u imenu ulice mogu biti sadržane i brojčane oznake. Naselje, ulica i trg može imati ime koje se temelji na lokalnim govorima ako su ti govori proglašeni zaštićenim kulturnim dobrom ili nacionalnom baštinom.

Člankom 7. istoga Zakona propisano je da ime naselja, ulice i trga određuje odlukom predstavničko tijelo jedinice lokalne samouprave nakon prethodno pribavljena mišljenja vijeća mjesnog odbora odnosno drugog oblika mjesne samouprave koji se nalazi na području na kojem se određuje ili mijenja ime naselja, ulice i trga. Sastavni je dio odluke službena podloga iz *Registra* prostornih jedinica na kojoj su prikazana imena naselja, ulica i trgova prije donošenja odluke i imena naselja, ulica i trgova kako se predlažu odlukom, a o odluci jedinica lokalne samouprave obavještava tijelo nadležno za vođenje *Registra* prostornih jedinica najkasnije u roku od osam dana od dana objave te odluke u službenom glasilu. Imena naselja, ulica i trgova moraju biti usklađena s prethodno pribavljenim mišljenjem Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena koje je osnovala Vlade Republike Hrvatske.

Kao jedna od funkcionalnosti sustava *Registra*, u 2023. godine razvijeni su posebni podsustavi *Registra*, pojmovnik i šifarnik ulica. Uporabom pojmovnika ulica korisniku se pružaju informacije o broju ulica imenovanih po određenom pojmu (osobi, gradu, itd.), o pojmu po kojem je imenovano najviše ulica te ostale analize koje se odnose na imena ulica. Ulice su najčešće imenovane po osobama (15 360), naseljima (4110), prezimenima obitelji ili osoba (2205) i djelatnostima (1103). Najviše ulica nosi ime po Stjepanu Radiću (557), Matiji Gupcu (387), po pojmu *vinograd* (339), Vladimiru Nazoru (321) i kralju Tomislavu (319).

Šifarnik ulica omogućuje pretragu podataka prema imenu, povijesti imena ulice, statusu i popisu službenih glasila. Nadalje, korisnik može u šifarniku pregledati i uređivati osnovne podatke o ulici (povijest imena ulice, akt o imenovanju, popis službenih glasnika). U šifarniku je moguće pohraniti i dodatne informacije o ulici koje se ispisuju na pločama s imenima ulica i trgova (pojam i opis imena ulice). Kao primjer, Gradski ured za katastar i geodetske poslove Grada Zagreba upisuje u šifarnik pojam i opis imena ulica koje im dostavlja Povjerenstvo za ploče za označavanje imena ulica i trgova, spomenike, skulpture, spomen-ploče, sakralna obilježja i umjetničke instalacije. Ovime se na jednom mjestu vode svi podatci koji su potrebni za izradu ploča s imenima ulica i trgova. Također, u šifarniku je moguće svakoj ulici pridružiti odgovarajući predložak za kućne brojeve koji se određuju u pojedinoj ulici (npr. Grad Zagreb ima dvije vrste pločica s kućnim brojevima – crvene za staru gradsku jezgru i plave za ostalo područje). Šifarnik ulica sadržava još neke osnovne funkcionalnosti koje mogu olakšati rad sa šifarnikom, a to su: izvoz svih podataka šifarnika u XLSX format, preuzimanje izvora promjene (akta o imenovanju) te prikaz odabrane ulice na karti. U sustavu *Registra* također je omogućena višejezična pohrana imena prostornih jedinica, službeno hrvatsko ime i službeno ime na drugom jeziku čime je, između ostalog, omogućeno da se na osobne iskaznice, koje izdaje Ministarstvo unutarnjih poslova, podatci o adresi ispisuju zasebno na hrvatskom jeziku i drugom jeziku.

Navedene funkcionalnosti *Registra*, pojmovnik i šifarnik, između ostalog, mogu pomoći Povjerenstvu za standardizaciju geografskih imena te Sektoru za infrastrukturu prostornih podataka, odnosno Odjelu za *Registar* geografskih imena pri obavljanju poslova i zadaća koje proizlaze iz njihove nadležnosti.

Državna geodetska uprava kontinuirano radi na unaprjeđenju i dostupnosti podataka i usluga *Registra* prostornih jedinica, čime omogućuje preuzimanje točnih i ažuriranih podataka iz *Registra* (kao jedinog službenog registra za podatke o prostoru) svim državnim institucijama koje se koriste podatcima o prostornim jedinicama u svojim poslovnim procesima i onim institucijama koje bi se trebale koristiti podatcima iz *Registra*, a još se uvijek oslanjaju na lokalne baze nestrukturiranih i neažurnih podataka.

RAZVOJ REGISTRA GEOGRAFSKIH IMENA

Zvonko Štefan

Državna geodetska uprava
e-mail: zvonko.stefan@dgu.hr

U prilogu je prikazan razvoj *Registra geografskih imena* od 2004. godine, kada je započet rad na *Registru* pri Hrvatskom geodetskom institutu, koji je imao zakonsku obvezu ustrojiti i voditi evidenciju geografskih imena temeljem Zakona o državnoj izmjeri i katastru nekretnina (NN 128/99), do danas, kada se *Registar* vodi unutar Državne geodetske uprave.

Kao izvorNIK za pilot-projekt prikupljanja i vođenja evidencije geografskih imena poslužila je topografska karta u mjerilu 1 : 300 000 (Pregledna baza zemljopisnih imena Republike Hrvatske – Izvješće 2004.). Slijedili su izvornici topografskih karata u mjerilu 1 : 200 000, a podatci su se prikazivali u datoteci Excel.

Zajedno s prikupljanjem podataka radilo se na definiranju *Kataloga geografskih objekata* koji je sastavljen od izvornika kartografskih ključeva različitih mjerila. Katalog geografskih imena popisuje geografske objekte i pojave koje se nalaze na topografskim kartama različitih mjerila te ih razvrstava u geografske objektne vrste. *Katalog geografskih objekata* (2006. – 2007.) preuzet je od norveške državne agencije Statens Kartverk (Norwegian mapping and Cadastre Authority). Sastoji se od devet objektnih grupa: 1. Geografske cjeline, pokrov i iskorištavanje zemljišta; 2. Reljefni oblici; 3. Vode kopna i mora; 4. Otoci i poluotoci; 5. Građevine i ostali objekti; 6. Područja; 7. Naselja, 8. Prometnice, 9. Ostalo. Svaki geografski objekt preveden je na engleski jezik i definiran.

Za potrebe *Registra* izrađene su toponimske smjernice u kojima su navedena pravila pisanja geografskih imena za geografske objekte i pojave, a oslanjaju su na *Hrvatski pravopis* (Babić, Stjepan; Moguš, Milan. 2011. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb).

Registri geografskih imena usklađuju se prema preporukama Skupine stručnjaka za geografska imena pri UN-u [*United Nations Group of Experts on Geographical Names; UNGEGN*]. Unutar geografsko-lingvističke podjele UNGEGN-a na odjele Republika Hrvatska pripada Odjelu za Srednjoistočnu i Jugoistočnu Europu [*East Central and South-East Europe Division; ECSEED*]. U okviru aktivnosti svojega Odjela Republika Hrvatska je 19. – 21. studenog 2008. godine u Zagrebu predsjedala 19. sjednicom Odjela. Na toj je sjednici predstavljen *Registar geografskih imena Republike Hrvatske*. U prosincu 2009. godine Republika Hrvatska uključena je u sustav baza podataka EuroGeoNames za službena geografska imena Europe.

Odlukom Vlade Republike Hrvatske 2010. godine ukida se Hrvatski geodetski institut, a nadležnost ustroja i vođenja *Registra geografskih imena* preuzima Državna geodetska uprava.

Državna geodetska uprava organizirala je 9. – 11. veljače 2011. godine u Zagrebu 20. sjednicu Odjela za Srednjoistočnu i Jugoistočnu Europu u okviru koje je održan Sastanak Radne skupine za baze podataka i rječnike geografskih imena te Radionica EuroGeoNames EuroGeoGraphica.

Državna geodetska uprava izradila je 2011. godine *Registar geografskih imena nacionalnih manjina*

Republike Hrvatske. Važnost je tog *Registra* u tome što se u njemu analizira zastupljenost nacionalnih manjina u ukupnom broju stanovništava te su izdvojena područja u kojima manjine imaju pravo na uporabu svojeg jezika i pisma, na isticanje nacionalnih obilježja na javnim ustanovama kao i na osnivanje, organiziranje i vođenje vrtića i škola na jeziku i pismu nacionalnih manjina.

Daljnji rad *Registra* usmjerava se prema preuzimanju geografskih imena s topografskih karata u mjerilima 1 : 100 000 i 1 : 25 000, kao i svih drugih službenih dokumenata i evidencija javnopravnih tijela koja u okviru svoje nadležnosti stvaraju pojedina geografska imena ili podatke o geografskim imenima.

Registar geografskih imena vodi se i održava u elektroničkom obliku. Objavljene su i kontinuirano se ažuriraju mrežna aplikacija (<https://rgi.dgu.hr/rgigis/>) i mrežna stranica (<https://rgi.dgu.hr/>). Omogućeno je da vanjski korisnici sugeriraju imenovanja i preimenovanja geografskih objekata u sredini u kojoj žive.

Problemi koji se javljaju u prikupljanju podataka uglavnom su vezani uz pravopisne pogreške i neujednačeno pisanje imena te prezimena i titula nositelja imena geografskog objekta. Rješavanje tih nejasnoća i pogrešaka u nadležnosti je Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena koje je osnovala Vlada Republike Hrvatske 28. ožujka 2019. godine.

Danas su u *Registru geografskih imena* prikupljeni i ažurirani podatci za više od 125 000 geografskih objekata na teritoriju Republike Hrvatske.

00

01

02

03

04

PROGRAM ZNANSTVENO-STRUČNE KONFERENCIJE DANI GEOGRAFSKIH IMENA 2023.

18. – 19. listopada 2023.

Hotel Aminess Maestral, Terre 2, 52 466 Novigrad/Cittanova, Republika Hrvatska

PROGRAM

18. listopada 2023., srijeda

Dolazak sudionika

20:00 – 21:00 Koktel dobrodošlice

19. listopada 2023., četvrtak

Registracija

9:00 – 10:00

SVEČANO OTVARANJE

Moderator: Tomislav Ciceli

10:00 – 10:45

Glazbena točka

Pozdravni govori

POZVANO PREDAVANJE

10:45 – 11:30

Faričić, J.: Imena morskih cjelina na hrvatskom dijelu Jadranskog mora

PREDSTAVLJANJE PUBLIKACIJE

11:30 – 11:40

Geografska imena: Skriveni dio naše svakodnevice

Crljenko, I., urednica publikacije

ZAJEDNIČKO FOTOGRAFIRANJE I PAUZA ZA KAVU

11:40 – 12:15

I. SESIJA

Voditelj sesije: Domagoj Vidović

12:15 – 13:15

Skračić, V.: Stanje toponomastičkih istraživanja na uzorku hrvatske obale i otoka

Zupanc, I.: Geografski aspekt toponimije

Crljenko, I.: Teksas ili Texas – koje geografsko ime odabrati?

Baldaš, V.: Geografske karte kao izvor proučavanja hagiotoponimije Istre

PAUZA ZA RUČAK

13:15 – 14:15

II. SESIJA

Voditelj sesije: Davor Kršulović

14:15 – 15:15

Brnot, M.: Standardizacija i upravljanje geografskim imenima u Republici Sloveniji

Štefan, Z.: Razvoj *Registra geografskih imena*

Ciceli, T., Marić, Lj., Kršulović, D.: Razvoj područja geografskih imena u Državnoj geodetskoj upravi

Magdić, I.: Registar prostornih jedinica

PAUZA ZA KAVU

15:15 – 15:30

III. SESIJA

Voditeljica sesije: Ivana Crljenko

15:30 – 16:30

Vukadinović, D.: Promjena toponima i hodonima u Baranji od 1918. do danas

Vidović, D.: Toponimi između mjesnoga i standardnojezičnoga lika

Župan, R., Frangeš, S., Manojlović, B., Linardić, B.: Smještaj toponima na kartama

ZATVARANJE

16:30 – 16:45

ZNANSTVENO-ORGANIZACIJSKI ODBOR KONFERENCIJE

1. **Antonio Šustić**, Državna geodetska uprava (predsjednik)
2. **mr. sc. Ljerka Marić**, Državna geodetska uprava (zamjenica predsjednika)
3. **mr. sc. Tomislav Ciceli**, Državna geodetska uprava
4. **Davor Kršulović**, Državna geodetska uprava
5. **mr. sc. Zvonko Štefan**, Državna geodetska uprava
6. **Slavko Kavšek**, Državna geodetska uprava
7. **Ana Geceg**, Državna geodetska uprava
8. **Vesna Husnjak**, Državna geodetska uprava
9. **dr. sc. Robert Župan**, Sveučilište u Zagrebu, Geodetski fakultet
10. **dr. sc. Helena Pavletić**, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
11. **dr. sc. Ivana Crljenko**, Leksikografski zavod Miroslav Krleža
12. **dr. sc. Goranka Blagus Bartolec**, Institut za hrvatski jezik
13. **dr. sc. Ivan Zupanc**, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet

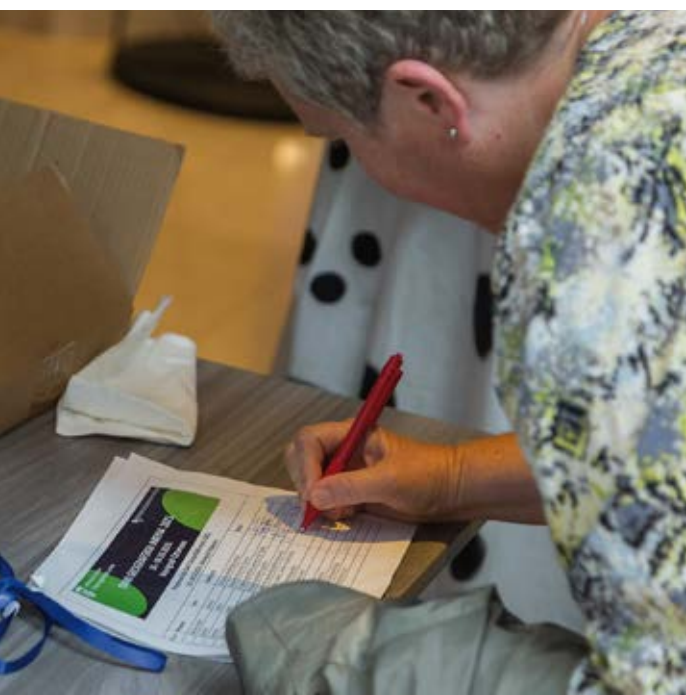
00

01

02

03

04

REPUBLIKA HRVATSKA
Državna geodetska uprava

Gruška ulica 20, 10000 Zagreb
Tel.: +385 1 6165 404
E-pošta: info@dgu.hr
<https://dgu.gov.hr>

Sadržaj publikacije isključiva
je odgovornost Državne
geodetske uprave.

ISBN 978-953-293-908-8